

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2021

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2021

SUMAR

martie

2021

4 Pentru
cei care vor veni
C. STERE

5 Istorie cu sentiment
Hunedoreștii
I.-A. POP

10 Ginta latină față
cu interesele economice
De ce a amânat Italia
ratificarea Tratatului
Basarabiei
S. CORLĂTEANU-GRANCIUC

CHIPURI UITATE

15 Ovid Țopa
L. CORNEA

19 Strâmtorile
întredeschise
Conferința de la Montreux
ȘT. CIOCHINARU

24 Colecția Orghidan,
motiv de suspendare
a clauzei națiunii
cele mai favorizate
P. OTU

29 Antivacciniștii
la Curtea
lui Ludovic al XVI-lea
T. STĂNESCU-STANCIU

SEMNAL

32 O carte
despre Tezaurul B.N.R.
în limba engleză

33 Creșterea
și descreșterea
României Mari
M.E. IONESCU

37 Odissea ctitoriei
lui Matei Basarab
de la Brebu
R. RADU

IUBESC TRĂDAREA, DAR URĂSC PE TRĂDĂTORI...

42 George Blake
I. BISTREANU

47 Ryszard J. Kuklinski
B. WEISER

52 „De folosul
și alșveriușu locuitorilor“
Iarmaroc
în Câmpulungul medieval
C. NEAGOE

magazin istoric

Anul LIII – serie nouă – nr. 3 (648)
martie 2021

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

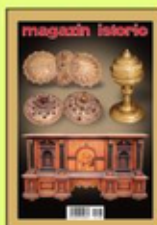
1 Iancu de Hunedoara a inițiat, în 1440, ample lucrări de transformare a cetății existente la Hunedoara într-un adevărat castel. Opera a fost continuată de fiul său, Matia Corvin, până în 1480. În secolele următoare castelul a suferit o serie de modificări

2 Prima regină a Angliei, Maria Tudor – aici într-o pictură realizată de artistul flamand Antonis Mor –, a rămas în istorie cu imaginea unui personaj diabolic, o ucigașă de protestanți nemiloasă; analiza istoricilor scoate la iveală un cu totul alt personaj: un monarh deschizător de drumuri, care a redefinit monarhia britanică

3 La vârsta de 20 de ani, Ludovic al XVI-lea a luat decizia curajoasă de a se inocula contra variolei, boala care tocmai îi ucisese tatăl, Ludovic al XV-lea; aici înfățișat în costum de mare gală de pictorul Antoine-François Callet, în 1779

4 Complexul arhitectural de la Brebu ridicat în timpul domnitorului Matei Basarab adăpostește în încăperile „Casei Domnești” o colecție de artă medievală, cu un patrimoniu bogat: paftale frumos decorate cu smaralde (sus) și cu pietre semiprețioase (centru-stânga), realizate în Transilvania, secolul al XVIII-lea; un potir bisericesc pentru masa de altar din secolul al XIX-lea; o ladă de călătorie cu intarsii din lemn de esențe rare, în stil baroc, realizată în Austria, secolul al XVIII-lea

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Georgeta Apreotessei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghita Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15,
Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155, Telefon:
021.312.68.77

O RĂSPUNDERE ISTORICĂ

CONSTANTIN STERE

In acest moment istoric, care ne-a dat puțința de a ne hotărî înșine soarta, aş vrea să mă îndrept către aceia, care până eri au fost stăpâni şi pe care azi îi primim în sânul nostru.

Declarația d-lui Marghiloman nu este o serie de propuneri, ci o declarație care arată cum el a înțeles dorințele basarabenilor. Eu mă îndrept spre dumneavoastră ca spre niște cetățeni liberi.

Înțeleg că sunt mulți cari nu-s mulțumiți cu starea de azi. Dar trebui să se înalte la nivelul gândirii cetățenești.

Se poate oare ca în acest moment greu România să renunțe și la istoria sa și la interesele sale vitale? Dacă România ar renunța la acestea, n-ar putea să vă ajute. Starea Basarabiei, în caz dacă România ar renunța la drepturile sale, ar fi din cele mai grele.

Dar ce poate să se întâmple dacă nu vă veți uni? Vor veni în numele Basarabiei aceia cari ne-au stăpânit până eri; stăpânirea României va fi nevoită să vorbească cu ei și fața aceasta nu va fi a voastră. Dacă s-ar face numai cu acordul boierilor, ce ar ieși din toate drepturile dobândite prin revoluție? Cum veți fi priviți de urmașii noștri, de copiii voștri și copiii copiilor voștri, cari vor trebui să trăiască din nou o revoluție pentru aceia ce atârnă acum de la votul vostru?

Un deputat – și-i caracteristic că e un reprezentant al națiunii domnitoare până acum – a spus că în caz dacă Basarabia s-ar uni cu România, inteligența rusă va părăsi Basarabia.

Cât de puțin trebuie să fie legat de Basarabia omul care rostește aceste cuvinte. Acest om nu e ca românul, născut și crescut aici.

Căci, domnilor, aici a fost locul în care s-a plămădit, s-a născut din suferință, lacrimi și luptă poporul nostru. Noi de aici suntem, n-avem unde să ne ducem și nimeni n-are drept să ne alunge.

Domnilor, e datoria voastră să fiți conducători, să nu le stricați viața celor mici, pentru cari răspundeți. Fiindcă, dacă d-voastră puteți aștepta, țaranul nu mai poate aștepta. și cu ce garantați că-i veți da

pământul așa de dorit, rămânând neuniți, pe când unindu-vă puteți să vă îndepliniți misiunea până la urmă, dându-i pământul pe care îl are după dreptate și pe care îl va avea după legea făcută de dumneavoastră.

Nu mă pot opri de-a încheia acest apel în limba mea. Mă adresez deci înainte de toate ca un fiu de țăran care mi-am petrecut anii copilăriei ca cei mai mulți dintre d-voastră. Vă spun: aveți prilejul să fiți stăpâni pe țara aceasta, fiindcă numai plugul d-voastră a tăiat în pământul Basarabiei.

Gândiți-vă că nu e vorba numai de d-voastră, ci și de copiii cari vin în urmă. Vă vor ierta ei oare, când vor ști că părinții lor au dat cu piciorul în dreptul și fericirea copiilor, nepoților și strănepoților lor? Votând unirea, d-voastră votați pentru libertatea și drepturile lor. Ogorul va fi al d-voastră și nimeni nu vi-l va mai putea lua. Nici o bănuială să nu vă clatine sufletul. În vremurile tulburi de sbucium și de suferință cari s-au abătut ca o neagră și fioroasă nenorocire peste neamul nostru, s-au făcut greșeli și păcate multe, cari însă vor fi ispășite.

Dar cea mai mare fărâdelege ar fi aceea, când munca voastră ar rămâne astăzi zadarnică. Căci multe șiruri de vieți ar trebui să se mai stingă ca să vie iarăși o clipă ca aceasta.

Ca unul care am luptat o viață întreagă pentru drept, suferind ani lungi prin întunecul temnițelor, am alergat să-mi mântui țara în nevoia ei cea mare. În numele copiilor și al conștiinței d-voastră neclintit, fără a privi la dreapta ori la stânga, ci numai la viitorul urmașilor.

Căci numai așa veți câștiga iertare și în fața istoriei pentru păcatele pe cari le-ați săvârșit.

(Fragment din cuvântarea rostită în ședința care a decis Unirea Basarabiei cu România;

România Nouă, II, nr. 58, 29.03/11.04 1918,

în Marius Diaconescu (coord.),

Andrei Florin Sora (coord.),

Ziarele românești despre unirea Basarabiei,

Bucovinei și Transilvaniei. Vol. III.

Entuziasmul Unirii Basarabiei. 9 Aprilie – 7 Mai 1918

Editura Ars Historica, București, 2018)

DICTIONAR ISTORIC

57 Cu gusla
într-o mână
și flinta în cealaltă
Muntenegrenii

I.G. ANDREI

EXCLUSIVITATE

61 Verii lui Winnetou
contra samurailor
*Codul Navajo
în Al Doilea Război Mondial*
M. ASHMORE

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Pe vremuri
oamenii își trimiteau
scrisori
*Petru Comarnescu
îi scrie lui Leonte Răutu
despre Brâncuși*
G. FILITTI

OPINI, CONTROVERSE

71 Louis Renault,
colaboraționist?

A. DARIE

76 Oglindă,
oglinjoară...
La romani

A. STREINU

80 Rugul Aprins –
capcanele dosarelor
de la Securitate

M. VASILEANU

84 Mănăstirea Cozia,
într-un sigiliu

A. MUREȘAN,
L.ȘT. SZEMKOVICS

86 Întâia regină
a Angliei,
portret istoric retușat
D. MIHALCEA

HOOVER INSTITUTION

93 Corespondență
nearhivată

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

91 Telex

83; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

Bogăția acestei istorii își trage seva din mai multe direcții. Trebuie pornit de la faptul, neobișnuit în Evul Mediu, că această familie a dat un guvernator și un rege al Ungaricii, fără ca aceștia să fie „os regesc“, adică fără să provină explicit din capete încoronate sau din mari lideri ai unor mari comunități. Mai mult, unii dintre puținii membri cunoscuți ai acestei familii – Iancu de Hunedoara, Matia Corvin și Ioan Corvin – au ajuns să dețină cele mai înalte demnități și cele mai mari averi cunoscute vreodată în Ungaria. Iancu de Hunedoara a fost supranumit „ultimul cavaler cruciat al Europei“, iar fiul său a fost considerat cel mai mare rege al Ungaricii, prin moartea căruia ar fi murit însăși dreptatea din țară. Faptele acestea au stârnit imaginația contemporanilor și a urmașilor până la nivelul unor formulări nu doar foarte diferite, ci chiar diametral opuse. Cu timpul, Iancu și Matia au intrat în legendă, în folclor, în poveste.

Cea mai spinoasă problemă a rămas, de-a lungul secolelor, originea geografică și etnică a familiei. S-au exprimat, pe această temă, tot felul de opinii, de la unele surprinzătoare, extravagante, fantastice, legendare, până la altele mai realiste, mai verosimile, mai demne de crezare. Astfel, s-a spus că familia ar fi de neam nobiliar antic roman, de neam imperial bizantin, de neam regesc ungar și imperial romano-german, de neam princiar românesc, de neam sârbesc ori cuman sau că ar proveni din elita locală românească transilvăneană sau dintr-o zonă a Banatului etc. De exemplu, Antonio Bonfini,

penetrate panco possit dicitur cum muneribus (ut que quibus) placat regni huiusmodi tradidit et tradidit fuit in parte. De electione sua sublimis warpode in gubernatore et beatus bone per cumbat a bratui marpoda crata.

Et hic tibi belli spectat: postgressu vlabatulo galloen antecurrit quo in regno in alterius officii moeretur per dompna prelatos e barones regni in urbscum eis inblydinus ut abducunt fello pi

*Miniaturi
din Chronica Hungarorum
a lui Johannes de Thurocz
înfrățind pe Iancu de Hunedoara...*

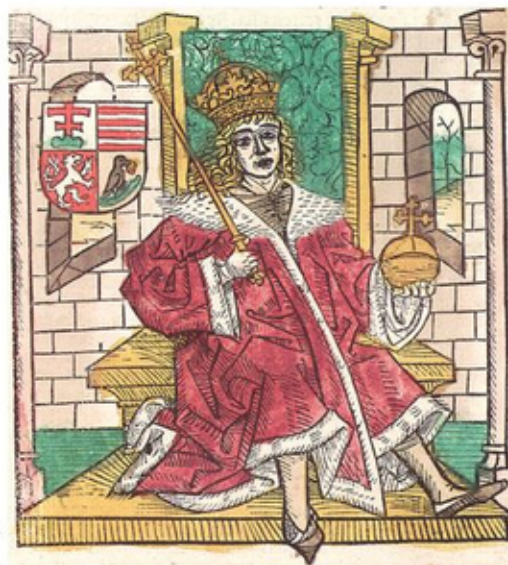
contemporanul regelui Matia Corvin și acela care i-a creat suveranului, la comandă, o strălucită genealogie contrafăcută, scria – ca și cum ar fi fost un lucru natural, de la sine înțeles – că tânărul Iancu de Hunedoara a vrut neapărat să-l însoțească în Italia pe Sigismund de Luxemburg – rege al Ungaricii (1387 – 1437) și rege/împărat romano-german (1411 – 1437) –, „dorind să-i cunoască pe romani, strămoșii săi și stăpânii lumii“. Din moment ce, pentru Antonio Bonfini și alți contemporani ai acestuia, regele Matia era român, adică urmașul romanilor în Dacia, nici tatăl său, Iancu de Hunedoara,

... și Matia Corvin

nu putea să aibă alți strămoși decât romanii. Încă din aceea epocă – datorită fulminantei cariere a Hunedoreștilor – adevărul în privința acestei familii s-a împletit cu ficțiunea.

Imaginația autorilor pare să fi atins apogeul în secolul al XIX-lea, în epoca romantică, adică aceea care privilegia Evul Mediu și care căuta legendele, tradițiile și gloriile de odinioară ale popoarelor, devenite națiuni moderne și dornice de legitimare a identității. Tânărul francez Auguste de Gérando, căsătorit în 1840 cu fiica unui conte maghiar, vine în Transilvania și scrie un adevărat jurnal, publicat în 1845, o carte plină de aventuri romantice și de înțelegere pentru valorile tuturor popoarelor. Ajuns la prezentarea castelului de la Hunedoara, acest înzestrat tânăr redă legenda Corvineștilor, așa cum circula ea în mediile nobiliare din Transilvania spre jumătatea secolului al XIX-lea.

„Cel mai remarcabil dintre toate acelea [castele] care au

La Editura „Școala Ardeleană” din Cluj-Napoca este în curs de apariție volumul Hunedoreștii, o carte la care autorul a lucrat zece ani. Vă prezentăm în continuare un scurt fragment.

Academician IOAN-AUREL POP

Familia de Hunedoara sau familia Hunedoreștilor (în ungurește, Hunyadi) ori a Corvinilor (Corvineștilor) are o posteritate extraordinară de bogată, deși istoria sa sigură nu poate fi urmărită decât pe parcursul a vreo cinci-șase generații, de după jumătatea secolului al XIV-lea (când se va fi născut personajul numit Șerbu sau Șerban, bunicul lui Iancu) până în primele două decenii ale secolului al XVI-lea, când ea s-a stins prin moartea celor trei copii ai lui Ioan Corvin de Hunedoara, fiul regelui Matia Corvin și nepotul lui Iancu de Hunedoara. Evident, „vedetele” ilustrei familii sunt aceste două din urmă personalități, Iancu de Hunedoara (circa 1400 – 1456) și Matia Corvin (1443 – 1490).

Sigiliul lui Iancu de Hunedoara

administrației comitatului și nu plătește deloc impozite. Familia de Cinciș, născută din această nouă căsătorie, are aceeași stemă precum Corvineștii și se bucură, de asemenea, de anumite drepturi. Rămășițele pământești ale Elisabetei Morsinai sunt depuse într-un alt sat al domeniului Hunedoreștilor, la Teliuc“.

In ciuda mediului maghiar în care se mișcă, Auguste de Gérando nu putea să nu-l lege pe Iancu de Hunedoara, într-un fel fie și mediat, de români, deși românii – odinioară glorioși ca romani – erau cei mai sărmani locuitori ai Transilvaniei. Mama lui Iancu este din Transilvania (din regiunea Hunedoara-Hațeg), se căsătorește cu un „boier român“ care o duce în Țara Românească, rămâne văduvă și apoi se recăsătorește tot cu un „boier român“. Împreună cu acesta, ea are alți copii români în Țara Hațegului, care

sunt, în dreaptă consecință, frați cu Iancu și stăpâni ai unui sat din aceeași regiune din sud-vestul voievodatului Transilvaniei.

Aspectele reale și cele imaginare se împletesc în această legendă veche, asezată cu elemente romantice. Nu dădea bine ca Iancu să apară direct ca român, adică să provină dintre „schismatici“, și anume dintre aceia cărora nu le fusese îngăduit (de la o vreme) să alcătuiască o stare în Transilvania. Cu atât mai mult în epoca romantică, atunci când mai toate popoarele își descopereau sau își inventau gloriile medievale cât mai mari, nu se putea susține oficial că un erou național ungar, tatăl celui mai mare rege al Ungariei, să fi fost altceva decât maghiar.

Iricum, pretinsa origine regească și imperia-lă pe linie paternă compensa modestia familiei mamei, pre-

zentată în unele surse drept „greacă“, ceea ce poate să însemne de confesiune „greacă“, adică bizantină. De foarte multe ori, în epocă, ortodocșii erau numiți „greci“, indiferent de etnie, inclusiv românii din Transilvania. În oglindă așezate lucrurile, pentru autorii care vedeau în Iancu de Hunedoara un român, fără nicio legătură cu vreun rege, familia lui românească trebuia să fie princiară și ducea la neamul Basarabilor, casa domnitoare a Țării Românești. Astfel, deopotrivă pentru anumiți maghiari și pentru anumiți români, mai ales în secolul romantismului și al naționalităților, ilustrul Iancu de Hunedoara nu putea să fie decât de spiță nobilă, regească, princiară. La fel, în secolele al XV-lea și al XVI-lea, în perioada Renașterii și a Umanismului, care urmăreau să reînvie Antichitatea și gloria romanilor, Huniazii sau Cor-

Castelul Huniazilor (vedere aeriană), imagini din curtea interioară...

mai rămas în picioare este situat nu departe de Deva. Este castelul Hunedoreștilor și el stârnește un dublu interes, pentru că a fost construit și locuit de voievodul tată al lui Matia Corvin. Într-adevăr, în aceste văi a crescut Iancu de Hunedoara, spre disperarea turcilor și salvarea Creștinătății. Nu se cunoaște locul nașterii sale, însăși originea sa este nesigură. Dar tradiția națională a înlocuit totul și povestea următoare este privită ca autentică. În 1392, regele Sigismund, conducându-și armata înspre Țara Românească și punându-și tabăra pe malul Streiului, a întâlnit acolo pe fiica unui boier local, numită Elisabeta Morsinai, care era de o rară frumusețe și de care s-a îndrăgostit. Monarhul a cucerit-o ușor, iar apoi a trecut în Țara Românească, unde armatele sale au fost victorioase. La întoarcere, frumoasa Morsinai a apărut în fața cortului său și l-a întrebat ce avea să facă pentru copilul lui. Sigismund, încântat, promise că-l va copleși cu onoruri și, dăruindu-i viitoareii mame un inel de aur, îi spuse: «Veniți la mine și arătați acest inel».

La câteva luni după plecarea regelui, Elisabeta s-a căsătorit cu un boier numit Voik Buthi, care a dus-o în Țara Românească, și, în scurt timp, ea a adus pe lume un fiu pe care l-a numit Iancu. Sigismund s-a întors pentru a doua oară în fruntea unei armate ungurești. Îndată ce Elisabeta prinse de veste, s-a prezentat în

Presupus portret al lui Antonio Bonfini

fața regelui și i-a arătat inelul. Sigismund l-a recunoscut, a mângâiat copilul, și-a reînnoit promisiunile făcute mamei și i-a spus să vină la Buda. Cum soțul ei murise, și-a rugat fratele s-o însoțească. Acesta, neștiind care-i scopul călătoriei, a refuzat-o la început, dar, în cele din urmă, învins de rugămințile surorii sale, i-a promis că o va însoți.

Într-o zi, când era ocupată cu spălătul și când copilul, așezat

lângă ea, se juca cu inelul regal, un corb a luat, din zbor, inelul în ciocul său și s-a așezat pe un copac. Copilul a început să plângă. Mama a fugit, l-a chemat pe fratele ei și a strigat că promisiunile regelui erau pierdute, dacă nu reușeau să recupereze inelul. Soldatul și-a luat arcul, a ratat ținta în graba sa, dar cu o a doua săgeată a doborât pasărea. Atunci au plecat în Ungaria cu scopul de a-l găsi pe rege. Sigismund a recunoscut încă o dată inelul și, bucurându-se să revadă fiul, care devenise tare frumos, l-a copleșit cu daruri și a instalat-o pe mama sa la Pesta. În fiecare zi îl chema la palat și îi era tare drag să se joace cu el. În cele din urmă, i-a dăruit domeniul Hunedoarei, cu 60 de sate, și a dorit ca acesta să-și ia ca blazon un corb purtând în cioc un inel de aur. I-a mai făcut și alte daruri prețioase, atât lui cât și mamei sale, și apoi i-a trimis în Transilvania, unde copilul trebuia să fie crescut.

Fiul lui Sigismund își va lua numele de la orașul pe care-l primise drept apanaj și a fost numit Hunyadi Janos, citit după obiceiul unguresc de a pune prenumele după numele de familie, adică Iancu de Hunedoara. Mama lui s-a căsătorit cu un boier român, cu care a avut mai mulți copii. Iancu de Hunedoara le-a dat, împreună cu mari privilegii, unul dintre satele care-i aparțineau. Acest sat, numit Cinciș, deține și astăzi drepturi speciale. Nu este supus

În bătălia de la Varna (10 noiembrie 1444), cade în luptă regele Ungariei Vladislav I (care era și rege al Poloniei, ca Vladislav al III-lea); peste doi ani, Iancu de Hunedoara este numit regent al Ungariei

DE CE A ÎNTÂRZIAT ITALIA RATIFICAREA TRATATULUI BASARABIEI

Conf. univ. dr. SILVIA CORLĂTEANU-GRANCIUC
(Institutul de Istorie, Chișinău)

Alexandru
Averescu
(stânga)
și Benito
Mussolini,
Roma, 1925

La 28 octombrie 1920, la Paris, Tratatul de recunoaștere a Unirii Basarabiei cu România, numit Tratatul Basarabiei, în care părțile declarau că „recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei cuprins între frontiera actuală a României, Marea Neagră, cursul Nistrului de la gura sa până la punctul unde este tăiat de vechiul hotar dintre Bucovina și Basarabia“, a fost semnat de Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia, pe de o parte, și România, pe de altă parte.

După o perioadă de așteptare, puterile semnatare au trecut la ratificarea acestuia: Marea Britanie și România au ratificat Tratatul în 1922 (Magazin istoric, nr. 10/2013), apoi Franța, la 11 mai 1924. Japonia nu a ratificat Tratatul (Magazin istoric, nr. 3 – 4/2018).

Italia și-a onorat promisiunea abia la 8 martie 1927, aceasta devenind, pe parcursul anilor 1920 – 1927, o chestiune importantă, dacă nu primordială, în raporturile româno-italiene, cu largi implicații internaționale. Sub acest aspect, chestiunea Tratatului Basarabiei a atârnat ca un bolovan asupra relațiilor bilaterale italo-române pentru o bună parte a anilor '20.

... și din sala cea mare

vinii trebuia să provină dintr-o mare familie română.

Istoriografia românească a avut, încă de la începuturile sale, o aplecare specială spre cunoașterea istoriei familiei de Hunedoara. Pe de o parte, calitatea de român a multora dintre membrii familiei respective este consemnată direct în numeroase izvoare, iar pe de alta, cea mai mare parte dintre protagoniști s-au născut, au trăit, s-au afirmat și au fost înmormântați în Transilvania ori au avut strânse legături cu Transilvania, care este o regiune istorică cu o imensă proporție etnică românească, un voievodat, un principat, o zonă distinctă, devenită ulterior parte integrantă a României.

Mai mult, cariera politico-militară a celor doi protagoniști ai familiei se împletește și cu istoria Țării Românești și Moldovei. Mentalitatea romantică – așa cum s-a întâmplat la toate popoarele – a integrat faptele glorioase ale personalităților românești medievale în tradiția națională, a transformat aceste persona-

lități în eroi naționali, conferindu-le o aură de glorie, ca și calitatea de „părinți ai patriei”. Imnul național al României, *Deșteaptă-te, române!*, cu versurile compuse la 1848 de poetul revoluționar transilvănean Andrei Mureșanu, evocă între acești „părinți ai patriei”, exponenți ai națiunii române, pe Mihai Viteazul, principe-crou creștin și primul unificator al principatelor (provenit din Valahia), pe Ștefan cel Mare, principe-crou creștin, cu aură de sfânt încă din timpul vieții (provenit din Moldova), și pe Corvini, eroi creștini apărători ai Creștinătății, voievozi, guvernatori și regi (proveniți din Transilvania). Versul sună mobilizator („Priviți mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine, / Româna națiune, ai voștri strănepoți...”) și exprimă mai degrabă idealurile și viziunile secolului romantic și național decât realitatea istorică. Cam așa s-au petrecut lucrurile la toate popoarele europene, istoria fiind chemată să legitimizeze prezentul diferitelor generații. Istoricii au însă menirea să des-

cifreze istoria în funcție de surse și să explice inclusiv transformarea unor personalități ale trecutului în eroi naționali sau în figuri legendare.

Din moment ce domeniul de la Hunedoara, primit de Voicu ca danie regească în 1409, din moment ce cel mai impozant și reprezentativ castel gotic-renascentist, cel de la Hunedoara, din moment ce locul nașterii regelui Matia (Cluj) și locul înmormântării lui Iancu (Alba Iulia) se află toate pe teritoriul României, este justificat acest interes local pentru tema noastră, interes care pornește încă din secolul al XV-lea. În plus, o mare parte dintre sursele – mai ales documentare – privind familia de Hunedoara se află tot în arhivele din România sau în cele străine referitoare la români. Evident, cartea aceasta nu s-ar fi putut scrie fără cercetările laborioase ale celorlalți istorici români interesați de temă, ale istoricilor unguri, germani, austrieci și ale altora, fiindcă istoria, ca și viața, nu are limite și nu trebuie să se scrie după alte criterii decât cel al adevărului omenește posibil. Dar, fiind viață trăită de oameni, istorici nu-i este străin nimic din ceea ce este omenește, prin urmare nici sentimentele. Astfel că, în ciuda considerațiilor de mai sus despre etnicitate, a precauțiilor mele de istoric și a dorinței sincere de a fi și de a rămâne obiectiv, am scris această carte ca istoric român. Nici nu aș fi putut altminteri, din moment ce soarta a vrut să fiu român. Să pornim, astfel, împreună, cu mintea și cu sufletul, la descifrarea aventurii prin lume a Hunedoreștilor (Huniștilor, Corvinilor). ■

mișcă fără acordul Franței[...] Poporul român se simte sufocat de această tutelă, și-ar dori să se elibereze, dar încă nu poate ș.a.” se vor întâlni des în corespondența oficialilor italieni și chiar în corespondența ministrului de Externe italian Sidney C. Somino, la Roma, și Carlo Fasciotti, ministrul trimis la București, în perioada Conferinței de la Paris și ulterior.

România urmărea să-și construiască relații bune cu statele mari, dar, în același timp, trebuia să fie foarte atentă la raporturile cu vecinii revizionisti (Rusia/Uniunea Sovietică, Ungaria, Bulgaria), care își exprimau deschis pretențiile teritoriale. Pentru a-și păstra integritatea teritorială statul român trebuia să navigheze abil între centrele de putere europene și cele revizioniste. Pentru a-și apăra interesele față de țările revizioniste, România împreună cu Cehoslovacia și Iugoslavia, au format Mica Înțelegere sau Mica Antantă (1920 – 1921). Părea că această alianță a găsit susținere la Roma. Ambele țări erau preocupate de problema ieșirii din criza postbelică, însă în perioada anilor 1920 – 1923 existase o tensiune între Italia și România, în mare parte cauzată de chestiunea bonurilor de tezaur, a tarifelor vamale și a datoriei interaliatate, contractate de România în timpul Marelui Război. Conform surselor italiene, România avea de plătit Italiei, în decurs de 50 de ani, datorii interaliatate și împrumuturi de război ce însumau 157 milioane de lire.

*Benito Mussolini (stânga)
și mareșalul Pietro Badoglio*

... ȘI ALE ITALIEI

După Conferința de la Paris și semnarea Tratatului Basarabiei, Italia trebuia să alcătuie între părțile în conflict – Rusia sau România – și, conform istoriografiei italiene, pentru prima jumătate a anilor '20 Italia a promovat relații substanțial corecte cu Rusia sovietică, relații menite să utilizeze ratificarea italiană ca instrument pentru a încerca să îndrepte politica externă a României către o mai mare conformitate cu nevoile Romei.

Italia rămânea în expectativă față de U.R.S.S., iar între Italia și România se mențineau încă multe probleme economice nesoluționate. La începutul anului 1923, ministrul Italiei la București a înaintat ministrului român al Afacerilor Străine, I.G. Duca, un memoriu în care cerea Guvernului român să asigure egalitate de tratament italienilor din România, expropriati în urma reformei agrare. Era vorba de compensațiile pe care trebuia să le primească după expropriere, fapt care se tergiversa, în comparație cu situația supușilor englezi care, după ratificarea Tratatului Basarabiei de Anglia, din 1922, nu întâmpinau dificultăți în obținerea compensațiilor. Totodată, s-a propus încheierea unei înțelegeri economice care să îmbunătățească relațiile comerciale bilaterale. Guvernul italian era interesat de petrolul și lemnul românesc, propunând în schimb mașini agricole și mână de lucru specializată.

Până la unirea Basarabiei, Aliații erau aproape convinși că războiul civil din Rusia va fi câștigat de ruși „albi”

(în mare parte, sprijiniți militar de Marile Puteri). Însă, odată cu eșecul rezistenței „albe” și după lansarea programelor economice bolșevice, Italia, care avea interese economice în Rusia, se va lăsa ademinită de avantajele pe care le propunea NEP-ul (Noua Politică Economică) lui Lenin. De altfel, personal Mussolini, care punea mai presus decât toate

Afiș de propagandă pentru Noua Politică Economică

În ziua de 9 martie 1927, la ora 16.20, în Cancellaria premieiului italian Benito Mussolini a fost recepționată o scrisoare de la București, semnată de prim-ministrul României, Alexandru Averescu. Era un mesaj de gratitudine pentru că în ziua precedentă, la 8 martie, guvernul Italiei ratificase Tratatul Basarabici, semnat la Paris, la 28 octombrie 1920. Guvernul român primise cu mare satisfacție comunicarea oficială, transmisă de E.S. marchizul Carlo Durazzo, ministrul Italiei la București, referitoare la ratificare. Averescu menționa: „Cu toate că aveam Acordul cu scrisorile anexate, semnate la Roma la 17 septembrie 1926, în care este indicat că ratificarea a devenit o simplă chestiune de timp, Guvernul român, având în vedere circumstanțele actuale, vede în această acțiune o nouă dovadă de caldă prietenie din partea Italiei și, prin urmare, sunt onorat de misiunea de a exprima în numele său națiunii italiene, Guvernului italian și mai ales E.V. cele mai calde sentimente de recunoștință și afecțiune împărtășite de întregul popor român. Personal nu voi uita niciodată cuvintele pe

care mi le-ați spus în ziua de 15 septembrie anul trecut, după lunga noastră discuție: că atunci când doi oameni onești tratează lucruri serioase nu fac nimic decât să cadă de acord. Aceste cuvinte mi-au îndrumat mâna când, două zile mai târziu, am semnat Acordul de prietenie. Am fost conștient de ceea ce făceam; cu toate acestea bucuria mea și recunoștința mea de astăzi nu sunt depășite decât prin afecțiunea prietenoasă pe care o resimt“.

OBIECTIVELE ROMÂNIEI...

Accasta era o scrisoare care și-a așteptat rândul aproape șapte ani de zile. Șapte ani a durat drumul, plin de obstacole, al ratificării Tratatului Basarabici de Italia.

În încercarea de a puncta cei mai importanți pași în relațiile româno-italiene din anii '20 ai secolului trecut, cu accentul asupra chestiunii Basarabici, vom căuta răspunsul la unele întrebări mai puțin elucidate în istoriografie, între care și la întrebarea referitoare la cauzele întârzierii ratificării de către italieni a documentului din 28

octombrie 1920 și a atitudinii contradictorii și, uneori, dublitate în politica externă italiană în ceea ce privește chestiunea hotărâului de Răsărit al României, având la bază analiza corespondenței diplomatice italiene atât cu Bucureștiul, cât și cu Moscova.

După Conferința de la Paris, și România și Italia căutau soluții proprii la problemele generate de anii de război, adoptând măsuri care să le asigure stabilitatea internă și o evoluție ascendentă. România, ghidându-se în politica externă după obiectivul menținerii frontierelor trasate la sfârșitul Primului Război Mondial, s-a apropiat de linia promovată de Franța prin păstrarea *statu-quo*ului teritorial. Apropierea deranja Italia, care se afla, în perioada menționată, în relații încordate cu Franța. Accasta se va resimți inclusiv în corespondența diplomatică italiană a timpului, răzbătând din notele de nemulțumire vădită a Italiei față de relațiile româno-franceze. Expresii precum „România pare în întregime aservită Franței [...] Franța se impune sistematic în toate administrațiunile românești [...] La București nimic nu se

De la stânga la dreapta, cei patru miniștri ai Antantei la Iași: George Barclay (Marea Britanie), Charles J. Vopicka (S.U.A.), contele de Saint-Aulaire (Franța) și Carlo Fasciotti (Italia)

Participanți la Conferința de la Genova (1922)

din noiembrie 1922, Vorovski raporta, după o întâlnire cu Mussolini, că acesta ar fi spus: „Italia intenționează vădit să promoveze o politică de apropiere față de Rusia, puterea sovietică este trainică și toate mențiunile despre revolte, greve, Vranghel și altele sunt prostii. Italia nu se va implica în chestiunile interne ale Rusiei și își dorește ca Rusia, la rândul său, să nu se implice în chestiunile interne ale Italiei. În politica sa Italia nu se va lăsa condusă de dispute umanitare, ci de interese reale și pe acest fundal este gata să negocieze referitor la recunoașterea *de jure* a Guvernului sovietic“.

Rusia, preocupată de ideea de a ieși din izolarea politică și blocada economică occidentală și de a obține recunoașterea internațională, a găsit în Italia un prim partener interesat de materiile prime și piețele de desfacere din Răsărit. Astfel, încă de la 27 aprilie 1920, între Italia și Rusia bolșevică a fost semnată „Înțelegerea privind schimbul de prizonieri“, iar mai apoi, între organizațiile cooperatiste ruse și italiene au fost semnate înțelegeri pe teme juridice

semioficiale. Rusia trimitea în Italia pâine și petrol, primind în schimb medicamente, mașini agricole, mărfuri electrotehnice.

La insistența lui Vorovski, la 26 decembrie 1921, între Roma și Moscova a fost încheiată o înțelegere comercială prealabilă, care prevedea angajamentul ambelor părți de a nu întreprinde acte dușmănoase, de a nu susține inițiativa unor blocate economice, de a înlătura impedimentele care vor sta în calea afacerilor comerciale, de a promova o politică reciproc avantajoasă pentru dezvoltarea lor economică. Această înțelegere a contribuit la ieșirea Rusiei bolșevice din izolarea politică și economică. Înțelegerea mai prevedea schimbul de agenți comerciali acreditați pe lângă guverne și dispunerea de imunitate diplomatică. La 22 mai 1922, după tratativele din cadrul Conferinței de la Genova, între Italia și Rusia a fost semnat un tratat comercial (între altele, Italia a fost primul stat european care a stabilit relații comerciale intense cu porturile rusești de la Marea Neagră, îndeosebi cu Odessa), iar la Conferința de la Genova (unde

trebuia să se discute problemele financiare și economice apărute după Primul Război Mondial) diplomații italieni au acționat cu promptitudine pentru reluarea „necon condiționată“ a raporturilor economice cu Sovietele).

După instalarea la putere (31 octombrie 1922), Mussolini și-a anunțat intenția de a semna un acord comercial cu Rusia, dar abia către sfârșitul anului 1923 liderul fascist declara în Parlamentul țării (nu fără aroganță, după cum consemnează mulți dintre istorici) că avea nevoie de „un bun acord comercial“, de concesi privind dobândirea de materii prime, deosebit de necesare Italiei. Era de fapt o tactică propagandistă a lui Mussolini de a se face auzit în capitalele europene. În toamna și iarna anului 1923 se trăgănează tratativele legate de acordul ruso-italian, la care se discuta punctual și detaliat fiecare concesie. După ce Marea Britanie a recunoscut U.R.S.S., la 1 februarie 1924, Italia grăbește semnarea acordului comercial bilateral, decepționată că Marea Britanie i-o luase ușor înainte și recunoaște U.R.S.S., la 7 februarie același an.

Italia vedea în U.R.S.S. o piață ieftină și atractivă de desfacere a mărfurilor sale. În general, pe parcursul întregii perioade interbelice misiunile sovietice în Italia au jucat un rol activ în tratativele comerciale cu Italia, întrerupte doar pe parcursul celui de Al Doilea Război Mondial.

După ce Italia a stabilit relații diplomatice oficiale cu U.R.S.S., a semnat în grabă un tratat de comerț și navigație ce-i permitea deschiderea unei largi piețe de desfacere în Răsărit.

(Va urma)

interesul economic de stat, dădea explicații în acest sens, în corespondența sa cu ministrul Italiei la București, Carlo Durazzo, căruia îi scria cumva deranjat de insistența diplomaților români: „Cu toate acestea, Guvernul român nu ar trebui să fie surprins dacă această conduită nu întâmpină simpatii mele [...] Italia își rezervă libertatea de acțiune, în ceea ce privește Basarabia, deoarece această chestiune afectează pe deplin relațiile noastre cu Rusia în toată plenitudinea lor, relații pe care, din mai multe raționamente evidente, nu intenționez să le tulbur sau să le compromit. Este necesar ca Guvernul român să accepte o prevedere clară pentru problema Basarabiei, ținând cont de interesele ruso-italiene“.

Cu toate acestea, el recunoștea în aceeași scrisoare: „Ratificarea formală dată de Italia nu creează modificări unei stări de lucruri deja existente referitoare la posesiunea teritorială a României asupra Basarabiei, dar perfecționează Tratatul“.

Vațlav Vorovski

INTERESELE RUSIEI

Chestiunea Basarabiei apare atât în corespondența Roma – București – Roma, cât și în schimbul de scrisori Roma – Moscova – Roma. „Prudența“ diplomaților italieni era dictată mai mult de teama de a nu deteriora raporturile cu Sovietele. Astfel, ambasadorul Manzoni îi scria lui Mussolini de la Moscova, la 7 martie 1924: „Astăzi Litvinov m-a întrebat cu un evident viu interes dacă există

noțițe concluzive asupra vreunui acord între noi și România, analog celui cu Iugoslavia. I-am răspuns că această întrebare mă miră și am reținut că aceste noțițe s-ar putea referi doar la careva simple negocieri comerciale. Nu exclud că scopul acestui interogatoriu în esență este acela, de a lăsa a se crede că în apropierea și cu ocazia viitoarei întruniri de la Viena [2 aprilie 1924 – n.a.] există o sensibilitate rusă specială în sensul atitudinii noastre pe care o vom avea față de România“.

Ca ilustrație la aceasta servesc acțiunile lui Vațlav Vorovski, reprezentantul sovietic în Italia în perioada 1921 – 1923, care insistase la Roma pentru apropierea tânărului stat sovietic în plan politico-economic de Guvernul italian. Acesta, în corespondența sa către Moscova, sublinia mereu că „italienii sunt dispuși să colaboreze cu Guvernul sovietic“. Mai mult, menționa că Guvernul fascist al lui Mussolini nu avea pretenții exagerate față de Rusia. Încă

Sidney C. Sonnino

Membrii Sfatului Țării care au votat reforma agrară și unirea Basarabiei cu România

preda lecții de limbă și literatură română fraților dintre Prut și Nistru. Se numeau Liviu Marian, fiul cunoscutului folclorist Simion Florea Marian, George Tofan și Ovid Țopa. Acesta, născut la 17 mai 1891, în localitatea Rarancea, fiu al lui Dimitrie Țopa, preot stavrofor și profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuți, avea să fie, mai târziu, profesor de istorie la Școala Normală de Băieți și la Liceul Mitropolitul Silvestru din Cernăuți, iar după pierderea Bucovinei de Nord, în iunie 1940, la mai multe licee bucureștene.

Cei trei au plecat la începutul verii, deoarece elevii și profesorii intrau în vacanță. În plus, era anul 1917, când încă din februarie începuse revoluția care a dus la destrămarea Imperiului Rus și care a avut un puternic răsunet în toate provinciile fostului imperiu.

Cei trei au predat lecții de limba și literatura românilor fraților dintre Prut și Nistru. În mai 1917, Congresul Învățătorilor Moldoveni din Basarabia a propus, printre altele, organizarea, în vara aceluși an, a cursurilor pentru învățători, în vederea pregătirii lor pentru a preda în limba română, cu alfabet latin, în școlile din Basarabia. La aceste cursuri s-au ridicat multe probleme, dintre care aceea a „lectorilor” s-a dovedit a fi una arzătoare. S-a ajuns la compromisul, de fapt cea mai bună soluție, a acceptării lectorilor din Transilvania și Bucovina.

Așa au ajuns cei trei tineri profesori bucoveni, George Tofan, Liviu Marian și Ovid Țopa, alături de transilvănenii Onisifor Ghibu, Romulus Cioflec, cărora li s-au adăugat apoi alții, și ardeleni, și bucoveni, să fie lectori la cursurile

pentru învățătorii basarabeni de la Chișinău, din lunile iulie – august 1917. Aceste cursuri nu s-au desfășurat fără opreliști. Au dus o luptă extrem de grea pentru introducerea alfabetului latin, împotriva căruia s-au ridicat chiar mulți basarabeni.

Profesorii bucoveni au întâmpinat probleme chiar de la sosirea la Chișinău. Era o perioadă marcată de anarhie, în care se întâmplau multe jafuri și omoruri. De la Vadul lui Vodă au luat trăsura până la Chișinău, dar au fost atacați de o bandă de tâlhari și jefuiți, încât au ajuns noaptea târziu în capitala Basarabiei, fără niciun ban. A doua zi s-au prezentat la Comitetul Revoluționar Moldovenesc, unde au fost primiți de Pan Halippa, Pantelimon Erhan, Iancu Flondor, părintele Gurie, viitorul mitropolit al Chișinăului, și alții. Toți s-au bucurat de venirea lor, deoarece aveau nevoie de profesori români pentru cursurile ce urma să înceapă pentru învățătorii basarabeni.

George Tofan (stânga) și Liviu Marian

OVID TOPA, UN LUPȚĂTOR BUCOVINEAN PENTRU IDENTITATEA ROMÂNEASCĂ

LUMINIȚA CORNEA

în istorie și geografie, cu un doctorat în filosofie, profesor la școli și licee din Cernăuți, Chișinău, Vășcăuți și București. În perioada Primului Război Mondial, s-a impus ca un militant activ pentru Unire, în Bucovina și în Basarabia.

Ovid Topa, împreună cu alți colegi unioniști, a pledat pentru alipirea provinciilor de nord-est la Regatul Românici, numit de ei Regatul Carpato-Dunărean, în ale cărui granițe extinse să se regăsească tot neamul românesc.

Către sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, atunci când Uniunea Sovietică a înghițit Basarabia și Nordul Bucovinei, Ovid Topa cu familia se refugiază la București, unde sfârșește cu demnitate cariera de profesor de liceu, condamnat însă la anonimat, fără posibilități de manifestare publică, civică, națională, din cauza instaurării, și la noi, a regimului comunist. Profesorul luptător de odinioară a păstrat în sufletu-i pur românesc o conștiință acută a importanței istoriei pe care a trăit-o. Așa se explică faptul că înainte de pensionarea din 1952 și, mai ales, după aceea, până la stingerea din viață, în anul 1974, își scrie memoriile, la care adaugă evocări, portrete, eseuri pe teme care l-au preocupat toată viața: iden-

titatea națională, istoria românilor în general și istoria din spațiul bucovinean, a regiunii central și est-europene.

PROFESOR PENTRU ÎNVĂȚĂTORII BASARABENI

Cele trei volume de memorii cu titlul *Amintiri din Țara Fagilor* au apărut, prin grija fiului său Dimitrie Topa, la Editura Tracus Arte din București, în anii 2011, 2012 și, respectiv, 2014, ediții îngrijite de Iolanda Malamen, beneficiind de prefața criticului Ion Bogdan Lefter și de contribuția cunoscutului scriitor, critic și istoric literar Barbu Cioculescu.

Iată ce scria Barbu Cioculescu: „De ziua de Sf. Ioan, în luna iunie 1917, stil vechi, iar în stil nou pe 7 iulie, trei tineri bucovineni, profitând de libera trecere dintre Bucovina, ocupată de trupele ruse, și Basarabia, pleacă spre Chișinău, decizi să

Profesorul Ovid Țopa

cității Academice „Junimea”, a colindat satele din nordul Bucovinei și din nordul Basarabiei, organizând cu elevii o serie de manifestări culturale, susținând „că numai pe calea aceasta vom face din România Mare o Românie tare”. Despre asemenea manifestări aflăm însemnări în mai multe numere din publicația *Glasul Bucovinei*, anul 1920. Astfel „junimenii au pornit spre frații noștri de peste Prut, însoțiți de domnii profesori francezi Rouleau și Haute, pe care i-au invitat în Basarabia ca să se încredințeze și să comunice și surorii noastre Franța: că Basarabia a fost și va rămâne pe veci pământ românesc. Ținta noastră era comuna Berești, așezată cam la 20 km nord de Noua Suliță [...] Am cântat în biserică la ei, am ținut o șezătoare la școala lor și am înființat un cabinet de lectură în satul lor [...] Apelăm încă o dată la toți ce simt românește să ne sprijine în acțiunile noastre, atât în privința morală, cât și în cea materială”.

În luna mai 1920, la Hotin, profesorul Ovid Țopa „a ținut o conferință, vorbind despre necesitățile culturale ale României de Nord [...] Vine acum rândul hotinenilor ca să ne întoarcă vizita, căci numai astfel s-ar face Unificarea. E, fără îndoială, una din cele mai bune «comisii de unificare»”.

În aceeași vară a anului 1920, profesorii și elevii trăitori întru identitate românească de pe meleagurile Cernăuțului au descoperit la Stroești „un sat frumos și curat românesc”. Și încheia: „Avem atâtea nevoi naționale și atâtea interese comune cu frații noștri moldoveni din ținutul Ho-

tin și din celelalte ținuturi învecinate, precum cel al Dorohoiului, Sucevei și al Botoșanilor, încât ne stă mintea în cap că nu s-au unit până acum conducătorii acestor ținuturi, întru întărirea elementului românesc al Țării de Sus”.

Membri ai Societății Academice „Junimea” au cutreierat satele apusene ale ținutului Hotin, dar și părțile răsăritene, de la 25 aprilie 1920 până în toamna aceluiași an, coordonați de inimosul profesor Ovid Țopa. De-a lungul șoselei Noua Suliță – Lipcani, au văzut „sate frumoase și bogate, locuite de cea mai curată populație românească”.

Într-un articol din august 1920, publicat în *Glasul Bucovinei*, Ovid Țopa (în toate materialele la care facem referire, publicate în 1920, în *Glasul Bucovinei*, O. Țopa nu semnează; eventual folosește inițiale) remarcă faptul că „în Bucovina, inițiativa particulară este de mult trezită și de mult duce lupta. Năvala străinismului a impus organizarea forțelor naționale românești de multă vreme și de aceea numărăm în Cernăuți organizații culturale mai vechi și cu un trecut mai bogat și mai glorios decât multe din Vechiul Regat”.

Era îndreptățită nădejdea în „frații bucovineni” care veneau în județul Hotin, cât mai des și cât mai mulți, pentru a continua munca grea începută prin organizațiile studențești, care, „ca niște adevărați eroi, luptând cu toate greutățile, au luat contact cu satele hotinene și cu moldovenii Hotinului”. Îndemnul pentru contribuția la definitivarea unificării este edificator: „Fiți voi cercetașii marii lupte care se dă, iar când și dorohoiienii vor fi în măsură a veni cu toată puterea de care vor fi capabili, uniți în sfârșit și cu hotinenii eliberați din robia sufletească ce încă îi stăpânește, piedici nu vom mai avea în cale și voi veți fi sărbătoriți în primul rând, ca înainte mergători ai unei victorii ce trebuie câștigată”.

În conferințele prezentate la Cernăuți ori la Vășcăuți, Ovid Țopa transmitea bogate informații și cucerea auditoriul prin calități oratorice remarcabile.

Înainte și după Unirea cea Mare, profesorul Ovid Țopa a fost un luptător cu dragoste și entuziasm pentru identitatea românească, pentru credință, limbă și tradiții. Pentru activitatea sa a fost decorat, în anul 1923, cu Ordinul „Coroana României” în grad de Cavaler, o prețuire meritată pentru acest suflet pătruns de tot ce este românism, care a nutrit pentru Bucovina și neamul românesc o dragoste necuprinsă. ■

O GENERAȚIE NOUĂ ȘI CONȘTIENȚĂ

Situația neclară, periculoasă din acel an 1917 se simțea în toată Basarabia, inclusiv în Chișinău. Multe acte anarhice, scene de groază descrie Ovid Țopa în memoriile lui, în capitolul *Chișinău (1917-1919)*. Fapte asemănătoare găsim și la Romulus Cioflec în finalul volumului *Pe urmele Basarabiei*. La ambii apare descrisă, spre exemplu, scena uciderii mișcelești, în august 1917, a doi mari uniونيști, românii basarabeni Simeon Murafa (*Magazin istoric*, nr. 6/2006) și Andrei Hodorogea.

Amintiri din Țara Fagilor este o carte de memorii care ne trimite într-o epocă frământată, o epocă în care români cu dragoste de neam, precum Ovid Țopa și alți profesori bucovineni, George Tofan, Liviu Marian, Ion Nistor, au ținut trează conștiința națională, în primul rând a învățătorilor.

Profesorul Ovid Țopa poate fi considerat un memorialist valoros, cu mărturii prețioase despre locurile pe unde a trăit și pe unde a trecut, despre epocile pe care le-a traversat. A desfășurat o activitate susținută în perioada 1914 – 1918, pentru unirea întregii Bucovine cu România, pentru ajutorarea învățământului românesc în Basarabia

Ovid Țopa

anilor 1917 – 1918. Se impune, de asemenea, prin activitatea lui ca director al Școlii Normale de Băieți din Vășcăuți pe Ceremuș, școală ce urma să asigure cadre bine pregătite în regiunea recuperată de la austrieci.

În *Calendarul „Glasul Bucovinei”* pe 1920, Ovid Țopa semnează un foarte documentat articol: *Revoluția românească din Basarabia și Unirea Basarabiei cu Patria-Mamă*. Este o rememorare a momentelor principale ce au culminat cu 27 martie 1918, ziua când „se isprăvește revoluția românească din Basarabia, Moldova dintre Nistru și

Prut intră sub scutul regelui Românici”, când „în această frumoasă zi de primăvară se șterge rușinea din mai 1812”. Într-o frumoasă limbă românească, autorul face referiri la istoria melcagurilor românești, la literatură. Cu obidă în suflet, afirma: „În vremuri de război, s-a deșteptat sufletul nenorocitului popor moldovenesc din Basarabia!”. Din martie 1917, odată cu revoluția rusă, începe „să se întindă” printre basarabeni mișcarea națională. 21 octombrie 1917 a fost o zi memorabilă (marele congres moldovenesc de la Chișinău), „zi care parcă n-a fost îndestul slăvită de noi”.

„Un fior ne fulgeră” la auzul tunurilor românești, odată cu intrarea armatei române în Chișinău, la 13 ianuarie 1918. În final, optimismul au-

torului este motivat de întregul discurs: „Astăzi, basarabenii se bucură de toate libertățile și lucrează din răsuputeri pentru consolidarea națională a întunecatului lor popor. Școala românească ne va da în scurtă vreme o generație nouă și conștientă, care va întări și sancționa faptele mari ale generației de azi”.

ÎNTĂRIREA ELEMENTULUI ROMÂNESC

După Marea Unire, Ovid Țopa, alături de alți dascăli și iubitori de cultură românească, în cadrul So-

Școala din Vășcăuți

Semnarea Tratatului de la Sèvres

bicefale. Deși au participat 27 de țări aliate, deciziile s-au luat doar de cele cinci mari puteri – Statele Unite, Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia –, restul statelor fiind invitate numai la ședințele ce le priveau în mod direct. România s-a aflat și ea în această postură. În fapt, Conferința de la Paris a fost condusă de Consiliul celor patru, format din președintele american Woodrow Wilson și premierii englez, francez și italian – David Lloyd George, Georges Clemenceau și Vittorino Orlando. Mai trebuie spus și că fundamentul ideatic al Conferinței a constat în aplicarea celor 14 puncte wilsoniene, detaliate de președintele american în celebrul său discurs din fața Congresului S.U.A., rostit la 8 ianuarie 1918 (*Magazin istoric*, nr. 1/2018), ceea ce a permis, între altele, (re)nașterea unor noi state europene din cenușa imperiilor prăbușite în război.

CONEXIUNEA DINTRE STRĂMTORI ȘI GURILE DUNĂRII

La 28 iunie 1919, în

Sala Oglinzilor de la Versailles, locul unde Franța fusese umilită în 1871, s-a semnat Tratatul dintre Puterile Aliate și Asociate și Germania. S.U.A. vor semna abia la 25 august 1921, la Berlin, un tratat de pace cu Germania, deoarece, la 19 noiembrie 1919, Congresul Statelor Unite respinsese ratificarea documentului de la Versailles.

La 10 septembrie 1919, la Saint-Germain-en-Laye, lângă Paris, s-a semnat tratatul cu Austria. Erau fixate granițele noului stat, Viena renunțând la o serie de teritorii în favoarea Italiei, Iugoslaviei și Cehoslovaciei. Totodată, era consfințită

*În primul rând, de la stânga la dreapta:
Lord Curzon, Benito Mussolini și Raymond Poincaré,
la deschiderea Conferinței de la Lausanne*

unirea Bucovinei cu România.

Tratatul cu Bulgaria a fost semnat la Neuilly-sur-Seine, la 27 noiembrie 1919. Sofia recunoștea noile frontiere cu Iugoslavia, iar granița cu România rămânea cea din august 1914. Turtucaia era răzbutată. În plus, Bulgaria era obligată să plătească despăgubiri de circa 2,5 miliarde franci aur, iar efectivele sale armate se limitau la 20.000 de militari.

La 4 iunie 1920, la Trianon, era semnat Tratatul cu Ungaria. Noul stat era fixat pe granițele sale naturale, pe principiul etnic, retrocedându-se importante teritorii vecinilor. Italia primea Rijeka (Fiume), Iugoslavia intra în posesia Croației și a vestului Banatului (după negocieri la care România a fost mai mult decât rezonabilă), Slovacia și Ucraina Subcarpatică se alăturau noului stat cehoslovac, iar Burgenlandul trecea, la fel de firesc, în componența Austriei. De asemenea, era consfințită în plan diplomatic și unirea Transilvaniei cu România, o realitate deja existentă la ora semnării tratatului.

În sfârșit, ultimul tratat a fost cel cu Turcia, documentul fiind semnat la Sèvres. Se consemna oficial dezmembrarea Imperiului Otoman: provincia Tracia revenea Greciei, Arabia, Pakistan, Siria și Mesopotamia treceau sub mandat franco-englez, insula Cipru intra în posesie britanică, Armenia își câștiga independența, iar Marocul și Tunisia ajungeau sub protectorat francez. În urma victoriei revoluției kemaliste din Turcia,

STRÂMTORILE MĂRII NEGRE ȘI BĂTĂLIA PENTRU PORȚILE ORIENTULUI

ȘTEFAN CIOCHINARU

La sfârșitul Primului Război Mondial, România era o putere regională ajunsă la zenitul istoric. Se impusese decisiv în curmarea războaielor balcanice, realizase unificarea teritoriilor istorice ale românilor într-un singur stat național, zdrobise hoardele roșii ale bolșevicilor maghiari, contribuind la stoparea expansionismului comunist în Europa Centrală și a alipirii Ungariei la Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste.

Strâmtoarea Bosfor, vedere din satelit

Aliată de frunte a Occidentului la frontierele sale de răsărit, România era respectată, iar ministrul său de Externe, Nicolae Titulescu, era o voce ascultată cu atenție. Aici, „aux portes de l'Orient“, erau multe de rezolvat, dar regimul Dunării și al Mării Negre erau temele care preocupau înainte de orice cancelariile europene. România Mare dorea preluarea suveranității depline asupra Dunării, desigur, păstrând libera navigație. Noua Turcie a lui Mustafa Kemal dorea, la rândul său, suveranitatea asupra Bosforului și Dardanelelor, garantând și ea libera navigație. Iar U.R.S.S., cealaltă putere riverană, dorea să împiedice prezența marilor puteri occidentale, în special a Marii Britanii, Franței și S.U.A., la Marea Neagră. Din aceste interese și contradicții geopolitice avea să se nască o aventură diplomatică demnă de pana marelui Homer și care avea să ducă la Convenția de la Montreux, un aranjament ce produce efecte până în ziua de astăzi.

Sfârșitul Primului Război Mondial a prilejuit o amplă reorganizare a Europei. Odată învinse Puterile Centrale, țările învingătoare au organizat Conferința de Pace pentru a rezolva marile probleme generate de

cei patru ani de conflict și a trasa noua hartă politică a Europei după dispariția celor patru imperii: Austro-Ungar, Rus, Otoman și, în fine, a celui de Al Doilea Reich. Lucrările s-au desfășurat în capitala Franței, în

perioada 18 ianuarie 1919 – 21 ianuarie 1920, soldându-se cu semnarea de tratate între Aliați și cele cinci state învinse: Germania, Bulgaria, Turcia, Austria și Ungaria, ultimele două ca moștenitoare ale defunctei monarhii

era crezul său nesmintit.

Turcii doreau să li chideze moștenirea rămasă de la Imperiul Otoman, înțelegeri și socoteli vechi de secole trebuia reglate, munți de documente și hârtii, adesea dubioase, pe care nimeni nu le mai recunoștea, trebuia rezolvate acum. Între ele și Capitulațiile prin care Istanbulul acordase de-a lungul timpului supușilor neturci diverse privilegii. Astfel, străinii împreună cu instituțiile și întreprinderile lor comerciale nu se supuneau jurisdicției Turciei, nu plăteau impozite și se bucurau de privilegii economice atât de mari, încât comerțul autohtonilor nu putea concura cu aceștia. Tot la acest capitol mai era și problema „datoriei publice” (administrația internațională a datoriilor publice contractate de vechii sultani), Banca Otomană, Regia Tutunurilor, alături de multe alte concesiuni și ipoteci, de care, în mare parte, era interesat capitalul francez. În toate aceste probleme, turcii erau neînduplecați: Capitulațiile reprezentau o mare restricție a drepturilor de suveranitate, incompatibile cu independența pe care o revendica statul turc,

așa că cereau lichidarea lor imediată. Dar nici Albionul nu era un novice ușor de impresionat la masa tratativelor. Lordul Curzon a respins obiecțiile una câte una, motivând că Turcia nu avea o jurisdicție modernă, nu avea drept comercial, nu avea nici alte coduri de legi. Delegația turcă a făcut ce știa cel

Ismet İnönü (cu mâna dreaptă ridicată), la Lausanne

mai bine: a cerut timp și a promis că în curând le va avea. Iar Ismet Pașa a plusat, anunțând că Turcia preferă să lupte mai departe decât să admită restrângerea drepturilor sale.

ARABESCURILE TURCE AU FOST ÎN ZADAR

Confruntarea diplomatică dintre rigoarea occidentală și „bazarul” oriental a făcut ca negocierile Conferinței să dureze 11 săptămâni. În timpul replicilor Lordului Curzon la alegațiile turce, İnönü își închidea aparatul auditiv, după care, când lordul englez își încheia discursul, reitiera imperturbabil aceleași cereri inițiale. Nu putea lua în seamă

*Constantin Dimitrescu, I.G. Duca,
Constantin Diamandy
și Atta Constantinescu*

argumentele omului politic britanic, nu le auzise. După 11 săptămâni de-a șoarecele și pisica, negocierile se vor încheia totuși, Turcia acceptând clauzele politice și principiul „libertății Strămtorilor”, aceasta din urmă fiind principala preocupare a britanicilor. Problema statutului regiunii Mosul a rămas în sus-

pensie, din cauza poziției britanice, conform căreia această zonă trebuia să rămână parte a Irakului. Delegația franceză nu a reușit să atingă niciunul dintre obiectivele pe care și le propusese și, la 30 ianuarie 1923, a emis o declarație conform căreia Parisul va considera proiectul tratatului nimic mai mult decât o „bază de discuție”. Exasperat, Lordul Curzon a încercat o ultimă tactică, procedând exact ca un cumpărător din bazar: a declarat că nu poate da mai mult și a plecat supărat din „prăvălia” Conferinței. La 4 februarie 1923, Lordul Curzon i-a cerut pentru ultima oară lui Ismet Pașa să semneze tratatul, iar atunci când a fost refuzat, a părăsit Lausanne. În gară, a așteptat, totuși, ca omologul

turc să vină și să accepte în ultima clipă. Dar Ismet Pașa nu a venit, iar diplomatul englez a părăsit orașul, noaptea, cu Orient Expressul, fără niciun rezultat. Rămasă în sfârșit singură, delegația turcă a plecat și ea, refuzând semnarea tratatului, iar Conferința a fost întreruptă.

tratatul nu a fost ratificat. Abia după ce, la 1 noiembrie 1922, Mustafa Kemal a proclamat republica, problema Turciei a fost și ea reglementată la Conferința de la Lausanne. Odată cu nașterea noului stat turc apărea și problema Strâmtoarelor Bosfor și Dardanele și a drumului liber între Mediterana și Marea Neagră. Dar să nu anticipăm, până acolo a mai curs ceva apă pe Dunăre.

CONVALESCENȚA A FOST GREU, DAR SCURTĂ

„Bolnavul Europei“ își revine subit la Lausanne. Pentru Turcia, trecerea de la imperiu la republică a fost un adevărat drum al calvarului, până în 1923 oscilând între adepții otomanismului și naționaliști, pe de o parte, și, pe de altă, fiind în război cu Grecia, care revendicase o bună parte din teritoriul fostului imperiu și era susținută de Marea Britanie și Italia, apoi numai de Marea Britanie. Pe de altă parte, Franța și Statele Unite se dovediseră susținătoare ale statului turc, nedorind o Grecie puternică și o Anglie stăpână pe

Lord Curzon

apele acelei zone. În sfârșit, din această confruntare geopolitică nu putea să lipsească Uniunea Sovietică, vecină a Turciei și proaspăt protectoare a Armeniei și Asiei Centrale. Ochii Moscovei erau demult ațintiți asupra Constantinopolului. Să mai spunem doar că, după încheierea războiului greco-turc, turcii au reușit să-și păstreze teritoriul cu mari sacrificii.

La 20 noiembrie 1922 a început în sfârșit Conferința internațională de la Lausanne, în Elveția, la care a participat și

România. Deschise în prezența lui Raymond Poincaré și a lui Benito Mussolini, lucrările Conferinței de la Lausanne au fost conduse după plecarea celor doi lideri, la 21 noiembrie, de Lord George Curzon, ministrul de Externe britanic. Strategia orientală prin care turcii au manipulat permanent convorbirile diplomatice, stilul propriu de negociere, susținerea rușilor, toate acestea au făcut ca delegațiile prezente în Elveția, în frunte cu Marea Britanie, să nu ajungă la rezultatul dorit. Principiile de la care a plecat Lordul Curzon erau acelea că Tratatul defunct de la Sèvres, ca expresie a voinței Alianțelor, trebuia să stea la baza negocierilor. Dar generalul Ismet İnönü, ministru de Externe și șef al delegației turce, nu doar că nu a dat nicio importanță acestei voințe colective, ci a mai pus și o condiție: negocieri pe picior de egalitate sau deloc. Era ceva nemaivăzut în diplomatie: Turcia pierduse războiul, dar pretindea să fie tratată ca și cum asta nu s-ar fi întâmplat!

Astfel, conferința s-a transformat într-un adevărat duel între Lordul Curzon și Ismet Pașa, dus cu tenacitate pe parcursul câtorva luni. Ismet İnönü exersa din plin toate trucurile orientale: trăgea de timp, se făcea că nu aude (declarasese că are un handicap și nu aude cu o ureche) și nu ceda o iotă. Normal că, în fața acestei vizibile lipse de orice *fair-play*, Lordul Curzon și-a pierdut proverbialul calm englezesc și, vizibil enervat, a sfârșit prin a afirma: „Turcul acesta se tocmește ca la un târg de covoare“. Dar Ismet Pașa a rămas netulburat, iavaș-iavaș

Delegația turcă la Lausanne

CONTROVERSE ROMÂNNO-AMERICANE ÎN JURUL COLECȚIEI ORGHIDAN

PETRE OTU

Constantin C. Orghidan (1874 – 1944), inginer de formație, cu o activitate prodigioasă în marea industrie, cu deosebire cea metalurgică, a fost și un mare susținător al culturii române. El a contribuit, între altele, la editarea Enciclopediei României, lucrare monumentală, coordonată de Dimitrie Gusti.

● O colecție evaluată în 1944 la 100 milioane dolari ● Litigiu între Academia Română și văduva donatorului ● Apare un nou moștenitor, patronul unei croitorii unde se îmbrăca Henry Kissinger ● Logodnicul fără noroc al Miei Groza, Pamfil Ripoșanu, avocatul reclamantului ● Sechestru pe clădirea Misiunii R.S.R. la O.N.U. ● Colecția Orghidan mutată de urgență la Muzeul Național de Istorie ● Intervin, fără succes, doi kongresmeni americani

*Două piese
din Colecția Orghidan:
o monetă de 10 ducați,
de la Gabriel Bethlen
și cameea care poartă
numele colecționarului*

Dar dincolo de activitatea de mecenat, inginerul Orghidan a fost unul dintre cei mai mari colecționari români, rezultatul activității sale prodigioase concretizându-se într-o excepțională colecție ce cuprinde 10.017 monete grecești, romane, bizan-

tine, transilvănene medievale, moderne și contemporane, gemme, medalii, camee, sigilii etc. În anul 1944, colecția era evaluată la 100 milioane de dolari.

Viața și activitatea inginerului Orghidan au făcut obiectul unor cercetări atente din

Tratatul de la Lausanne a fost încheiat în cele din urmă, după cinci luni, la 24 iulie 1923.

Normal, pentru o țară care pierduse războiul, Turcii i-au fost impuse clauze grele. Strămtorile Dardanele și Bosfor au intrat sub protecția Marii Britanii, Franței, Italiei și Japoniei, iar o parte din teritoriul turc a fost împărțit între Marile Puteri. Dar Ismet Pașa în urmă era încă prezent și a stărnit stupefacție printre reprezentanții țărilor prezente la Lausanne declarând, în cel mai pur stil șantajist: „Noi dorim să scoatem Patriarhia din Istanbul. Patriarhia a fost centrul tuturor acțiunilor întreprinse împotriva turcilor. Patriarhia a fost un obstacol în fața prieteniei dintre turci și greci. Subiectul a adus problema între turci și creștinism“. Pentru creștini, obiceiurile și tradiția vechi de sute de ani reprezentate de Patriarhia care se găsea la Constantinopol nu puteau fi un subiect de negociere. În plus, Marile Puteri, câștigătoare

Ultimul sultan otoman Mehmed al VI-lea părăsește Palatul Dolma Bahçe, la 1 noiembrie 1922

ale unui război mondial, ar fi fost primate ca atentatoare la unitatea creștină dacă turcii ar fi scos Patriarhia din Istanbul! Ismet Pașa era el republican pe stil nou, dar diplomația sa era curat otomană, cu rădăcini adânci în Bizanț.

În urmă știa bine că, pentru europeni, problema Patriarhiei era foarte importantă. Imperiul Britanic nu-și permitea ca istoria să consemneze că un englez, Lordul Curzon, principalul negociator de la Lausanne, a lăsat ca Patriarhia de Constantinopol să-i fie rupte rădăcinile istorice. În atmosfera sensibilă de după Primul Război Mondial, ar fi putut fi interpretat ca un câștig

al Orientului islamic în fața Europei creștine. De altfel, nici Mustafa Kemal nu dorea să atențeze la independența Patriarhiei, dar s-a folosit de importanța acesteia în negocierile de la Lausanne. Probabil, doar grecii s-ar fi bucurat dacă turcii ar fi scos Patriarhia din Istanbul, așa că s-au oferit să-i facă loc pe Muntele Athos. N-a fost nevoie! În cele din urmă și această ultimă petardă a lui

Ismet Pașa nu a făcut decât mult zgomot pentru nimic.

O problemă rezolvată rapid a fost aceea a insulei dunărene Ada Kaleh – uitată în timpul Congresului de la Berlin, din 1878, în opinia ministrului de Externe turc. Chestiunea a fost totuși adusă în discuție, turcii dorind, cu toate că ar fi fost greu de controlat, să o aducă sub suzeranitatea lor. „Mi-au fost făcute reproșuri de delegația proprie că nu trebuie să ne împiedicăm de Ada Kaleh la Conferința de Pace, pe motiv că în prima fază a Conferinței nu am pomenit de această insulă și nu este corect acum să fac revendicări ulterioare. Problema Ada Kaleh am enunțat-o în a doua parte a Conferinței, însă Mustafa Reșid Pașa m-a sfătuit că nu e logic să vorbesc despre această problemă, mai ales dacă nu am ridicat-o în prima parte“. Cum doar în documentele turce se regăsește acest punct de vedere, se poate crede că „problema Ada Kaleh“ a fost ridicată doar în contextul unui joc de culise cu bătaie spre România. Departele granițele revendicate de turci, era totuși imposibil ca această insulă să-i revină Turciei.

(Va urma)

Insula Ada Kaleh

reînceput și negocierile între Academie și Martha Elena Orghidan. Întrucât aceasta a donat Academiei monetele moștenite de la soțul său, ca urmare a demersurilor instituției din Calea Victoriei, din anul 1955, Martha Elena Orghidan a beneficiat de o pensie viageră de 500 de lei lunar.

Martha Elena Orghidan a decedat la 17 februarie 1967, lăsând un testament în favoarea lui Ion Ungureanu, persoană cu care a coabitat în ultima perioadă a vieții. Pe baza acestui testament, Ion Ungureanu a obținut, la 28 ianuarie 1967, de la Notariatul de Stat București, un certificat de moștenitor al Marthei Elena Orghidan.

Ion Ungureanu s-a stabilit în S.U.A., la New York, schimbându-și numele în John Tudor. Aici a deschis o croitorie de lux, clienți fiind personaje din înalta societate americană, printre ei figurând și Henry Kissinger, secretar de Stat în mandatul președintelui Richard Nixon. În 1973, la Curtea Supremă a statului New York, Ion Ungureanu a dat în judecată statul român, solicitând jumătate din averea lui Constantin Orghidan și întreaga avere a Marthei Elena, soția sa. În cazul în care restituirea nu era posibilă, el se mulțumea cu o sumă între 50 (pragul minim) și 100 de milioane de dolari (pragul maxim). Unul dintre argumentele invocate în proces era acela că autoritățile române, respectiv Academia Română, nu îndepliniseră una dintre prevederile testamentare, respectiv expunerea colecției. Acest lucru era parțial adevărat. În 1962, Academia a organizat

Barber B. Conable Jr.

o expoziție modestă cu unele piese din colecție. Mihai Gramatopol o studiasc și publicase, în 1974, în *Collection Latomum* un studiu despre pietrele gravate din Cabinetul numismatic al Academiei.

Avocatul lui Ion Ungureanu era Pamfil Ripoșanu, personaj controversat, secretar general al guvernelor conduse de Constantin Sănătescu, Nicolae Rădescu și Petru Groza, logodnic, am zice fără noroc, al Mici Groza, fiica prim-ministrului instalat la 6 martie 1945. Ripoșanu a plecat din țară la 14 august 1947, fiind ulterior acuzat de spionaj și condamnat la moarte de regimul comunist. Cu toate că era transfug și „trădător de țară”, după cum era caracterizat în documentele oficiale, Securitatea n-a ezitat să-l folosească pe Pamfil Ripoșanu în deceniile opt și nouă ale secolului trecut în complicatul proces de recuperare a tablourilor transferate în străinătate de familia regală în anii 1940 – 1947.

Ion Ungureanu, alias John Tudor, a obținut din partea Curții Supreme a statului New York o hotărâre prin care, până la soluționarea cauzei, se institua sechestrul asupra imobilului Misiunii permanente a României la O.N.U. Academia Română, proprietarul de drept al impresionantei colecții, a contactat firma de avocați americană „Martin Popper” pentru a-i apăra interesele în proces.

Cum statul român risca să piardă procesul, Curtea Supremă a statului New York, fixând data de 20 august 1976 ca termen limită pentru introducerea acțiunii de contestare a sechestrului, iar imaginea regimului fiind afectată de publicitatea din jurul acestui proces, autoritățile de la București au inițiat o serie de măsuri.

Chiar dacă impunerea sechestrului asupra imobilului Misiunii permanente la O.N.U. nu punea probleme deosebite, întrucât clădirea se bucura de imunitate de jurisdicție, Ministerul Afacerilor Externe a făcut demersuri pe lângă Departamentul de Stat pentru eliberarea certificatului de imunitate a imobilului, un act absolut necesar pentru protejarea intereselor statului. Atât timp cât procesul era pe rol, exista pericolul ca Ion Ungureanu să obțină sechestrarea altor bunuri, proprietate de stat, cum ar fi nave comerciale sau aeronave.

In consecință, miniștrii Afacerilor Externe, Justiției, Finanțelor și președintele Academiei Române (Theodor Burghel) au înaintat lui Nicolae Ceaușescu un raport cu măsurile ce se impuneau a fi luate. La 17 august 1976, Can-

Constantin C. Orghidan

partea unor renumiți specialiști. Menționăm doar pe câțiva dintre aceștia: Constanța Știrbu, Nicolae Trohani și George Trohani (*Inginerul Constantin C. Orghidan, 1874 – 1944. Studiu genealogic și istoric*, în *Anuarul Muzeului Național de Istorie*, XVI, 2004, pp. 235 – 270; George Trohani, *Câteva date despre familiile Grozovici și Pilidi, înrudite cu colecționarul inginer Constantin C. Orghidan. Schițe genealogice*, în *Cercetări Numismatice*, XVIII, 2012, pp. 227 – 290). La rândul ei, colecția a fost studiată, de-a lungul anilor,

între alții, de Constantin Moisil, Vitalien Laurent, Mihai Gramatopol (a susținut teza de doctorat, în 1977, cu tema *Geme și camee din colecția Cabinetului numismatic al Academiei*), Kurt Horedt, Ana Maria Velter, Carmen Maria Petolescu, Delia Moisil, Ernest Oberländer-Târnoveanu, Bogdan Constantinescu, Cătălina Opaschi, Emanuel Petac, Ștefan Vasiliță ș.a.

Ca orice bun de mare valoare, colecția a făcut obiectul unor dispute, provocate fie de deciziile autorităților din perioada postbelică, fie de

urmașii marelui om de cultură.

În timpul vieții, Constantin Orghidan a donat Academiei Române o parte dintre obiectele achiziționate din țară și din străinătate, iar drept recunoaștere a contribuției sale, înaltul for l-a ales, la 31 mai 1942, membru de onoare. Prin testamentul din 9 iunie 1944, Constantin Orghidan a lăsat Academiei colecțiile sale de numismatică, medalistică, sigilografică, gliptică și arheologie.

După moarte (29 august 1944), colecțiile lăsate Academiei, depozitate, inițial, la întreprinderea unde lucra, au fost preluate, începând cu 1946, de Constantin Moisil și Vitalien Laurent. Ele au fost inventariate în 1947 de Cabinetul numismatic al Academiei și Institutul francez de studii bizantine, ce avea, din 1937, sediul în București.

Însă, conform unei legi din 10 aprilie 1944, care stipula că soția sau soțul donatorului avea dreptul la jumătate din averea defunctului, s-a ivit un litigiu între soția lui Constantin Orghidan, Martha Elena, și Academia Română. În urma negocierilor s-a ajuns la o soluție, care urma să fie consfințită la tribunal. În anul 1948, Academia Română s-a desființat și s-a creat Academia Republicii Populare Române. În consecință, înțelegerea nu s-a mai finalizat.

În 1951, inventarierea colecției a fost reluată, operația desfășurându-se de această dată de o comisie ad-hoc, care a lucrat sub supravegherea Notariatului de Stat. Lucrările au fost finalizate doi ani mai târziu. Concomitent, au

Ungureanu), cetățean american.

Întrucât nu au fost mulțumiți de răspunsul primit în timpul vizitei, după ce s-au întors în S.U.A., ei au adresat, la 2 aprilie 1980, o scrisoare lui Nicolae Ceaușescu, în care îi semnalau necesitatea rezolvării urgente a acestei probleme. Mai mult, de soluționarea acesteia depindea, după opinia celor doi parlamentari, și reînnoirea clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România, reînnoire care se făcea anual de președintele S.U.A., cu aprobarea Congresului. Clauza națiunii

celei mai favorizate fusese acordată României în anul 1975 și se reînnoia anual. Dar în fiecare an, în una dintre cele două camere ale Congresului american se putea anula decizia președintelui prin votarea unei rezoluții de dezaprobare într-un interval de 90 de zile de la data comunicării.

Celor doi kongresmeni li s-a răspuns că Academia Română a îndeplinit întocmai prevederile testamentare, expunând pentru public într-un muzeu permanent piesele din colecție.

Nemulțumit de răspunsul autorităților române, Richard Schulze, kongresmen republican din partea statului Pennsylvania, a introdus la 27 august 1980, în Camera Reprezentanților, rezoluția H.R. 775 de respingere a recomandării privind prelungirea pe încă o

Pamfil Ripoșanu

perioadă de un an a clauzei pentru România. Camera Reprezentanților nu a discutat în plen acest document și nici Senatul nu s-a sesizat, astfel că pe plan legislativ inițiativa lui Richard D. Schulze nu a mai avut efect. Președintele a avut dreptul legal de a prelungi clauza până la 2 iulie 1981, lucru care s-a și materializat.

De menționat că Richard D. Schulze nu era la prima inițiativă de acest gen. La 14 iunie 1979, împreună cu alți doi deputați (Larry Mc Donald și Robert Dornan), a introdus tot în Camera Reprezentanților rezoluția H.R. 317 de respingere a recomandării privind prelungirea clauzei celei mai favorizate pentru România. Argumentele invocate țineau de respectarea drepturilor omului, îngrădirea emigrărilor peste

Ocean, persecutarea minorității maghiare.

Demersul celor doi deputați americani din anul 1980 nu a avut succes, dar problema drepturilor de moștenire ale John Tudor și urmașilor săi asupra Colecției Orghidan nu s-a stins, prelungindu-se și după 1989.

In ședința Parlamentului din 8 martie 1999, care a discutat problema restituirii bunurilor preluate de stat din patrimoniul Academiei Române, academicianul Eugen Simion, președintele de atunci al înaltului for, atrăgea atenția asupra unor donații care aveau clauze speciale, iar nerespectarea lor reprezenta un risc enorm nu numai pentru Academie, ci și pentru România. El dădea exemplu donația lui Constantin Orghidan, care avea o valoare estimată în acel moment la un miliard de dolari. „Există în momentul de față, continua academicianul Simion, niște dubioși moștenitori în America, care au început deja un proces, legându-se de faptul că nu a fost respectată clauza donației. Există posibilitatea ca noi să pierdem acest proces, deoarece Academia Română nu poate să angajeze acum niște mari juriști în America, ca să se apere“.

Cele prezentate reprezintă o invitație la continuarea cercetărilor asupra destinului unciilor dintre cele mai prețioase valori din patrimoniul cultural național. ■

celaria Comitetului Central al Partidului Comunist Român comunica inițiatorilor demersului că Nicolae Ceaușescu a aprobat documentul.

În esență se aveau în vedere următoarele: autorizarea firmei de avocați „Martin Popper” să introducă acțiune în justiție în vederea ridicării sechestrului asupra imobilului Misiunii permanente la O.N.U. și avansarea imediată către aceasta a sumei de 5.000 de dolari; ambasadorul român în S.U.A. să fie autorizat să întreprindă un demers oficial pe lângă Departamentul de Stat în vederea urgentării eliberării certificatului de imunitate de jurisdicție pentru imobilul în cauză, un demers similar urmând a fi realizat și de reprezentantul permanent al României la O.N.U.; amânarea instalării birourilor Oficiului Național de Turism și TAROM în sediul Misiunii permanente pe lângă O.N.U. pentru a nu se da posibilitate părții adverse în proces să se invoce motivul că imobilul nu este folosit integral de statul român în scopuri diplomatice sau guvernamentale.

Concomitent cu măsurile pentru apărarea în procesul deschis de Ion Ungureanu la Curtea Supremă a statului New York, autoritățile au luat măsuri pentru materializarea cerinței testamentare de expunere a colecției. Cum Academia Română nu reușise până la acea dată să se achite de această obligație, ce reprezenta un motiv serios de pierdere a procesului, Ministerul de Finanțe, Ministerul de Justiție și Banca Națională au cerut, în 1977, Academiei să predea de urgență Muzeului Național

de Istorie întreaga Colecție Orghidan, lucru care s-a și realizat.

În luna decembrie același an s-a organizat, într-o sală aparte a Cabinetului numismatic al Muzeului Național de Istorie, o expoziție cu caracter permanent, în care erau expuse peste 9.000 de monete, medalii, sigilii, pietre gravate, obiecte arheologice. În anul următor s-a îmbunătățit sistemul de etalare. O parte dintre bijuterii, inclusiv Marca Camee ce purta numele donatorului, au fost plasate în Tezaurul istoric al Muzeului. În același timp, instituția și-a propus în planul de cercetare pentru anii 1981 – 1985 publicarea unui catalog pentru monetele antice din colecție (în jur de 6.000 de piese), care reprezenta cea mai importantă și valoroasă componentă a Colecției Orghidan.

Mutarea colecției la Mu-

zeul Național de Istorie a fost urmată de desființarea, în anul 1978, a Cabinetului numismatic al Academiei Române, pe baza unei hotărâri a Comitetului Central al Partidului Comunist Român. Această decizie avea la bază și o serie de invidii, orgolii și jocuri de culise din interiorul Academiei, ce urmăreau îndepărtarea lui Octavian Iliescu din funcția de director al Cabinetului numismatic, pe care o deținea din 1954.

La începutul anului 1980 au vizitat țara doi congresmeni americani, Barber B. Conable Jr. și Richard T. Schulze, membri ai Comitetului Căi și Mijloace din Camera Reprezentanților. În discuțiile cu autoritățile române cei doi au ridicat, între alte probleme, și pe cea privind drepturile de moștenire asupra Colecției Orghidan ale lui John Tudor (Ion

Richard T. Schulze

Joseph-Marie-François de Lassone

Insălmântată de moarte, întreaga Curte a părăsit în grabă Versaillesul și s-a refugiat la sud-est de Paris, în castelul de la Choisy-le-Roy. Nu mai era timp de dezbateri sau improvizații, noul monarh, Ludovic al XVI-lea, a decis: întreaga sa familie va fi vaccinată, pentru a combate teribila boală.

Era nu numai cea mai înțeleaptă hotărâre, după cum avea să noteze primul medic al regelui, Joseph-Marie-François de Lassone (1717 – 1788), dar și singura viabilă. „Familia regală, convinsă în fine de evidența că nu există niciun alt mijloc de a pune capăt nenorocirilor ce le amenințau viața din toate părțile, a luat decodată, singură și fără nicio influență străină, decizia curajoasă de a apela la inoculare”. Era vorba de administrarea, în doze mici și foarte mici, a unor substanțe contaminate pentru a induce, astfel, imunizarea pe viață. Procedul putea fi considerat periculos, deoarece o cantitate greșită ar fi condus la contractarea variolei și, în consecință, ar fi produs decesul.

Iar asta o știau foarte bine și membrii familiei regale, care se arătaseră, în realitate, destul de reticenți. O țară a francezilor, perorase însuși Voltaire, în *Elogiul funebru al lui Ludovic al XV-lea*, susținut în fața Academiei, la 25 mai 1774. „Doar procedul inoculării ne va asigura rămânerea în viață a noului nostru rege, a

prinților și prințeselor noastre! Exemplele atâtor suverani trebuie să îi încurajeze să se salveze, supunându-se unui test care nu poate fi decât util dacă este făcut pe un corp pregătit. Acum nu se mai pune problema de a pune punct elogiului unui rege trecut, ci este vorba efectiv de viața succesorului său. Inocularea ni s-a părut temerară înainte de a afla despre exemplele curajoase date de ducele d’Orléans, a ducelui de Parma, a regilor Suediei și Danemarcei sau a țarinei Rusiei. Astăzi devine însă temerar cel care nu face apel la inoculare. Aceasta este marea noastră nenorocire: că adevărurile și descoperirile din toate domeniile stârnesc mereu contradicții; însă când este vorba de un asemenea esențial interes, toate contradicțiile trebuie să rămână sub tăcere”!

Pregătirea efectivă a imunizării familiei regale a început la 10 iunie, fiind finalizată opt zile mai târziu. „În toată această perioadă – descrie doctorul de Lassone –, dl. Richard [unul dintre cei patru medici numiți de rege pentru a se ocupa de punerea în aplicare

Ludovic al XV-lea, tablou de Hyacinthe Rigaud

LUDOVIC AL XVI-LEA REGELE CARE A DECIS SĂ SE VACCINEZE

THEO STĂNESCU-STANCIU

26 aprilie 1774, variola (Magazin istoric, nr. 9/2002, 1/2018) a lovit din nou, și de astă dată chiar în inima Franței: regele Ludovic al XV-lea (1715 – 1774) începea să se confrunte cu primele simptome. Se afla la o partidă de vânătoare, la Trianon, dar febra l-a ținut mai tot timpul în caleașcă. Peste trei zile, medicii Curții dădeau cruntul verdict: se îmbolnăvisese de variolă, maladia care făcea ravagii în lume. Îi căzuseră victime până atunci mai multe capete încoronate: Mary II a Angliei și a Irlandei (1689 – 1694); împăratul Iosif I al Sfântului Imperiu Roman, regele Croației, Boemiei și al Ungariei (1705 – 1711); Luis Felipe al Spaniei (ianuarie – august 1724); țarul Petru al II-lea al Rusiei (1727 – 1730) și Ulrica Eleonora, regina Suediei (1718 – 1741).

Ludovic al XVI-lea, tablou de Joseph Duplessis

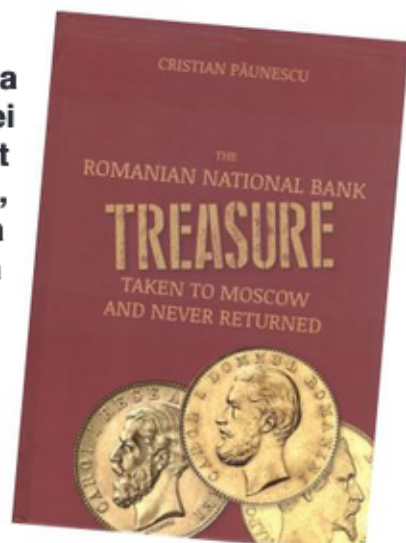
Situația părea că scăpase de sub control. Trebuie ținut cont că, după cum o demonstrează calcule contemporane, numai în acel veac, al XVIII-lea, în Franța variola omorâse între 50.000 – 80.000 de supuși!

Alertat, Parlamentul de la Paris a decis să trimită un consilier al Coroanei, pe Nicolas-Félix Van Dievoet (1710 – 1792), să se intereseze mai îndeaproape de starea suveranului, îngrijit la Versailles. Dar să și îi izoleze pe Delfin și

pe ceilalți doi frați, pentru a evita răspândirea bolii. Din păcate, Van Dievoet nu a mai reușit să-l prindă pe rege prea multă vreme în viață: acesta și-a dat ultima suflare, după o lungă agonie, în după-amiaza zilei de 10 mai, în același castel în care se și născuse. Murea aproape în indiferența Curții, rămânând în istorie ca singurul monarh al Franței care nu a primit niciun omagiu post-mortem; suferind de variolă, nici nu a putut fi îmbălsămat.

O CARTE DE CARE ERA NEVOIE

Cititorul de limbă engleză are, de acum, la dispoziție o excelentă prezentare a problemei Tezaurului Băncii Naționale a României evacuat la Moscova, în condițiile Primului Război Mondial, cu garanțiile statului rus că îl vom putea recupera oricând dorim, și care nu s-a întors acasă nici după mai bine de 100 de ani. Este vorba despre volumul *The Romanian National Bank Treasure taken to Moscow and never returned*, scris de domnul Cristian Păunescu, consilier al guvernatorului B.N.R., și apărut la Editura Oscar Print.

Este o carte gândită și scrisă special pentru cititorul străin, drept pentru care, în partea a doua, autorul a schițat și o prezentare a principalelor repere ale istoriei noastre. În prima parte sunt prezentate condițiile în care Guvernul român a acceptat insistențele cu care rușii au susținut nevoia evacuării tezaurului B.N.R. și a principalelor valori culturale și arhivistice. Noi știm astăzi (*Magazin istoric*, nr. 11 – 12/2020, 1 – 2/2021) că a existat un plan bine pus la punct pentru a pune mâna pe Tezaurul B.N.R., iar regimul bolșevic a avut, de la început, gândul foarte limpede că acel aur nu se va mai întoarce în România.

Sunt prezentate apoi măsurile adoptate de partea română pentru garantarea reîntoarcerii Tezaurului, pe baza documentelor păstrate în Arhiva B.N.R., modul cum s-au făcut inventarierea și predarea la Moscova, principalele evoluții după izbucnirea revoluției bolșevice în Rusia. Guvernul român s-a străduit să obțină sprijinul aliaților în efortul de a salva Tezaurul. Sunt descrise eforturile diplomației române din perioada interbelică pentru recuperarea Tezaurului, cât și abordarea de către Nicolae Ceaușescu, în prima vizită pe care a făcut-o la Moscova după ce a devenit secretar general al P.C.R., a acestei probleme din relațiile cu puternicul vecin de la Răsărit. În sfârșit, sunt trecute în revistă și acțiunile întreprinse de România după căderea regimului comunist.

A treia parte a cărții cuprinde o serie de documente din „dosarul Tezaurului” păstrat în Arhiva B.N.R., edificatoare pentru cititor în privința drepturilor noastre asupra Tezaurului evacuat la Moscova. Li se alătură

planșe cu imagini sugestive legate de istoria noastră în general și de cea a tezaurului în mod special.

Lucrarea beneficiază de o traducere în limba engleză de excepție, realizată de Ernest Latham Jr. și soția sa, Ioana Ieronim. Domnul Latham a fost atașat cultural la Ambasada S.U.A. din București în anii '80 (*Magazin istoric*, nr. 12/2017, 1 – 4/2018), când a tradus în limba engleză *Miorița*. Păstrează și azi o caldă simpatie Românicii. Doamna Ioana Ieronim este o cunoscută scriitoare și traducătoare. Împreună au realizat o traducere într-o engleză nu numai corectă gramatical, dar care poate fi înțeleasă de vorbitorul nativ de engleză.

Utilitatea unui asemenea volum poate fi deslășită și mai bine invocând o discuție pe care academicianul Muger Isărescu, guvernatorul B.N.R., o evocă în *Argumentul* ce deschide volumul. În cursul unei vizite pe care a făcut-o la București domnul Jacques de la Rosière, fost președinte al Fondului Monetar Internațional, fost guvernator al Băncii Franței și fost președinte al Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare, atunci când i-a fost prezentat „dosarul Tezaurului”, a întrebat: „Ce ați face cu aurul dacă, printr-o minune, rușii l-ar înapoia?”. „Bineînțeles că l-aș aduce la București!” – a fost răspunsul. Nici vorbă să îl vindem, acest aur are o valoare simbolică extraordinară. „Adică l-ați duce în subsolul B.N.R.?” „Da!”. „Păi și atunci de ce nu faceți în așa fel încât lumea să afle că aveți un drept valid asupra unei cantități de aur, indiferent dacă acest aur este depozitat la Moscova sau la Londra?”

D. M.

a inoculării, numit adesea de contemporani și „Richard cel fără de frică”, alături de autorul prezentului raport, Lassone, Lieutaud și Jauberthon – *n.n.*] a căutat câțiva subiecți care fuseseră contaminați cu variolă. M-am alăturat și eu, pentru a le examina starea de sănătate. Am ales, până la urmă, o fetiță, în vârstă de doi ani, îngrijită în casa părintească din Paris; ea ni s-a părut că întrunește toate caracteristicile dorite [...] Prima dată când am văzut-o pe micuța bolnavă, de la care am decis să luăm virusul pentru a-l inocula familiei regale, era înfălișată toată, într-o cameră bine încălzită. Cuprinși de vechi prejudecăți, mama și tatăl cu greu ne-au lăsat să o dezvelim pentru a o examina și de abia s-au lăsat convinși atât să deschidă o fereastră pentru a permite aerului curat să intre, cât și să-i ofere sărăcuței fetei o hrană mai consistentă”.

După ce a fost prelevat virusul, echipa medicală a început preparativele pentru inocularea propriu-zisă. Era vorba de un procedeu laborios, deoarece, pentru a spori șansele de a proteja cât mai mult familia regală, se impunea o acoperire imunitară mai largă. Se decisese deja ca, alături de rege, să fie supuși aceluiași tratament și cei doi frați – contele de Provence, viitorul Ludovic al XVIII-lea (1755 – 1824), și contele de Artois, viitorul rege Carol al X-lea (1757 – 1836), alături de soție, Maria Tereza de Savoia (1756 – 1805). În ceea ce o privea

pe Maria Antoaneta (1755 – 1793), consoarta regală, ea trecuse deja prin același tratament cu ani în urmă, în copilărie, în 1768, la cererea mamei, împărăteasa Maria Tereza.

Regele a primit cinci doze, în timp ce frații – doar două fiecare. Echipa medicală a urmărit îndeaproape evoluția post-inoculare. După cum a arătat profesorul Pierre-Yves Beaurepaire, într-o interesantă analiză a principalelor buletine de sănătate ale familiei regale emise imediat după inoculare, primul care a resimțit simptomele variolei a fost regele însuși, suferind dureri în brațe și de cap, o stare generală proastă, episoade febrile și greață. La 27 iunie i-au apărut și câteva pustule, dar, încetul cu încetul, temperatura i-a scăzut, iar, după 1 iulie, medicii au declarat că suveranul se afla în afara pericolului. Procedura fusese una încununată de succes!

Însă, inocularea așa-numitei variole artificiale – pentru a se face distincție de cea contractată involuntar – nu era privită cu ochi buni de marea masă a populației. Revoltat, același Voltaire ajunsese chiar să-și denumască conaționalii „lași”, deoarece, mânați de o prostescă sensibilitate emoțională, nu își supuneau progeniturile acelui tratament pentru a nu le cauza durerea din momentul inoculării propriu-zise.

De cealaltă parte, procedeu avea numeroși susținători în lumea științifică. Unul dintre

cei mai vocali, matematicianul elvețian Daniel Bernoulli (1700 – 1782), într-o prelegere susținută la 16 aprilie 1760 (și publicată în aceeași lună în *Mercure de France, Réflexions sur les avantages de l'Inoculation* – Câteva cuvinte despre avantajele inoculării), considera că speranța de viață a unui copil care nu primea respectivul tratament se reducea la 11,5 ani, în comparație cu unul inoculat, care putea să ajungă ușor la 25,5. ■

*Caricatură realizată în 1802 de James Gillray, care îi ironiza pe cei care se temeau de inocularea antivariolică:
Nu vă fie frică, nu vă crește un cap de vacă
din locul unde ați fost inoculați*

*Alexandru Averescu la o
manifestare organizată
după război la Mărăști*

*Constantin Argetoianu
cu delegația română
la negocierile
pentru semnarea armistițiului
din 26 noiembrie/9 decembrie 1917,
la Focșani*

*Constantin Argetoianu (primul din stânga)
în uniforma Frontului Renașterii Naționale*

ALBUM ISTORIC

Cei doi oameni politici din perioada interbelică cu ale căror fotografii ilustrăm aceste planșe au un punct comun – s-au născut în luna martie: Alexandru Averescu la 9 martie 1859 (Babele, azi în Ucraina; a murit la 3 octombrie 1938), iar Constantin Argetoianu la 15 martie 1870 (Craiova; a murit în penitenciarul de la Sighetu Marmăției, la 6 februarie 1955).

Constantin Argetoianu, în 1928...

*... și într-un grup de politicieni
(primul din stânga)*

17 mai 1915. Conducătorii „Acțiunii Naționale” în fruntea manifestației pornite din Cișmigiu spre Legația Italiei spre a arăta simpatia față de intrarea acesteia în Primul Război Mondial. De la stânga: Ionaș Grădișteanu, Take Ionescu, Nicolae Filipescu, părintele Vasile Lucaciu, dr. C. Istrati, Constantin Argetoianu, Nicolae Xenopol, prof.dr. Thoma Ionescu, o persoană neidentificată, C.G. Costa-Foru

*Constantin Argetoianu,
în penitenciar*

Alexandru Averescu la o întrunire, în 1920

Prim-ministrul Alexandru Averescu vorbește în Parlament, 1926

*Constantin Argetoianu, Valer Popp, Victor Slăvescu, Al. Donescu,
Virgil Madgearu (în stânga cu fața întoarsă)*

*Alexandru Averescu, fotografie
din colecția lui Bani Ghica, ...*

... și în uniformă de mareșal

care și-au permis – cum se pare că a fost cazul în „episodul Tilca“ (*Magazin istoric*, nr. 6/2000) – chiar inițiative de anvergură în ce privește orientarea externă a țării. Apariția acestui nou pol de putere internă a fost rezultatul unui început de industrializare a țării, fiind deja conștientizat la nivel de opinie publică imperativul depășirii statutului de țară eminentement agrară și pășirea pe calea unei dezvoltări economice de tip industrial.

Așadar, cu frământări și sinusoide inerente procesului de modernizare/occidentalizare, deja lansat, dar fără a fi dobândit greutatea de autonomizare – țara a rămas o „periferie“ a „centrului“ dezvoltat –, Carol se voia nu doar rege, ci „vizir“ în tradiția autohtonă. El voia acest lucru nu doar pentru că era monarh – și Carol I fusese, dar nu avusese decizia ultimă în

Adolf Hitler și Alfred Rosenberg

orientarea țării în fața „vizirului“ –, dar pentru că știa că doar cu asemenea prerogative în sistemul politic autohton aparent imuabil putea să se mențină în fruntea statului și să nu piardă tronul. În consecință, acțiunea sa de asumare a „vizirului“ tradițional a fost rapidă și totală, în februarie 1938. „Vizirul“ a devenit brusc „sultanul“, căruia supușii îi datorau supunere absolută, orice ieșire din rânduri, cum a fost cazul Legiunii, fiind pedepsită după tipic medieval (vezi noiembrie 1938, când au fost lichidați Corneliu Zelea Codreanu și alți 13 fruntași legionari, și septembrie 1939, când au avut o soartă similară asasinii premierului Armand Călinescu, fără judecată). O nouă Constituție scrisă de un partizan într-o noapte, un partid unic – front al „renașterii naționale“ – au pus capăt prin „sultanat“ plâpândeii democrații din România.

De la stânga la dreapta: Octavian Goga, A.C. Cuza și Ion Petrovici

În consecință, deciziile esențiale ale perioadei 1938 – 1940, hotărâtoare în prăbușirea României din 1940, au aparținut lui Carol al II-lea. Nu se poate nega însă că și un grup restrâns de politicieni și industriași din jurul său (vestita camarilă) a avut un rol în a-i insufla idei și direcții de acțiune. Industriași ca Malaxa ori Aușnit sau Bujoiu și Ion Gigurtu i-au arătat cât de importantă este industrializarea României, cu resursele sale importante și potențial demografic îngrijorător de dilatat în agricultură, iar un Mihail Manoilescu, ca teoretician de anvergură europeană, l-a influențat în aceeași direcție. Cârma era însă ținută ferm de „sultan“, care decidea unde și cum să fie utilizați supușii – un fost premier ca Tătăărăscu a fost expediat rapid ambasador la Paris în decembrie 1939, iar un Constantin Argetoianu, cunoscut pentru abilitatea sa, a devenit premier; un industriaș ca Ion Gigurtu, cu simpatii și legături cu Reichul,

*Asasinii premierului Armand Călinescu
au fost executați pe locul unde comiseseră crima*

Cum a ajuns o țară ca România, aliat tradițional al taberei anglo-franceze, în sfera de influență germană, spre sfârșitul perioadei postbelice? Iată întrebarea la care răspunde acest episod al analizei începute în numărul anterior.

DE CE S-A RISIPIT ROMÂNIA MARE?

MIHAIL E. IONESCU

O întrebare necesară: cine avea cuvântul decisiv în politica externă a României în acea perioadă și, mai ales, în 1938 – 1940?

Așa cum ne încredințează în cartea sa secretă Nicolae Titulescu, decidentul era regele Carol al II-lea. Structura regimului politic din România postbelică, chemat să răspundă la numeroase provocări istorice, a făcut ca asumarea de rege a acestui rol să se impună rapid după 1930. Pe de o parte, acest proces a fost ușurat de moștenirea istorică – epoca modernă stabilizase în conducerea politică a țării, extraneu democrației, fenomenul „vizirului”, al omului puternic și ultim judecător și decident, ilustrat de bărbații politici ai dinastiei Brătianu până la 1927, când moare ultimul ei reprezentant de anvergură; pe de altă parte, un rol decisiv a jucat și personalitatea lui Carol al II-lea, în care ambiția era combinată cu frustrarea hrănită de anii de părăsire impusă de ultimul „vizir”.

Există însă în această paradigmă moștenită secular un început de... modernizare. Din punct de vedere structural, Ministerul Afacerilor Străine, de pildă, sub direcția lui Nicolae Titulescu, a dobândit mai multă autonomie, inclusiv sub presiune/influență aliată (franceză) și chiar a prevalat. Astfel, în 1935 amenințarea cu demisia de către N. Titulescu și Gh. Tătăreanu a dus la abandonarea unei inițiative, sprijinite de Carol, aparținând unor politicieni germanofili, ținând încheierea unui tratat de asistență cu Germania,

Portret al regelui Carol al II-lea
de Philip Alexius de László

care ar fi garantat frontierele României. Tratatul – ciorna acestuia ajunsă la Carol fusese pregătită de Alfred Rosenberg (șeful Oficiului pentru afaceri străine al partidului nazist), agreată și înaintată monarhului de Octavian Goga și A.C. Cuza – prevedea și încheierea unui larg acord economic, iar refuzul regelui transmis la Berlin era în fapt o amânare pentru „vremuri mai bune”. Dar nu a fost o schimbare amplă de structură, cât de influență covârșitoare a unei personalități de talia lui Titulescu, care a utilizat și descurajarea cu presiunea/pedepsa Franței și Angliei.

O schimbare structurală mai profundă se poate decela în rândurile segmentului de afaceri, practic din cauza apariției pentru prima dată a marilor industriași, grupați în jurul lui Carol,

Istrate Micescu, autorul Constituției lui Carol al II-lea
(în uniformă Frontului Național)

(*appeasement*), promovată de Londra secondată de Paris, era oprită cu orice preț, chiar cu cel al aducerii Rusiei Sovietice în jocul de putere european. Or, în cazul în care acest lucru nu era posibil, să se evolueze pentru o înțelegere între Germania și marile puteri occidentale și consolidarea unui curs predictibil al politicii continentale. De data asta chiar cu prețul unui război al Germaniei cu Rusia Sovietică. Cum trebuia să reacționeze România la fiecare dintre aceste alternative de evoluție?

Europa marilor puteri se declarase de acord cu o sferă de influență germană, care includea și România

Si, tot la București, dar nu numai, a mai fost observat un alt element capital: Franța, care avea un tratat de securitate ce garanta teritorial Cehoslovacia (desigur, cu o clauză, care ar fi permis intrarea Rusiei Sovietice în jocul de putere european), de care România nu se bucura, a fost participantă la Munchen. Concluzia era clară: Franța, în ansamblul noii politici de putere devenite dominante pe plan continental, abandonase ordinea versaillează, bază a politicii externe a României. Restul era secundar, inclusiv faptul că sistemul de alianțe regionale al României devenea inoperabil în acel sfârșit de septembrie 1938. Mica Înțelegere înceta să existe, iar după cum consemnează cu tristețe și pesimism responsabili militari, sistemul nostru de alianțe era prăbușit. Brusc și nu din vina ei, România era singură, în sfera de influență germană inserată samavolnic la Munchen în

ceea ce mai rămăsese din ordinea versaillează.

Bucureștii erau condamnați după Munchen, pentru a păstra întreagă România, să amorseze o nouă politică către ambele tabere aflate față în față în Europa. Nefiind o mare putere – ceea ce Polonia în aceeași vreme a avut orgoliul de a nu recunoaște și s-a comportat ca atare, socotindu-se participant *de jure* la jocul de putere european –, România era obligată să fie parte a acestui joc, care nu era dorit și deopotrivă îi depășea capacitățile. Era obligată atât de așezarea ei strategică – în proximitatea a două mari puteri, Germania și Rusia Sovietică, ce se puteau înțelege între ele în dauna sa, dar deopotrivă puteau să ajungă la război –, cât și de resursele naturale la dispoziție – petrolul, înecosebi, dar și cerealele –, „plusuri” strategice care o făceau atractivă ambelor tabere. Atractivă pentru Germania, pentru că aceasta avea nevoie stringentă de aceste „plusuri” românești pentru a purta un război european. Deopotrivă pentru democrațiile occidentale interesate a priva oponentul german de ele în perspectiva ciocnirii tot mai mult profilată ca inevitabilă cu Germania.

Așadar, pe de o parte, să continue să fie de partea blocului anglo-francez, iar pe de altă parte să promoveze o deschidere amplă față de blocul advers, înainte de a se decide de partea cui se va situa, odată ce conflictul urma să ori se va fi dezlănțuit. A numi asta o politică a „echilibrului” – cum a numit-o ministrul Afacerilor Străine Grigore Gafencu – este nu atât o exagerare, cât o speranță iluzorie, iar autorul ei o știa prea bine.

Din păcate, absența documentației multă vreme – și azi arhivele sovietice nu sunt cunoscute îndeajuns – a făcut ca istoriografia română postbelică să citească și interpreteze evoluția post-Munchen a României prin prisma acestui așa-zis „echilibru” între cele două blocuri aflate față în față, cel al Germaniei și cel al democrațiilor occidentale.

Practic, decizia imediat post-Munchen a fost alta, anume înscrierea de bună voie în blocul german, iar această politică a fost urmată neabătut până la detronarea lui Carol, din păcate coincidentă prăbușirii unității teritorial-naționale a României. O politică implementată în mai multe faze, inclusiv după ce Carol al II-lea a încetat să mai fie „sultanul” României.

(Va urma)

Intrarea trupelor germane în Renania

este înălțat premier în vara 1940, ca să se apeleze la sprijinul Reichului în grăbirea industrializării țării și evitarea prăbușirii, pentru că știa că aceasta este cheia stăpânirii regimului moștenit și păstrat neschimbat în condițiile votului universal și imperativul prevenirii apariției republicii.

O zguduitură puternică, aproape fatală, dar nu neașteptată, a înregistrat România odată cu actul semnat la München la 29 septembrie 1938. Liderii a patru mari puteri europene – Anglia, Franța, Germania și Italia – au obligat statul cehoslovac să renunțe la o parte a teritoriului său, contrar tratatelor existente, fără a fi măcar consultat. Era un triumf al politicii de mare putere care se înstăpânise deja în Europa provocând o alarmă extremă pentru statele mici și mijlocii, în special în partea răsăriteană a continentului.

La București, nu a fost greu să fie desprinse concluziile pentru ordinea europeană ale Acordului de la München. Experții cu responsabilitate în domeniul securității naționale desigur că au urmărit cum, în anii precedenți, s-au înregistrat, una după alta, victimele politicii de *cedare/conciliere (appeasement)* în fața adversarilor așezămintelor de la Versailles. Prima fusese Abisinia – dispărca o țară membră a Ligii Națiunilor

–, urmasa ocuparea zonei demilitarizate renane în martie 1936, apoi Austria în martie 1938, alt stat șters de pe harta continentului prin *Anschluss*, iar acum fusese dezmembrată teritorial Cehoslovacia în favoarea Germaniei conduse de Hitler.

Șocul la București a fost maxim. Cehoslovacia nu era doar un stat european a cărui importanță strategică era evidentă pentru ordinea versailleză (să zăgăzuiească expansiunea spre sud a Germaniei), dar era un vecin nemijlocit al României și un aliat cu o forță industrială pe care se putea conta pentru furnizare de armament performant. Or acum, fără măcar să fie consultată Praga, democrațiile occidentale sacrificau un aliat al României.

Nu era oare România la rând? – s-a pus întrebarea la București și răspunsul pe care l-au identificat era terifiant. Da, era foarte probabil să fie așa, pentru că Germaniei îi era deschis drumul spre sud-estul european, iar Bucureștii erau cei dintâi în calea sa. Oricum, *Europa marilor puteri se declarase de acord cu o sferă de influență germană care includea România*. Către est se afla Polonia, iar dincolo de ea era Rusia Sovietică, cu întinderile sale nesfârșite, gata să satisfacă poftele de *Lebensraum* ale elitei naziste. Către sud-estul Europei problema era mai simplă: state mici sau mijlocii, cele mai multe slab dezvoltate economic, în plin proces de modernizare, multe măcinate de ambiții revizioniste reciproce.

Pentru a putea să supraviețuiască, trebuia ca în România jocurile de putere pe plan european să fie „citite” cu o limezime care să ușureze o decizie majoră. Fie ca politica de conciliere

*Max Aușnit, Marele Voievod Mihai,
Nicolae Malaxa și Carol al II-lea*

Potir bisericesc
pentru masa
de altar, ...

Domnitorul Matei Basarab (1632 – 1654), „cel mai de seamă ctitor al neamului românesc”, după cum nota istoricul Constantin C. Giurescu, s-a

născut în 1580 și a decedat la 9 aprilie 1654, în capitala medievală a Țării Românești – Târgoviște. Descindea din puternica familie a boierilor Craiovești, înrudit cu familia domnitorului Țării Românești Neagoe Basarab (1512 – 1521), motiv pentru care la înscăunare și-a însușit numele de Basarab. Era fiul lui „Danciul din Brâncoveni”, mare vornic, dar și oștean de frunte în oastea lui Mihai Viteazul, și al jupânesei Stanca, tot din Brâncoveni de Olt. Matei Basarab a fost la rândul său căpitan în oastea lui Mihai Viteazul, comandant al detașamentelor oamenilor liberi și breslașilor din Craiova.

Se va căsători cu Elina Doamna, descendentă din familia boierului Radu Năsturel Herescu – postelnic – din Fierăști Ilfovului, sora lui Udriște Năsturel, cel mai de seamă cărturar al timpului. A fost numită de Nicolae Iorga „patroana literară a Țării Românești” datorită numeroaselor sale preocupări artistice-culturale.

Epoca lui Matei Basarab a fost una de importante reforme economice, culturale și artistice, rectorându-se un număr de peste 50 de biserici, mănăstiri, dar și cetăți, palate sau case domnești, atât pe cuprinsul Țării Românești, cât și în Moldova, Transilvania, Bulgaria

și Muntele Athos, ajungând la un număr total de 126, record pentru acele timpuri. Domnitorul a fost un brav apărător al ortodoxiei autentice românești, bun gospodar cu resursele țării și un desăvârșit comandant de oști, dar și diplomat, fiind supranumit „generalisim al întregului Orient”, datorită eforturilor sale de contracarare a expansiunii Imperiului Otoman. Osemintele sale se odihnesc la biserica Mănăstirii Arnota, din Vâlcea.

O EPOCĂ DE TRANZIȚIE

Cele peste două decenii, cât a însumat lunga domnie a lui Matei Basarab, au constituit

... cutie
pentru praf de pușcă...

o perioadă de relativă liniște și, mai ales, o perioadă de stabilitate în raporturile dintre voievod și celelalte forțe politice ale țării, tulburată mai serios de cele câteva conflicte armate provocate de ambițiosul domn al Moldovei, Vasile Lupu. În același timp, reluarea războiului otomano-persan în 1635, încheiat patru ani mai târziu, precum și campaniile otomane pornite în 1645 împotriva Republicii Venețiene pentru stăpânirea Cretei au creat o conjunctură politică favorabilă din partea Porții, existând, în aceste condiții, climatul și răga-

zul necesar pentru o activitate culturală.

Perioada, ale cărei începuturi pot fi stabilite încă din primii ani ai secolului al XVII-lea, a continuat încă două decenii și jumătate, de la moartea lui Matei Basarab – aprilie 1654 – și până la înscăunarea în anul 1678 a lui Șerban Cantacuzino.

Este epoca unor febrile căutări inovatoare, când se face simțită, pas cu pas, o desprindere de tradiția Evului Mediu, prin apariția unor forme, trăsături stilistice și experiențe constructive noi, înrudite cu cele ale Moldovei și Transilvaniei, care se regăsesc acum laolaltă în arhitectura Țării Românești. Este afirmată astfel, și în acest plan, unitatea spirituală a tuturor românilor.

În esență, a fost considerată ca „o epocă de tranziție”, care făcea legătura între așa-zisul „vechi stil muntenesc” al secolului al XVI-lea și „noul stil”, cum era denumită epoca brâncovenească. N. Ghika-Budești, unul dintre primii cercetători care au analizat temeinic întreaga creație medievală arhitecturală bisericească din Muntenia și Oltenia, aprecia că acest veac „este esențialmente

... și cercei din argint decorați
cu pietre semiprețioase,
toate realizate în secolul al XVIII-lea

O FEREASTRĂ SPRE EVUL MEDIU ROMÂNESC. COMPLEXUL ARHITECTURAL BREBU

*Biserica și Turnul
Clopotniță de la
Curtea Domnească
Brebu, secolul
al XVII-lea*

RĂZVAN RADU
(Muzeograf coordonator)

Domnia de peste două decenii a lui Matei Basarab (1632 – 1654) a înregistrat realizări însemnate atât în domeniile economic, politic și militar, cât și în cel cultural-artistic. Cei 22 de ani ai domniei se încadrează ca durată între două perioade considerate eronat ca fiind unele de stagnare. Prima este reprezentată de cele trei decenii de început ale secolului al XVII-lea, cealaltă, aproape egală ca întindere, urmează după sfârșitul domniei bătrânului domn, până la înscăunarea în anul 1678 a lui Șerban Cantacuzino (1678 – 1688). Atunci, în arhitectura Țării Românești s-a inaugurat perioada de înflorire cultural-artistică cunoscută sub denumirea de epoca brâncovenească.

*Clopotul din lemn
de stejar,
realizat în anul 2001
de sculptorul
Petri Eugen,
expus în Foișorul
Casei Domnești
de la Brebu*

Pridvorul Casei Domnești

familiei domnitoare în scop recreativ, loc de refugiu în caz de primejdie și locaș monahal de rugăciune, conform cutumelor religioase ortodoxe ale epocii. Numele localității provine de la castorii care populau zona lacului din spatele ctitoriei, cărora localnicii le spuneau „brebi“, conform cercetărilor efectuate de Nicolae Iorga.

Satul Brebu era locuit de moșneni, țărani liberi, fapt pentru care înzestrarea mănăstirii cu pământuri a generat numeroase conflicte de-a lungul timpului, atât cu domnitorul Matei Basarab, cât și cu monahii și egumenii. La 12 iulie 1654, după moartea marelui voievod, într-un act emis de Constantin Șerban, se restituia brebenilor jumătate din moșia luată forțat, odată cu împrăștierea inițială a mănăstirii.

CUTREMURE ȘI INCENDII

La sfârșitul domniei lui Matei Basarab, lucrările de finisaje, precum și pictura bisericii nu erau finalizate, în ciuda eforturilor celor doi ispravnici, Mogoș Iuzbașa din Păulești și Antonie Postelnicul din Negoiești. Ca prim egumen este atestat, în pisanie, Chir Vasile monahul. Domnitorul Antonie din Popești (1669 – 1672) recondiționează turnul-clopotniță, înzestrându-l cu un clopot, care va fi rechiziționat și topit în timpul Primului Război Mondial de trupele de ocupație germane și austro-ungare.

Dezinteresul locuitorilor față de mănăstire, din cauza problemelor generate de depozitări terenurilor și caselor,

*Icoană a Sfântului Nicolae,
tempera pe lemn,
secolele XVIII – XIX*

au condus la sărăcirea, respectiv ruina ctitoriei. Constantin Brâncoveanu, găsind-o într-o stare avansată de degradare, a reconfirmat prin două acte (24 februarie 1689 și 2 iulie 1690) vechile privilegii ale mănăstirii, scutind de dări un număr de 52 de localnici, pentru a ajuta la încheierea lucrărilor de finisare și executarea picturii murale a bisericii, din care s-au mai păstrat câteva fragmente la intrarea în biserică, respectiv prima încăpere din pronaos.

Din cauza depozitării localnicilor, Brebu va fi împărțită în două zone distincte: Brebu – Mănăstire și Brebu – Megieșesc. Conflictele dintre localnici și administrația mănăstirii au continuat, astfel încât domnitorul Grigore al II-lea Ghika (1733 – 1735; 1748 – 1752), într-un act din 8 mai 1752, trecea administrarea mănăstirii din mâinile urmașilor celor lăsați de Constantin Brâncoveanu în cele ale Eforiei Spitalului Panteimon din București. Egumenul și monahii aveau doar obligația slujirilor de cult, iar Eforia

își asuma întreaga răspundere administrativă de întreținere, numirea egumenilor, precum și a doi preoți de mir pentru săteni. Conform contractului, monahii plăteau către Eforie o sumă anuală de 25 de taleri.

Cutremurul puternic din 1802 avariază grav turlele bisericii și parțial turnul de la intrare. Reparații minore se vor efectua între anii 1828 și 1836, pentru ca în 1838, un alt cutremur devastator să provoace din nou stricăciuni clădirilor, ce se vor reface parțial, tot în 1838, sub îndrumarea arhimandritului Teodor Cernicanul.

La mijlocul secolului al XIX-lea aici a funcționat un important centru cultural în jurul bibliotecii arhimandritului Ghenadie Pârvolescu, cu un fond valoros de manuscrise și documente, dispărute însă în incendiul din 1 decembrie 1855, care va distruge toate chiliile și anexele. Totodată, în pronaosul bisericii s-a înființat prima școală, unde copiii satului învățau pe tăblițe cu nisip bucoavna – alfabetul chirilic. În 1863, anul secularizării averilor mănăstirești, Mănăstirea Brebu este desființată, deoarece rămăsese cu un singur monah, fiind într-o stare materială precară. Este reorganizată ca biserică de mir, patrimoniul mobil și imobil trecând în proprietatea Eforiei Spitalelor Civile, clădirile fiind destinate elevilor de la azilul „Elena Doamna“ din București. Ulterior, a servit drept sanatoriu, preventoriu, azil de bătrâni, iar în 1971, după două restaurări succesive, „Casa Domnească“ a devenit muzeu de artă feudală.

Lucrările de reconstrucție și restaurare au fost efectuate în anul 1843 la inițiativa dom-

tradiționalist“. În realitate, fără a abandona filonul tradiției, activitatea cultural-artistică a acestei epoci s-a angajat într-un evident proces de înnoire, căutând alte soluții și mijloace de exprimare tehnică și plastică decât cele utilizate anterior, care își epuizaseră formele și se cereau a fi înlocuite.

Ansamblul arhitectural de la Brebu, din județul Prahova, ridicat între anii (1634 – 1650), se constituie ca unul dintre cele mai importante monumente realizate în timpul domniei lui Matei Basarab. Este reprezentativ pentru arhitectura muntenească din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Astăzi, dintre edificiile fostei ctitorii, se mai păstrează: biserica, turnul-clopotniță, casa domnească și zidul de incintă. Biserica (30x10 m) cu hramul Sfinții Arhangheli „Mihail, Rafail, Gavriil și Uriil“, conform pisaniei din anul 1650, se inspiră ca model de arhitectură din planurile bisericii Mănăstirii Dealu – Târgoviște și Gura Motrului, județul Mehedinți. Are un plan triconc (trilobat), cu o turlă mare pe naos și alte două mai mici pe pronaos. Zidurile bisericii construite din piatră de râu și cărămidă au o grosime la temelie de 2 m, iar între pronaos și naos de 4,23x1,50 m.

Pronaosul este despărțit în două compartimente, inegale ca spațiu, prin intermediul a doi stâlpi ce susțin arce masive, fapt care particularizează monumentul între celelalte ctitorii medievale din Valahia secolului al XVII-lea. Altarul este boltit cu o semicalotă, care păstrează și azi pictura lui Sava Henția. La exterior, biserica are un parament de

Pafia decorată cu vulturul bicefal...

cărămidă aparentă, cu decorația alcătuită din două registre, despărțite de un brâu median. Ancadramentele ferestrelor și uși de la intrare sunt realizate de meșterul Lupul din Moldova, prezentând reminiscențe ale goticului moldovenesc târziu. Numele meșterului se păstrează înscris cu litere slave pe stâlpul din stânga al portalului de la intrarea în biserică.

Casa Domnească, de mari dimensiuni (11,80x30,20 m), are o formă dreptunghiulară, fiind una dintre cele mai importante clădiri laice medievale din Țara Românească păstrate până astăzi. Construcția este alcătuită din opt încăperi și un pridvor brâncovenesc destinat oșpetelor, dar și spațiu

*... și caftan,
fir de argint aurit,
Armenia, realizate
în secolul al XVIII-lea*

de recreere. Se ridică pe două pivnițe, la care accesul se face printr-un gârlici boltit, deasupra căruia se înalță un monumental foișor. Pivnița mare (10x22,30 m) este împărțită prin trei piloni mediani cruciformi în șase compartimente egale, acoperite cu semicilindri, delimitate de trei perechi de arce dublouri transversale. În partea de vest, pivnița mică, destinată depozitării legumelor (5,20x9,00 m), are o boltire asemănătoare, spațiile fiind destinate atât uzului cotidian, cât și pentru refugiu în caz de primejdie.

Turnul clopotniță de la intrarea în incintă, monumental, are 27 m înălțime, fiind prevăzut la nivelul doi și trei cu metereze de tragere, iar la nivelul patru este camera clopotelor. Constituie una dintre cele mai reprezentative realizări de acest gen din Evul Mediu românesc, tehnica de construcție îmbinându-se armonios cu plastica decorativă a fațadelor, fiind un monument de arhitectură unicat în România. Zidul de incintă, înalt de 5 – 6 m, este construit din cărămidă și piatră de râu, fiind relativ bine conservat pe tot perimetrul. În partea superioară prezintă vechile ambrazuri de tragere, prevăzute în Evul Mediu cu pod de strajă, pentru apărarea incintei, care dispare odată cu începutul secolului al XIX-lea.

Ctitoria domnitorului Matei Basarab este menționată prima dată într-un hrisov domnesc la 27 noiembrie 1640, având semnătura autografă și pecetea mare a Țării Românești, pomenind de mănăstirea-cetate de la Brebu, ca fiind ridicată din temelii de domnitor. A fost concepută ca reședință temporară a

GEORGE BLAKE IDEALIST SAU TRĂDĂTOR?

ION BISTREANU

Poarta principală a închisorii Wormwood Scrubs, din care a evadat George Blake

● Visează să ajungă preot și ajunge agent MI6 ● În KGB activează ca „Diomid” ● Divulgă rușilor proiectul CIA – MI6 privind săparea unui tunel pentru interceptări telefonice în Germania, după modelul vienez ● Informări, dezinformări, farse ● Nikita Hrușciov și Elisabeta a II-a schimbă planurile ● În Berlin, recrutează agenți sovietici în magazinele cu icre negre ● Din Beirut la Londra, cu gândul să fugă în U.R.S.S.

Închisoarea Wormwood Scrubs din Londra. O seară ploioasă, întunecată, de sfârșit de octombrie. Majoritatea deținuților viziona, ca în fiecare sâmbătă, un film. Cu un aparent aer plictisit, un deținut părăsește sala și se îndreaptă spre capătul unui coridor. Înlătură cu grijă una dintre grățiile de la o fereastră, care fusese pilită în prealabil și mascată cu haine puse la uscat. Alunecă ușor pe unul dintre burlane și fuge spre zidul exterior al închisorii. Pe o scară de frânghie aruncată din exterior ajunge pe zid, de unde sare, de la o înălțime de șase metri. Un bărbat care aștepta la mică distanță lângă un automobil, cu un buchet de crizanteme roz în mână, îl urcă în mașină, demarând în trombă în noapte. Mai târziu, poliția va găsi în zonă doar scara de frânghie și... un buchet de crizanteme în care era ascuns un talkie-walkie.

În aceeași seară, 22 octombrie 1966, BBC anunța: „La Londra au avut loc evenimente dramatice. George Blake, agent dublu, care executa o pedeapsă pentru spionaj în favoarea rușilor, a evadat...”. Poliția a declanșat o amplă acțiune de capturare a fugarului, scotocind tot orașul, sunt alertate toate porturile și aeroporturile și puse sub supraveghere ambasaderele statelor socialiste.

nitorului Gheorghe Bibescu, iar un secol mai târziu, între 1930 și 1939, s-au făcut lucrări sub supravegherea Comisiei Monumentelor Istorice, coordonată de istoricul Nicolae Iorga. Între anii 1953 – 1960 s-a desfășurat cea mai importantă campanie, sub îndrumarea unei comisii competente formate din istorici, critici de artă și arhitecți de prestigiu. S-au refăcut integral turlele bisericii, decapând tenaculile exterioare și pridvorul închis, ce datau din secolul al XIX-lea, demolând parte dintre chiliile noi și marcându-se cele vechi. La 23 aprilie 1961 izbucnește un incendiu de proporții, fiind necesară o altă lucrare de restaurare a „Casei Domnești”, terminată în 1963, redând aspectul original din secolul al XVII-lea.

UN LOC DE VIZITAT

Pictori români de prestigiu din secolul al XIX-lea au poposit la Brebu, atrași de frumusețea peisajului și farmecul ctitoriei medievale. Pictorul Sava Henția a locuit în centrul comunei Brebu între anii 1886 – 1904, găzduindu-l adesea și pe Nicolae Grigorescu, bunul lui prieten, alături de care a schițat numeroase gravuri cu scene din timpul Războiului de Independență, din 1877. Mai târziu, în anul 1908, Ștefan Luchian a imortalizat peisaje, case și costume țărănești precum și edificiile complexului medieval, unde, de altfel, a și locuit în vara aceluiași an. El menționa: „La Brebu, m-am închis în lumină”.

În încăperile „Casei Domnești” de la Brebu, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova a inaugurat, la 12

Portret de fată din Brebu
acuară de Sava Henția, 1901

septembrie 1971, o expoziție interesantă de istorie și artă medievală, în care un patrimoniu bogat și divers ilustrează aspecte de viață economică, militară, artistică, culturală și religioasă din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Alături de arme albe și de foc, obiecte din viața economică, sunt etalate colecții de bijuterii și veșminte medievale, realizate din argint sau argint aurit și decorate cu pietre prețioase sau semi-prețioase, precum: inele sigilare, cercei sau paftale, care imită forma sâmburelui de migdală, de inspirație orientală, fiind purtate atât de doamne și domnițe cât și de domnitori, pentru încheierea mantiei, purtată peste îmbrăcămintea obișnuită, cu ocazia zilelor festive.

Expoziția permanentă din „Casa Domnească” de la Brebu se evidențiază prin prezența unui fond bibliofil valoros, reprezentând primele tipărituri în limba română cu alfabet chirilic din Țara Românească sau Moldova: *Pravila de la Govora*, 1640, *Îndreptarea Legii*, tipărită

la Târgoviște, în 1652, un important cod de legi pentru epoca lui Matei Basarab, *Cazania* lui Varlaam, tipărită la Mănăstirea Trei Ierarhi, din Iași, în 1643, sub domnia lui Vasile Lupu, și *Biblia* lui Șerban Cantacuzino din 1688, tipărită la Mănăstirea Snagov de frații Radu și Șerban Greceanu.

De asemenea, sunt etalate ediții rare din timpul Mitropolitului Țării Românești Antim Ivireanul (1708 – 1716): *Evanghelia* de la Snagov, 1697; *Carte sau Lumină*, 1699; *Floarea Darurilor*, 1701; sau *Triodul* din 1706, prezentat în formă de manuscris. Tiparnița este adusă în Țara Românească prin grija familiei domnitoare Matei Basarab și Elina Doamna, de la Kiev, cu sprijinul nemijlocit al Mitropolitului Petru Movilă, înființându-se centre culturale la Câmpulung-Muscel, Govora, Dealu și Târgoviște.

Nu în ultimul rând, se pot admira opere de artă eclezias-tică precum: candelă, cădelnițe, anaforițe, potire sau cruci de altar, dar și splendide icoane din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, pictate pe lemn cu foiță de aur sau ferecate în argint aurit cu email policrom, reprezentând sfinți ai calendarului ortodox creștin. Vizitatorii mai pot admira creații reprezentative pentru școala rusă, cu pictura sa celebră în registre.

Realizată inițial prin strădania profesorului Nicolae Simache, ctitorul muzeelor prahovene, și îmbogățită ulterior cu noi exponate, expoziția de la Brebu readuce atmosfera medievală a „Casei Domnești”, în scopul documentării și delectării publicului vizitator de pretutindeni. ■

*La întoarcerea din prizonierat,
când avea 31 de ani*

U.R.S.S. În întâlnirea cu un reprezentant al Ambasadei își declină calitatea de agent MI6 și își oferă serviciile, punând însă patru condiții: pentru a nu da de bănuț, să fie chemați la Ambasadă și ceilalți diplomați internați, sub pretextul determinării acestora de a semna o condamnare a războiului contra nord-coreenilor; să nu i se acorde niciun fel de privilegii în lagăr; să nu fie eliberat înaintea celorlalți prizonieri; să nu primească nicio gratificație financiară pentru serviciile oferite. Deși larg preluată de istorici, varianta ofertei sale „voluntare” a fost infirmată de unii agenți KGB care, la începutul anilor '90, au sugerat că în Coreea ar fi fost șantajat, în contextul descoperirii unor

anume orientări sexuale, destul de răspândite, de altfel, în lagăre de prizonieri.

În primăvara anului 1953, britanicii sunt eliberați. După ce sunt transferați la Pekin, călătoresc cu trenul până la Moscova. La frontiera sovieto-chineză, sub pretextul verificării actelor și al completării unor chestionare, are o primă întâlnire cu un ofițer KGB și se pun la punct detaliile primelor întâlniri la Londra cu un agent sovietic de legătură. KGB îi dă numele de cod „Diomid” (unul dintre eroii *Iliadei*, renumit prin faptele sale de vitejie!).

La Londra, prizonierii britanici sunt întâmpinați ca niște eroi. După o verificare sumară de către MI5 (Serviciul de Securitate) este reînscris în MI6 (sub acoperirea de diplomat în cadrul unui serviciu fără vizibilitate din Foreign Office) și este numit director adjunct al „Secției Y”, din cadrul SIS, care se ocupa de procesarea datelor obținute la Viena din interceptările convorbirilor telefonice ale trupelor sovietice de ocupație. Programul de interceptare – codificat „Operation Silver” – a constituit un real succes al serviciilor britanice de informații.

Blake stabilește primele contacte cu un agent sovietic, căruia îi transmite o dată pe lună diverse informații, inclusiv copii ale rapoartelor întocmite în urma interceptărilor. Între timp, se căsătorește, soția, Gillian,

*Aparatura de ascultare
din tunelul subteran berlinez,
inspectată de un ofițer sovietic*

George Blake s-a născut la 11 noiembrie 1922, la Haga. Tatăl, Albert Behar, evreu sefard, refugiat din Spania la Istanbul, s-a înrolat în Primul Război Mondial în Legiunea franceză, apoi în armata britanică. Drept recompensă, a primit cetățenia britanică, stabilindu-se ulterior la Haga, unde s-a căsătorit cu o frumoasă olandeză cu origini aristocratice. Moare în 1936, de pe patul de spital convenind ca tânărul George să meargă în Egipt la o soră a sa, căsătorită cu un foarte bogat bancher egiptean. Doi dintre verișorii lui, mai mari cu câțiva ani, erau susținători ai mișcărilor socialiste de stânga din Egipt, însă George este fascinat mai mult de religie, visând să devină preot.

La 17 ani se reîntoarce în Olanda, cu puțin timp înainte de invazia germană. Mama sa, care se recăsătorise cu un diplomat britanic, reușește în ultimul moment să se îmbarce pe un crucișător britanic care transporta familia regală și membrii Guvernului olandez. Tânărul George rămâne în grija unui unchi. Pentru puțin timp este arestat de nemți, însă

În 1943, înrolat în Royal Navy, unde a fost folosit mai ales ca translator

eliberat, nefiind încă major.

Intră în rezistența olandeză. Slăbuț, arătând mai degrabă ca un copil de 14 – 15 ani, trece relativ neobservat, îndeplinind servicii de curierat în rândurile rezistenței olandeze. De teamă că, la împlinirea vârstei de 18 ani, va fi arestat și, mai grav, se va afla că este pe jumătate evreu, decide să fugă în Anglia. Îmbrăcat în haine de călugăr, traversează frontierele până în Spania, este internat timp

de trei luni, după care ajunge, în sfârșit, în Gibraltar, apoi în Anglia, unde își regăsește mama și surorile.

Ia noul nume de familie al mamei – Blake – și se înrolează ca voluntar în Royal Navy, fiind folosit ca translator la interogatoriile ofițerilor capturați de pe submarinele germane. Poliglot, este remarcat de Secret Intelligence Service (SIS), care la început îl folosește pentru pregătirea rețelei de agenți din Olanda, apoi îl trimite la Cambridge, pentru studierea intensivă a limbii ruse.

In 1948 este detașat în Coreea, sub acoperirea diplomatică de vice-consul, cu misiunea de a strânge informații despre Coreea de Nord, China și extremul orient al U.R.S.S. În rapoartele trimise la Londra notează, printre altele, că liderul sud-coreean, Li Sîn Man, era simpatizant fascist și că în biroul ministrului sud-coreean al educației era atârnat tabloul lui Hitler!

În 1950, Seulul este ocupat de trupele nord-coreene; Blake, împreună cu șapte diplomați britanici și francezi, este internat pentru aproape trei ani într-un lagăr. Nord-coreenii – sau, mai bine zis, sovieticii – trimit periodic în lagăr cărți, între care, alături de literatură beletristică, se aflau *Capitalul* lui Marx, *Statul și revoluția* a lui Lenin etc.

Mai târziu, Blake mărturisca că, după ce a citit aceste cărți și marcat psihologic de „bombardamentele fortărețelor americane asupra satelor coreene lipsite de apărare, ucigând numeroși oameni nevinovați, copii, femei, bătrâni”, a solicitat o întrevedere la Ambasada

Gillian, soția, o fostă colegă

„Atenție! Acum intrați în sectorul american!“, scrie pe pancarta lăsată intenționat în tunel, în aprilie 1956, când povestea lui a fost scoasă la lumină

În grabă, fără a mai avea timp să dezafecteze aparatura, dar nu înainte de a lăsa un mesaj ironic în spatele uciei dintre ușile blindate, dinamitate de sovietici: „Atenție! Acum intrați în sectorul american!“. Urmează o conferință de presă, comandamentul militar sovietic condamnăm „încălcarea normelor de drept internațional“ și „actul gangsteresc“ al americanilor, fără a face însă nicio referire la britanici. Motivul era foarte simplu: Nikita Hrușciov se afla în vizită oficială la Londra și chiar în acea seară urma să participe la un dîneu oficial oferit de regina Elisabeta a II-a la Castelul Windsor.

Aurmat, firește, o anchetă a britanicilor și americanilor. S-a trecut repede peste varianta unei posibile scurgeri de informații, concluzionându-se că totul a fost urmarea unor circumstanțe de ordin pur tehnic. Greu de evaluat câștigurile obținute din exploatarea tunelului, însă afacerea a trecut repede sub tăcere, întrucât, în cazul unei anchete mai ample, ar fi fost greu de justificat cheltuirea a cca 7 milioane dolari (50 milioane la cursul din 2020) pentru construcția tunelului.

Blake este transferat în 1955 la Berlin. Nu are nicio le-

gătură cu operațiile de interceptare, principala lui sarcină era recrutarea de ofițeri sovietici. În acest scop, în apropierea liniei de demarcație cu zona de ocupație sovietică, a deschis printr-un interpus un magazin în care se vindeau, la prețuri

modice – sau se făcea „barter“ cu icre negre! – diverse produse cătate de sovietici, în special îmbrăcăminte de damă și aparatură electronică. Reușește să recruteze pe un anume Boris, recomandat ca economist la misiunea economică sovietică din Berlin. De la acesta sunt obținute multe informații pe teme economice, care extaziază atât SIS, cât și CIA. În fapt, după cum Blake cu stupoare avea să afle la Moscova, două decenii mai târziu, Boris a fost plantat chiar de KGB, cu scopul de a „vinde“ informații false, amestecate cu ceva date veridice, dar și de a-l verifica pe Blake. Niciunul dintre cei doi nu știa că celălalt este agent/spion KGB!

În 1960 este detașat în Liban, unde urmează cursuri de limbă arabă, în vederea pregătirii unei misiuni de durată în Orientul Mijlociu. Pe neașteptate însă, în aprilie 1961, este chemat la Londra „pentru consultări, în vederea preluării unei alte misiuni“. Primește știrea cu îngrijorare, fiind tentat chiar să fugă în U.R.S.S., prin Damasc, împreună cu Gillian, însărcinată, și cu cei doi copii. Agentul local de legătură al KGB îl asigură însă că nu există informații de la Londra privind anumite suspiciuni ce

ar fi planat asupra sa.

La Londra urmează trei zile chinuitoare pentru Blake. Rezistă tirului de întrebări ale anchetatorilor de la MI6, sesizând că aceștia nu au dovezi suficiente pentru o acuzație directă. În timpul unei pauze de prânz face o greșală ce se va dovedi hotărâtoare. Caută o cabină telefonică, având intenția de a contacta pe cineva de la Ambasada sovietică pentru a activa o cale de evadare. Nu sesizează că este urmărit și, la reîntoarcerea în camera de discuții, când este întrebat cui voia să telefoneze, răspunde că voia să-și avertizeze mama că va întârzia. Or, anchetatorii știau că aceasta era plecată din localitate.

Unul dintre anchetatori îl îndeamnă să mărturisască, în justificarea trădării, că a cedat ca urmare a torturii și șantajului sovieticilor în timpul prizonieratului în Coreea, ceea ce i-ar oferi circumstanțe atenuante. Surprinzător, contrar bunului simț și a celui mai elementar instinct de autoapărare, Blake respinge sugestia și declară fără ezitare că nu este adevărat, că și-a oferit de bună voie serviciile din motive ideologice. Este imediat arestat și acuzat de violarea „Official Secrets Act“ (OSA), legislație care asigură protecția secretelor de stat și a informațiilor oficiale privind securitatea națională. La Beirut, unui diplomat al Ambasadei britanice, prieten cu familia Blake, îi revine neplăcuta sarcină de a-i comunica lui Gillian – după ce și-a turnat un pahar de whisky – că soțul ei a fost arestat ca spion sovietic.

(Va urma)

În 1953, cu mama, o olandeză cu origini aristocratice

lucrând ca secretară la MI6.

În 1953, Peter Lunn, șef al stației MI6 la Viena și responsabil al „Operation Silver“, este mutat la Berlin. De la un agent care lucra la poșta din R.D.G. află că în apropierea liniei de demarcație dintre zonele americană și sovietică treceau trei cabluri telefonice folosite de trupele sovietice de ocupație, de Ambasada sovietică și de administrația est-germană locală. Propune săparea unui tunel – după modelul celui de la Viena – prin care să se conecteze la aceste cabluri. Planul este aprobat, dar, din lipsă de finanțare, se decide cooptarea serviciilor americane de informații. CIA primește cu interes propunerea, mai ales că, după experimentarea de sovietici a primei explozii a bombei cu hidrogen (august 1953), existau temeri că U.R.S.S. ar putea folosi această bombă în cazul unui eventual conflict. Are loc la Londra o ședință comună a experților MI6 și CIA, la care se pun la punct toate detaliile operațiunii, codificată de CIA ca „Operation Gold“ și de MI6 ca „Operation Stopwatch“. Blake

este însărcinat să întocmească minuta ședinței!

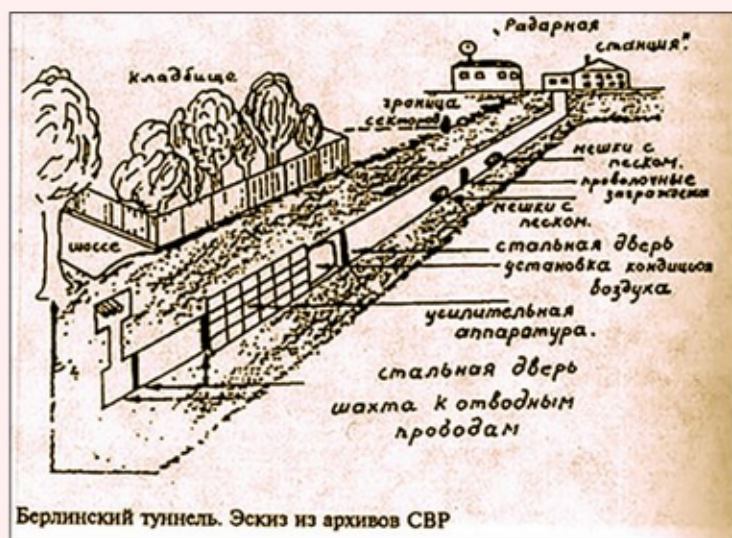
Peste câteva zile, cu mult înainte de începerea construirii tunelului, sovieticii aveau toate detaliile privind traseul și dotarea tunelului (lung de 1.800 m, dintre care 400 m în zona de ocupație sovietică, și cu un diametru de 1,85 m).

În mai 1955 tunelul devine operațional și funcționează 11

luni. Transcriptul interceptărilor telefonice este trimis la Londra, unde traducerea a 443.000 convorbiri era asigurată de 317 emigranți ruși și nativi germani. La Washington erau folosiți 350 de traducători și analiști pentru transcrierea a 29.000 de role de telex a câte șase ore fiecare. Procesarea materialelor a durat până în septembrie 1958!

Din dorința de a-l proteja pe Blake, considerat deja drept o prețioasă sursă de informații, KGB decide să lase tunelul să funcționeze, cu grija de a filtra atent convorbirile pe teme sensibile și, în același timp, de a folosi maximal această oportunitate de dezinformare. La 21 aprilie 1956 sovieticii decid ca tunelul să fie „descoperit“! Sub pretextul că, după o ploaie torențială, cablurile sovietice au fost afectate, o echipă tehnică începe săpăturile pentru depistarea defecțiunii, ajungând astfel în tunel. Tehnicienii americani se retrag

Schema tunelului de interceptări telefonice, aflată în arhivele Serviciului de Informații Externe de la Moscova

RYSZARD J. KUKLINSKI PATRIOT SAU TRĂDĂTOR?

BENJAMIN WEISER

La 23 septembrie 1980, oficiali de vârf ai Consiliului Securității Naționale de la Casa Albă s-au reunit pentru a examina informațiile curente despre mișcările trupelor sovietice. Majoritatea celor prezenți au fost de acord că polonezii se vor împotrivi oricărei invazii. Brzezinski, care conducea sesiunea, a sugerat că o rezistență poloneză, împreună cu o reacție occidentală puternică, ar fi fost mijlocul cel mai bun pentru a-i descuraja pe sovietici.

La 22 octombrie, Kuklinski a fost chemat la cabinetul generalului Skalski, adjunctul șefului Statului Major General, care i-a spus că ministrul Apărării Jaruzelski avea o solicitare urgentă. Statul Major General trebuia să înceapă pregătiri secrete pentru impunerea legii marțiale. Se părea că Moscova se afla în ultimele etape ale planificării unei invazii, iar o represiune internă, făcută de polonezi, era singura cale de a împiedica intervenția externă.

– Ai dreptul să refuzi acest ordin – i-a spus generalul solemn.

Kuklinski era convins că Skalski, care îi ura în mod clar pe sovietici, era la fel de tulburat de ideea că armata poloneză putea fi îndreptată împotriva poporului. Când mareșalul Kuklikov și entourageul său arogant au sosit în vizită la Varșovia, Skalski abia și-a putut ascunde furia. Petrecând, pe cât posibil, cât mai puțin timp cu vizitatorii ruși, el avea mereu gura încleștată și era roșu la față, încercând să-i expedieze cât mai repede la Kuklinski.

În stânga, în timpul unei deplasări la Moscova

La Washington, în ziua următoare, 23 octombrie, Brzezinski a condus o reuniune a comitetului special de coordonare, un grup mic, care monitoriza evenimentele din Polonia. Brzezinski era una dintre puținele persoane din administrație care știa că CIA avea o sursă importantă în Ministerul Apărării polonez. Încă din primele faze ale crizei, el a considerat că guvernul S.U.A. trebuia să adopte o poziție lipsită de ambiguitate față de o intervenție

sovietică în Polonia. El și-a amintit că, în 1968, Casa Albă avusese informații că sovieticii vor invada Cehoslovacia, dar nu acționase. Brzezinski era de părere că pasivitatea Washingtonului contribuise la decizia sovieticilor și încurajase controlul acestora în toată Europa de Est. De aceea i-a spus lui Carter că era important să nu comită aceeași greșală în ceea ce privește Polonia.

Sâmbătă, 29 noiembrie, în timp ce se pregătea să plece

Zbigniew Brzezinski, consilierul pentru probleme de securitate națională al președintelui Jimmy Carter, l-a numit „primul ofițer polonez care a făcut parte din NATO”.

Colonelul Ryszard J. Kuklinski a intrat de tânăr în armata poloneză. Ajuns la Statul Major General, i se prezicea o frumoasă carieră. A fost o surpriză totală pentru colegi și superiori când au aflat că lucrase pentru americani. Descoperise, pe măsură ce avea acces la secretele armatei poloneze și ale Tratatului de la Varșovia, că armata țării sale era subordonată total Moscovei, Polonia, poarta prin care trupele Eșalonului doi strategic se năpusteau asupra Europei democratice în caz de conflict militar între cele două blocuri, devenind ținta principală a loviturilor nucleare de descurajare ale NATO.

După criza rachetelor din 1962, liderul de la București îl trimisese la Washington pe ministrul de Externe, Corneliu Mănescu, să îi asigure pe americani că România nu găzduia arme nucleare și ruga să fie scoasă de pe lista loviturilor nucleare americane. Și în România, și în Polonia sentimentele antisovietice erau foarte puternice și nu întâmplător cele două țări fuseseră alese de americani, în 1963, pentru a fi sprijinite în eforturile lor de distanțare de Moscova (Magazin istoric, nr. 7/2002).

De altfel, o vreme informațiile din ședințele Varșovia care ajungeau la români. Kuklinski deplângea, faptul că, exceptând din Tratat nu se opusese de război forțele armate subordoneze direct U.R.S.S. dată relatarea plină de Kulikov, comandantul șef la Varșovia, despre vizita

Legitimția de ofițer

sovieticii au considerat că la vârful ale Tratatului de la americani erau furnizate de într-o scrisoare către CIA, România, nici un conducător cererii Moscovei ca în caz ale statelor membre să se Kuklinski reproducea altă furie a mareșalului Viktor al trupelor Tratatului de făcută la București, când

Kuklinski a fost, în timpul crizei provocate în 1980 – 1981 de acțiunile „Solidarității” și soldată cu instaurarea legii marțiale, principala sursă de informații pentru americani. În baza informațiilor furnizate de el, Administrația americană a trimis Moscovei semnale clare că o acțiune precum cea din august 1968 în Cehoslovacia nu mai putea fi acceptată.

Pentru foarte mulți polonezi, Kuklinski a fost un erou. Pentru alții a rămas un trădător. Cu mare greutate și doar în pragul admiterii Poloniei în NATO i-a fost casată sentința de condamnare la moarte și a fost repus în drepturi. Nici măcar președintele Lech Walesa nu s-a arătat dispus să întreprindă acțiuni în acest sens. Iar Adam Michnik, unul dintre liderii „Solidarității”, l-a atacat dur. Semnificativă rămâne afirmația fostului lider polonez care a decretat legea marțială, generalul Wojciech Jaruzelski: „Dacă ajungeți la concluzia că Kuklinski a fost un erou, că el a ajutat Polonia, atunci este logic să întrebăm: toți ceilalți [ofițeri polonezi] au fost trădători?”

La Editura Meteor se află în pregătire volumul semnat de un ziarist de la New York Times, cu titlul O viață secretă. Vă prezentăm câteva fragmente.

D. M.

*În timpul primei vizite
făcute în Polonia,
după căderea
regimului comunist,
a fost păzit de agenți
cu armele la vedere.
La a doua revenire acasă,
s-a putut plimba
fără pază pe străzile
Varșoviei și cetățeni
care l-au recunoscut
l-au felicitat
și s-au fotografiat cu el*

de amiralul Turner, care i-a spus că o sursă de încredere l-a anunțat că „18 divizii sovietice vor intra în Polonia, luni dimineață”. Duminică, 7 decembrie, dimineața, Carter s-a întâlnit cu Brzezinski, Turner, Muskic și Brown. Președintele american a fost de acord că Administrația trebuia să iasă imediat cu o declarație publică, prin care să anuleze elementul de surpriză al Kremlinului și să-i avertizeze pe polonezi în privința amenințării. „Pregătirile pentru o posibilă intervenție sovietică în Polonia par să fi fost finalizate”, se spunea în declarația președintelui. „Sperăm că o astfel de intervenție nu va avea loc.” Ea ar avea „consecințe foarte nefavorabile în cadrul relațiilor S.U.A. – U.R.S.S.”

Mesaje separate au fost trimise conducătorilor Germaniei, Franței, Marii Britanii, Canadei, Italiei, Australiei și Japoniei, precum și secretarului general al O.N.U. Brzezinski a informat presa și liderii Congresului și i-a anunțat pe disidenții polonezi. De asemenea, a vorbit zece minute la telefon cu Papa Ioan Paul al

II-lea, polonez și fost episcop de Cracovia.

Brzezinski și alți consilieri ai Administrației au așteptat, încordați, vești pe tot parcursul nopții, până luni dimineață. Trupele sovietice nu au trecut granița.

La începutul lunii februarie 1981, Kuklinski a aflat că aproape 20 de generali sovietici sosiseră în Polonia, pentru o vizită neanunțată de cinci zile, aparent pentru pregătirea unui nou exercițiu militar – „Soiuz 81” –, care urma să înceapă în primăvară. Era clar însă că misiunea de bază a acestora era aceea de a afla părerea ofițerilor polonezi despre evoluția crizei. Comandanții polonezi au fost chemați pe rând la întâlniri cu sovieticii, aceștia vizitând unități militare din întreaga țară. Întâlnirile au fost încordate. Un adjunct al lui Kulikov l-a întrebat pe un comandant de regiment polonez cum va proceda dacă trebuia să scoată greviști dintr-o fabrică. Generalul Siwicki l-a întrerupt categoric, spunând că genul acela de întrebări trebuia să-i fie adresate lui. Cei doi bărbați au sfârșit prin a

răcni unul la celălalt.

Luni 9 februarie, Jaruzelski a fost numit prim-ministru al Poloniei. Patru zile mai târziu, în primul său discurs, Jaruzelski a cerut 90 de zile de liniște, pentru a oferi guvernului timp să gestioneze criza economică a țării.

La 1 aprilie, Kuklinski a putut folosi dispozitivul miniatural de emisie primit de la americani pentru a

trimite un mesaj despre reacția Moscovei față de planurile legii marțiale ale lui Jaruzelski. Kremlinul considerase planurile nesatisfăcătoare și și prezentase propria strategie. Kuklinski a spus că, în urmă cu patru zile, 30 de „funcționari” sovietici din armată și KGB, conduși de Kulikov și un prim-adjunct al lui Iuri Andropov, șeful KGB, ajunseseră la Varșovia în calitate de „consultanți” în problema legii marțiale. „După ce s-au familiarizat cu planurile noastre”, a transmis el, „sovieticii le-au considerat nesatisfăcătoare și

Primit de Papa Ioan Paul al II-lea

*Prezentând generalului Jaruzelski documente la semnat,
la o reuniune a Tratatului de la Varșovia*

împreună cu restul delegației poloneze la reuniunea Comitetului Miniștrilor Apărării de la București, Kuklinski a aflat că doi ofițeri – colonelul Francizek Puchala, care conducea departamentul de pregătire pentru luptă, și generalul Tadeusz Hupalowski, prim-adjunct al șefului Statului Major General – erau trimiși de urgență și confidențial la Moscova. Din discuții discrete cu superiorii săi, Kuklinski a înțeles că plecarea lor era legată de pregătirile Kremlinului pentru o invazie în Polonia.

La aeroport, în 1 decembrie, așteptând îmbarcarea în avionul spre București, Kuklinski s-a întâlnit cu Hupalowski și Puchala. L-a luat pe Puchala deoparte și l-a descusut, acesta spunându-i că i se ceruse să aducă anumite documente de la Marele Stat Major sovietic, dar nu știa alte detalii.

Vremea rea din Europa de Est a continuat să împiedice sateliții-spion americani să urmărească mișcările trupelor sovietice, însă granița dintre R.D.G. și Polonia fusese închisă și existau dovezi că

trupele sovietice de la frontiera poloneză erau în stare de alertă. Brzezinski l-a îndemnat pe Carter să-i trimită lui Brejnev un avertisment, lipsit de ambiguitate, împotriva intervenției. Miercuri, 3 decembrie, la amiază, Brzezinski s-a întâlnit cu șeful CIA, amiralul Turner, secretarul de Stat Muskie și secretarul Apărării Brown. Brzezinski a dictat ciorna avertizării private, ce urma să fie trimisă în numele președintelui Carter pe „linia directă”, legătura specială dintre Casa Albă și Kremlin. S.U.A. nu doreau să exploateze evenimentele din Polonia, spunea mesajul, și nici nu căutau să amenințe interesele legitime de securitate ale U.R.S.S. în regiunea aceea. „Relația noastră va fi afectată în mod negativ, dacă se va folosi forța pentru impunerea unei soluții națiunii poloneze” – se spunea în mesaj.

La ora 16.21 Washingtonul a primit confirmarea primirii mesajului. Apoi, președintele Carter a declarat public că „o intervenție militară străină în Polonia va avea consecințe extrem de negative asupra relațiilor Est – Vest, în general,

și asupra relațiilor S.U.A. – U.R.S.S., în special”.

Între timp, în aceeași dimineață de miercuri, după încheierea ședințelor Comitetului Miniștrilor Apărării, Kuklinski se afla pe aeroportul din București, pregătindu-se să revină la Varșovia. De obicei, delegațiile Tratatului de la Varșovia părăseau aeroporturile în ordinea alfabetului rus, care plasa Polonia după Bulgaria, Ungaria și R.D.G., dar în ziua aceea Kulikov i-a anunțat pe delegații polonezi că vor pleca primii, spunând:

– Aveți probleme serioase acasă.

Din ordinul ministrului Apărării, Jaruzelski, generalul Hupalowski și colonelul Puchala susținuseră la Moscova planul Marelui Stat Major al forțelor armate ale U.R.S.S. privind introducerea în Polonia (sub pretextul unor exerciții) de trupe sovietice, cehoslovace și est-germane. Potrivit planurilor, deja pregătite, ce le-au fost prezentate pentru examinare și copiere parțială, se pare că în Polonia urma să fie trimise trei armate sovietice formate din 15 divizii, o armată cehă formată din două divizii și statul-major al uneia dintre ele și o divizie din R.D.G.; în total, grupul de intervenție din prima fază era constituit din 18 divizii. Trecerea frontierelor poloneze a fost stabilită pentru data de 8 decembrie.

Kuklinski informa CIA că reprezentanți ai „armatelor frățеști”, deghizați în civili, se ocupau de recunoașterea traseelor de marș, a zonelor de instruire și a regiunilor în care vor avea loc acțiunile preconizate.

Vineri, 5 decembrie, la ora 09.10, Brzezinski a fost sunat

IARMAROCUL ANUAL DE LA CÂMPULUNG ÎN EVUL MEDIU

CLAUDIU NEAGOE
(Universitatea din Pitești)

Vedere generală a orașului Câmpulung, 1910

De la mijlocul veacului al XIV-lea, orașul Câmpulung devenise unul dintre cele mai importante centre economice și comerciale ale Țării Românești. La 20 ianuarie 1368, privilegiul comercial acordat brașovenilor de voievodul Vladislav I consemna existența unui punct important de vamă aici. Libertatea de mișcare, precum și întâietatea negustorilor sași din Brașov pe piața internă a Țării Românești au fost reconfirmate ulterior și de alți domni ai Țării Românești, începând cu Mircea cel Bătrân (6 august 1413) și sfârșind cu Vlad Dracul (8 aprilie 1437 și 7 august 1444).

Din primul volum al *Istoriei Câmpulungului*, prima monografie urbană din Țara Românească, realizată de Constantin D. Aricescu în 1855, aflăm despre organizarea unui bâlci sau iarmaroc anual, în jurul datei de 20 iulie, a fiecărui an, când era celebrat Sfântul Ilie Tesviteanul.

SBORUL DE LA SFÂNTUL ILIE

Potrivit tradiției locale de la mijlocul secolului al XIX-lea, consemnată de Aricescu în mo-

nografia sa, acest bâlci, cunoscut mai ales sub numele de „sborul de la Sf. Ilie“, s-ar fi ținut în vechime pe plaiul Dâmboviței, pe Muntele Lcaota, mai precis, „pe creasta Muntelui Sf. Ilie“. În primele decenii ale secolului al XV-lea, „sborul“ (care vine de la cuvântul sobor = adunare de oameni) a fost mutat în centrul vechi al Câmpulungului, foarte probabil pe locul unde astăzi se află Piața Centrală a orașului. În imediata apropiere a locului de desfășurare a iarmarocului anual, avea să se ridice, în jurul anului 1480, o biserică din lemn

cu hramul Sf. Ilie, reclădită mai apoi din piatră, în anul 1626, prin râvna lui Ianiu eclesiarh de la „biserica domnească“ din Câmpulung („Negru Vodă“, ctitoria primilor Basarabi) și cu sprijinul material al marelui negustor bucureștean Ghinea Mustachi.

Până la domnia lui Matei Basarab, iarmarocul anual din Câmpulung s-a ținut, așa după cum chiar Aricescu consemnează, „în dosul Bisericii Sfântului Ilie“. Tot aici s-a ținut și „târgul săptămânal“ al orașului, fapt consemnat într-un document

și-au prezentat propriile propuneri.”

Kuklinski informa că, în general, conducerea militară poloneză respingea sugestiile sovietice. În zilele următoare, elicoptere de luptă sovietice au survolat, în mod repetat, spațiul aerian polonez, ignorând controlorii polonezi de trafic aerian și înspăimântând populația.

Luni, 2 noiembrie 1981, în jurul orei 13.00, Kuklinski a fost chemat la cabinetul unuia dintre superiorii săi, unde l-a găsit pe Skalski, palid și nervos, așezat la o masă mare, în forma literei T. În jurul mesei se aflau generalul Szklarski și doi coloneli care lucrau la instituirea legii marțiale: Franciszek Puchala și Czesław Witt. Abia încuviințând din cap, Skalski i-a făcut semn lui Kuklinski să se așeze în fața lui. A urmat o tăcere incomodă. Skalski s-a uitat drept la Kuklinski, apoi la ceilalți.

– A avut loc o „scurgere” dezastruoasă – a spus el –, un act de trădare.

Conducerea poloneză aflate că CIA obținuse cea mai recentă versiune a planurilor legii marțiale. Informația fusese furnizată de „surse din Roma”. Skalski a spus că era sigur că cei de la contrainformațiile poloneze vor putea găsi sursa scurgerii.

Conștient că era doar o chestiune de zile până ce avea să fie descoperit, Kuklinski și-a informat familia, care a fost de acord să îl urmeze în S.U.A. A cerut și obținut acordul americanilor pentru

a fi exfiltrat din Polonia. După mai multe încercări nereușite, din cauza supravegherii securității poloneze, șeful stației CIA din Varșovia a reușit să se întâlnească cu familia lui Kuklinski, luându-i în mașina sa cu număr diplomatic și ducându-i la Ambasada americană.

După decesul survenit în 2004, i-a fost dedicat un bust; în mai multe rânduri, a fost vandalizat. Președintele Poloniei, Andrzej Duda, l-a înălțat post-mortem la gradul de general de brigadă

O siluetă a apărut din întuneric și Ryan a încetinit. Kuklinski a făcut repede semn Hankăi, soția, și celor doi fii să-l urmeze. S-au suit în Volvo, înghesuindu-se toți pe bancheta din spate a mașinii și pe podea.

Au mers în tăcere. Kuklinski stătea direct pe podea și, în timp ce simțea fiecare denivelare a drumului, își imagina traseul pe care îl urmau. După zece minute, mașina a intrat pe poarta Ambasadei americane și a oprit într-un colț întunecat al complexului, unde Ryan a parcat în locul său obișnuit, care era camuflat de o copertină. Kuklinski, Hanka și fiii lor au fost prezentați altor doi ofițeri – Wilcox, care avea să șofeze furgoneta ce urma să-i

scoată din Polonia, și ofițerul de transmisiuni care se alăturase operațiunii. După aceea au fost ajutați să intre fiecare într-o ladă mare din carton, aflată în fundul furgonetei. Kuklinski trebuia să stea întins pe spate; Waldek, Bogdan și Hanka au reușit să se ghemuiască în spațiile lor strâmte. Furgoneta, care avea plăcuțe de înmatriculare diplomatice americane, părea că făcea obișnuita livrare de pachete spre Berlinul de Vest, unde exista un oficiu poștal militar, utilizat pentru transporturi mari.

La ora 22.55, furgoneta a ieșit din complex. Ofițerii stăteau de vorbă cu familia în timp ce conduceau, relatându-le calm despre locurile prin care treceau.

Când furgoneta a ajuns la granița cu R.D.G., grănicerii polonezi au făcut semn acestuia să iasă din rând și Kuklinski i-a auzit

urlând și dând ordine. Plăcuțele de înmatriculare ale furgonetei, care fusese achiziționată recent de Ambasadă, nu figurau încă pe lista de vehicule autorizate. Grănicerii au telefonat la Varșovia pentru a stabili dacă furgoneta avea dreptul să părăsească țara.

Timp de 25 de minute, familia a așteptat în beznă, într-o liniște îngrozitoare. Auzeau soldații polonezi care se plimbau în jurul furgonetei, dar nimeni nu s-a uitat înăuntru. Apoi motorul a pomit din nou și furgoneta s-a pus în mișcare. Începea drumul prin R.D.G.

A doua zi dimineață, la 09.55, au ajuns la o bază militară americană din Berlinul de Vest. ■

Traducere de
Mihai-Dan PAVELESCU

se arătau, în genere, extrem de activi pe piața brașoveană, a oscilat de la 38, în anul 1508, la 61, în 1542, și respectiv 89, în 1545. În „registrele vamale” brașovene apar menționate numele unor câmpulungeni, precum Rădila, Șerban, Buda, Șerb (1503), apoi jupân Neacșu (1530; rămas celebru până astăzi datorită scrisorii adresate lui Hans (Ioannes) Benkner – un orașean de vază al Brașovului, la acea vreme –, la sfârșitul lui iunie 1521), urmat de Nicola și Tudor (1546) sau Arsene, Ivan, Cârstea, Voicu, Dumitru și Stamate (1547 – 1548). Tot atât de activi s-au arătat negustorii câmpulungeni și pe piața sibiană, fapt dovedit de „socotelile vamale” ale orașului Sibiu, care menționează nume precum: Petre Roescu (1550), Gherghina (1579), Albu (1587) și Badea (1591).

Vestitul jupân Neacșu a fost

un mare negustor. Știm despre el că aducea la Brașov cantități importante de pește, precum și produse orientale achiziționate de la negustorii otomani din orașele de la Dunăre, în special de la Nicopole. Mai mult, un document de cancelarie din vremea lui Vlad cel Tânăr (21 decembrie 1530 sau 1531) relevă faptul că Neacșu se număra printre „oamenii domnici”. Așadar, jupân Neacșu din Câmpulung nu a fost doar un simplu negustor, ci și un agent important al domnului Țării Românești din acea vreme.

Târgul anual de la Câmpulung devenise cu adevărat important în primele decenii ale secolului al XV-lea. O dovedesc, pe de-o parte, privilegiile comerciale acordate de domnii munteni negustorilor brașoveni (în aprilie – mai 1427, de pildă, Dan al II-lea scria brașovenilor, îndemnându-i să vină și să facă negoț la Câmpulung), iar pe de altă parte, numărul tot mai mare de negustori străini veniți la iarmarocul anual de la Câmpulung. Aici erau comercializate diverse produse și mărfuri, de la cele alimentare locale, la cele orientale, aduse din orașele otomane de la

Dunăre, apoi unele de tot felul, ceramică, materiale și accesorii de îmbrăcăminte. În prima ediție a *Cosmografiei* sale din 1544, cărturarul umanist Sebastian Münster consemna următoarele: „Între Târgoviște și Brașov este târgul Câmpulung (*Langenau*), locuit de creștini, și acolo este locul de desfacere a mărfurilor pe care le transportă de la Târgoviște în Transilvania”.

O dată pe an, vreme de zece zile cel puțin, orașul Câmpulung era extrem de animat, ca urmare a numărului mare de străini, creștini și musulmani, veniți aici pentru negoț. Ajunși la Câmpulung, în perioada iarmarocului sau a „sborului de Sf. Ilie”, călătorii străini descopereau o lume pestriță, animată, în primul rând, de dorința de câștig. Sasul Daniel Fronius, ajuns la Câmpulung în iulie 1701, relatează: „Goana după câștig a pus stăpânire pe toți și pe toate. De departe sunt atrași și vin aici: creștini, turci, români, stau toată ziua în speranța dobândirii unui dinar, dau dovada celei mai mari răbdări, nu fac nimic așteptând, doar le-o pica un mic câștiguleț [...] La Câmpulung setea de câștig a luat până și locul respectului pentru ospitalitate. Toți păcătuiesc, inclusiv oamenii noștri; se adaugă viciul beției, spre dauna

Femeie din Câmpulung în port popular și orașul într-o altă litografie de Michel Bouquet, 1840

Cămpulung pe o hartă realizată de Sebastian Münster, 1545

de la Leon vodă Tomșa (10 decembrie 1630). Începând cu anul 1647, iarmarocul anual avea să se țină lângă Mănăstirea Cămpulung, zisă „a Negruului Vodă”, în „prăvăliile” amenajate din porunca lui Matei Basarab.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, doi istorici din Cămpulung, Flaminio Mârțu și Ștefan Trâmbaciu, au susținut că așa-numitul „sbor de la Sfântul Ilic” se desfășura, anual, între 17 și 27 iulie sau altfel spus din ziua Sfintei Mucenice Marina și până în ziua Sfântului Pantelimon. După opinia istoricului câmpulungean Ștefan Trâmbaciu (1942 – 2015), care a condus Muzeul Municipal Cămpulung vreme de patru decenii (1973 – 2013), de la mijlocul veacului al XVII-lea, bălciul anual de la Cămpulung a fost împărțit în trei „iarmaroace” sau „târguri” mai mici, din cauza numărului foarte mare de participanți. Astfel, lângă Mănăstirea Negru Vodă s-ar fi ținut târgul unde se comercializau produsele meșteșugărești, lângă Biserica Sf. Ilic era târgul de pește și de produse alimentare, iar lângă Biserica Sf. Marina se ținca

târgul de cai și vite.

Cele mai vechi mărturii scrise, precum și primele reprezentări cartografice despre orașul Cămpulung (numit *Langenau*, în germană) și iarmarocul anual de aici le avem de la cărturarii umaniști Johannes Honterus (1498 – 1549) și Sebastian Münster (1488 – 1552).

Ajuns la Cămpulung, în iulie 1614, chiar în perioada iarmarocului, negustorul brașovean Andreas Hegyes avea să fie martorul unci adevărate sărbători, ținută la 20 iulie, de Sfântul Ilic, ocazie cu care localnicii s-au prins într-o mare horă.

Din relatările lui Anton Maria del Chiaro, secretarul pentru „limbile evropenești” și dascălul beizadelelor lui Constantin vodă Brâncoveanu, aflăm că, la cumpăna dintre veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea, orașul Cămpulung era „renumit pentru bălciul anual ce are loc pe la mijlocul lui iulie și la care iau parte negustori din toate părțile”. Odată ajuns la Cămpulung, în 1746, mitropolitul Țării Românești, Neofit Cretanul, avea să afle de la localnici, cel mai probabil, faptul că în acest oraș, nu cu mult timp în urmă, „se adunau în fiecare an negustori ca la 20.000 sau 30.000 de oameni”. Mărturia mitropolitului Neofit este,

fără îndoială, mult exagerată, fiind greu de crezut că un oraș cu o populație de până la 3.000 de locuitori ar fi putut suporta un număr atât de mare de negustori.

CREȘTINI ȘI MUSULMANI, VENIȚI PENTRU NEGOT

Încă din a doua jumătate a veacului al XIV-lea, Cămpulungul devenise cel mai important centru comercial al Țării Românești, fiind direct implicat în activitățile comerciale cu Brașovul, fapt dovedit chiar de registrele vamale ale orașului transilvan. Comparativ cu alte orașe și târguri din Țara Românească, Cămpulungul a ocupat, cel puțin până în primele decenii ale secolului al XVI-lea, primul loc în comerțul cu Brașovul. Numărul negustorilor câmpulungeni, care

Intrarea în Mănăstirea Negru Vodă și curtea așezământului din Cămpulung, într-o litografie de Michel Bouquet, 1840 (stânga)

dritului Nicodim Belețeanu, devenit egumen al mănăstirii din Câmpulung la 20 octombrie 1737, aflăm că oștile otomane au venit și la Câmpulung și „au scos pe nemți dintr-acest oraș și au dat foc atâtea sfintei monastiri, cât și orașului, de au ars cu mare groază“. Plcând pe urmele puștilor soldați austriei care reușiseră să scape fugind spre Rucăr – Bran, otomanii au ajuns la Dragoslavele, unde „au dat foc casei vămii“ de aici, iar mai apoi la Rucăr, unde au prădat bisericile, „luând odoarele ce le-au găsit“, iar pe părcălabul Mihai Calu l-au ucis, pentru simplul motiv că-i îndemnase pe săteni să fugă în munți.

Așadar, în urma luptelor dintre otomani și austriei, au fost incendiate biserica și hanul Mănăstirii Negru Vodă, cu toate prăvăliile sale (încă din vremea lui Brâncoveanu hanul a avut și prăvălii, unde se făcea negoț). Focul s-a extins și a afectat, după cât se pare, tot centrul vechi al orașului, căci așa după cum aflăm din *Cronica franciscanilor* din 1764, numeroase case au rămas ruinate mai mulți ani. Până și biserica micii comunități catolice din Câmpulung, Sf. Iacob (Bărăția), ar fi avut de suferit de pe urma acestui mare incendiu. Mulți orașeni, în frunte cu judele și pârgarii și cu egumenul Vasile Geabelea, au

fugit în Transilvania, iar alții au fugit prin județele vecine.

Așa după cum aflăm din pomelnicul egumenului Nicodim Belețeanu, la cererea Porții, Constantin Mavrocordat a trimis la Câmpulung, în ziua de 20 octombrie 1737, pe trei dintre boierii săi, anume Radu Brătășanu mare armaș, Șerban Greceanu mare vistier și Constantin Lipoveanu, polcovnic de Târgoviște, cu „o mulțime de slujitori“, care „au sfărâmat toate zidurile mănăstirii și chiliile de prin prejur“. Faptul este confirmat și de *Cronica franciscanilor* din 1764. Aceasta însă mai consemnează un amănunt extrem de important: orașenilor li s-a retras dreptul de a mai organiza iarmarocul anual de Sfântul Ilie. Despre interzicerea „bâlcii“ de la Câmpulung, în 1737, de către Constantin Mavrocordat, avea să vorbească și o poruncă a Divanului Țării Românești din 5 iunie 1772.

Potrivit lui C.D. Aricescu, vreme de câțiva ani, orașul Câmpulung ar fi fost ruinat și în mare parte depopulat. Abia din anul 1742, orașenii fugiți au început să revină la Câmpulung și, în scurtă vreme, ei „au ridicat Câmpulungul din cenușă, cu lemne din pădurile orașului“.

Vreme de mai bine de trei decenii, iarmarocul anual de la Câmpulung nu s-a mai ținut.

Abia la 5 iunie 1772, Divanul Țării Românești, dând curs cererii călugărilor de la Mănăstirea Câmpulung, adresa ispravnicilor de Muscel porunca de a organiza din nou acest târg.

Iarmarocul de Sf. Ilie a fost organizat, după cât se pare, în fiecare an, cel puțin până la izbucnirea războiului ruso-austro-otoman (1787 – 1788). În urma jalbei înaintate de arhimandritul Dositeu, egumenul Mănăstirii Câmpulung, Divanul muntean porunca ispravnicilor de Muscel, la 12 mai 1791, să se facă „zbor după obiceiul lui, fiind de folosul și alșverșu locuitorilor [...] cum s-a făcut și mai nainte vreme în locul cel obicinuit al lui“. Un an mai târziu însă, în condițiile apariției unei epidemii de ciumă, Divanul a poruncit ispravnicilor de Muscel să nu mai organizeze bâlcii anuale de Sf. Ilie. Tot astfel, Divanul cerea starostelui de negustori din București „să aibă a da în știre la toți neguțătorii și neguțătorășii bucureșteni, care obicinuiesc a merge la acest bâlcu, ca să știe că nu sunt slobozi a merge“ la Câmpulung, pentru treburi negustorești sau alșverșuri. Iarmarocul anual de Sf. Ilie de la Câmpulung avea să fie din nou organizat abia sub domnia lui Ioan Gheorghe Caragea (1812 – 1818). ■

**Radio
România
București fm**

[98,3 FM]

*Bălcia de Sfântul Ilie, 1902 (Colecția de cărți poștale a inginerului Gheorghe Chița)
și Piața Mare din Câmpulung, 1909 (dreapta)*

locuitorilor țării și spre supărarea turcilor”.

După cât se pare, dintre străinii care se adunau la bălcia anual de la Câmpulung, cei mai recalcitranti erau negustorii otomani. Adeseori, aceștia cumpărau produse la prețuri fixate chiar de ei, fără să țină cont de regulile negoțului valah. În 1516 de pildă, din cauza abuzurilor înfăptuite, negustorii otomani au fost alungați din Câmpulung din porunca lui Neagoe vodă Basarab. În vara anului 1670, dând curs jalbei orășenilor, care se plângeau de abuzurile negustorilor otomani veniți la iarmarocul de Sfântul Ilie, Antonie vodă din Popești trimitea un agă de beșlii, cu mai mulți neferi, cu poruncă strașnică, „ca să nu îmble turcii în voia lor și să așaze pre la răfetul (sic! – așa apare în document; de fapt, termenul corect este cel de rufet, denumire turcească pentru breaslă) lor pre unde au fost și mai nainte, iar să n-aibă voe a prinde ei prăvăliile altor neguțatori și ale altor răfeturi”. Tot astfel, în iulie 1715, Ștefan vodă Cantacuzino trimitea la Câmpulung pe Hüseyin-aga beșleaga, cu câțiva beșlii, pentru a preveni eventuale „gâlcevi și

nebunii” din partea negustorilor otomani veniți la iarmarocul de la Câmpulung.

ÎN VREMEA DOMNILOR FANARIOȚI

Istoria iarmarocului anual de la Câmpulung avea să ia sfârșit, după toate aparențele, în vara anului 1737, atunci când, la numai două zile de la închiderea sa, respectiv la 29 iulie, un corp de oaste austriac, condus de contele Barkokzy, a coborât pe la vama Dragoslavele și a atacat, pe neașteptate, orașul. Astfel, toți negustorii și oștenii otomani care nu părăsiseră încă orașul au fost măcelăriți. Din raportul generalului-maior J. F. Gyláni von Lászy, trimis contelui Wallis, general-comandant al trupelor imperiale din Transilvania, aflăm că trupele lui Barkokzy se instalaseră „înăuntru zidurilor mănăstirii ca într-o cetate”. Un deceniu mai târziu, mitropolitului Neofit Cretanul, care a vizitat orașul Câmpulung, la 14 – 17 august 1746, avea să consemneze, în însemnările sale, faptul că trupele conduse de generalul-maior Gyláni, venite la Câmpulung după 29

iulie 1737, s-au instalat în hanul Mănăstirii Negru Vodă, care era „înconjurat cu zid de piatră”. În zilele următoare, contele Barkokzy a fost trimis, în fruntea unui corp de 600 de călăreți, să ocupe și orașul Pitești. Austriecii s-au îndreptat spre București, capitala Țării Românești, care fusese părăsită în mare grabă de domnitorul fanariot Constantin vodă Mavrocordat. Ajunși aici, austriecii au luat mai mulți prizonieri din rândul marilor boieri, așa după cum aflăm din relatările cronicarului Ion Neculce, contemporan cu evenimentele.

Nu după multă vreme însă, la începutul lunii octombrie 1737, oștile otomane venite de la Dunăre, sub comanda lui Murtaza pașa, l-au reînstatat pe Constantin Mavrocordat la București, iar mai apoi s-au îndreptat spre Pitești, unde au înfrânt corpul de oaste austriac. Generalul-maior Gyláni a fost ucis în timpul confruntării, iar capul său a fost trimis la București, așa după cum aflăm din relatările târzii ale mitropolitului Neofit Cretanul. În schimb, contele Barkokzy, deși rănit, a reușit să fugă.

Din pomelnicul arhiman-

Njegoș, care era susținut de Rusia.

Între 1767 – 1773 a fost acceptat drept conducător (țar) un impostor, Ștefan cel Mic, pe numele real Jovan Stefanov Balevici, din tribul muntencgrean Bratnozici, care pretindea că era țarul rus detronat Petru al III-lea Romanov.

Prin Tratatul de la Campo Formio, din 17 octombrie 1797, Republica Veneția era desființată ca stat, iar teritoriul acesteia împărțit între Franța și Imperiul Habsburgic. Cel din urmă a obținut controlul asupra litoralului estic al Mării Adriatice, anexând Golful Kotor (Boka Kotorska), alături de Istria și Dalmatia.

Franța napoleonică a preluat controlul asupra Golfului Kotor, alături de Dalmația, Istria și Dubrovnik, în etape. Prin Tratatul de la Bratislava (Pressburg) din 27 decembrie 1805, în urma victoriei franceze în bătălia de la Austerlitz, Boka Kotorska, împreună cu Istria și Dalmația, au fost cedate de Austria și atribuite Regatului Italiei, stat satelit al Franței constituit în 1805 și care îl avea ca rege pe Napoleon Bonaparte. Prin Tratatul de la Schönbrunn, din 14 octombrie 1809, încheiat după victoria franceză de la Wagram, Boka Kotorska, împreună cu Istria, Dalmația și Dubrovnik au fost incluse în Provinciile Ilirice, parte a Franței propriu-zise. Kotor a devenit unul dintre departamentele Provinciilor Ilirice. Franța napoleonică a reușit astfel să înlăture Austria de la Marea Adriatică.

Vukolaj Radonjici

În contextul înfrângerilor suferite de armatele franceze după eșecul înregistrat de Napoleon în campania din Rusia în 1812, Muntenegru a ocupat temporar, cu sprijinul militar rusesc, părți din litoralul adriatic Boka Kotorska în 1813.

Nu întâmplător, vremelnica stăpânire muntenegreană în Boka Kotorska, sprijinită de Rusia, a fost pusă în practică de conducătorul ecleziastic ereditar al Muntenegrului, mitropolitul de Cetinje, Petar I Petrovici Njegoș, care urmasc studii militare în Rusia. La atacul victorios împotriva trupelor franceze din Kotor a participat

și ultimul *guvernadur* al Muntenegrului, Vukolaj Radonjici, care studiasse la rândul său în Rusia, dar care rămăsese un aliat al Austriei. Declarația de unire a zonei Boka Kotorska cu Muntenegru, din 1813, a fost semnată atât de mitropolitul pro-rus Petar I Petrovici Njgoș, cât și de *guvernadurul* Vukolaj Radoniici.

Congresul de la Viena a decis însă ca Boka Kotorska, alături de Dubrovnik, Dalmația și Istria, să fie incluse în Austria, astfel că Rusia a pierdut accesul la Marea Adriatică.

Disputele dintre gruparea muntenească pro-rusă condusă de mitropolitul și cea pro-austriacă a *guvernadorilor* s-au încheiat în 1832, cu victoria celei dintâi. Mitropolitul Petar al II-lea Petrovici Njegoš l-a îndepărtat de la putere, l-a arestat și înmormântat pe ultimul *guvernador*, Vukolaj Radonjici. În final, lui Vukolaj i s-a permis să se refugieze pentru tratament medical în Kotor, oraș port adriatic aflat sub controlul Austriei, unde acesta a și decedat, iar restul membrilor familiei Radonjici au fost fie alungați în Kotorul austriac, fie au fost uciși.

Petar al II-lea Petrovici Njegoș a fost un naționalist pan-sârb și pro-rus. Muntenegru intra astfel sub influența Rusiei. Rusia a creat Senatul muntenegrean, o combinație de guvern și parlament. În fruntea Senatului, Rusia l-a instalat pe Ivan Vukotici, un muntenegrean care trăise și lucrase în Rusia ca funcționar al statului rus. Ceilalți membri ai Sena-

Semnarea Tratatului de la Campo Formio

Începând cu secolul al XVIII-lea, istoria Muntenegrului (Magazin istoric, nr. 2/2021) este și mai bine cunoscută și, parcă, și mai agitată.

MUNTENEGRU ÎNTRE RUSIA ȘI OCCIDENT

Dr. ION GABRIEL ANDREI

În ultimii 300 de ani, Imperiul Habsburgic, Franța napoleoniană, Austro-Ungaria, Germania și acum S.U.A. au făcut eforturi constante pentru a împiedica transformarea Muntenegrului într-un culoar de acces al Rusiei la Marea Adriatică.

Din secolul al XVIII-lea, Rusia a vizat impunerea controlului asupra Muntenegrului. Subsidiiile financiare ruse constituiau cvasi-totalitatea veniturilor bugetului munte-negrean. În aceea perioadă, Rusia concura cu Imperiul Otoman și cu Veneția pentru extinderea influenței în Balcani și pentru

controlarea țărmurilor mărilor calde, precum Adriatică.

În aceea perioadă, pentru Rusia, Muntenegru era un vârf de lance al ortodoxismului antimusulman, adică antiotoman, dar și anticatolic, adică antivenețian și antiaustriac. În 1673 s-au pus bazele primului cod de legi din Muntenegru, *Zakonik*ul în 12 puncte, în care se evidenția caracterul distinct al acestei populații față de sârbi și se îngrădea fenomenul trecerii de la creștinism la mahomedanism: „Să nu se ctitorească noi gcamii, iar cele vechi să se abandoneze; nici un turcit să nu fie omorât, ci să fie predați fraților lor, care să îi reîntoarcă la credința strămoșească; cine se turcește și primește credința mincinoasă, să rămână cu turcii”.

Intrarea Muntenegrului sub influența Rusiei a avut loc în vremea lui Danilo I,

Mitropolitul Danilo I

Petar al II-lea Petrovici Njegoș

primul mitropolit (*vladika*) ortodox de Cetinje provenit din familia Petrovici Njegoș (1697 – 1735). În 1715, mitropolitul Danilo I a efectuat o vizită în Rusia, având o întrevedere cu țarul Petru I, de la care a început să primească subsidii financiare.

Micul stat munte-negrean se afla sub o dublă conducere: un lider laic, *guvernador*, din familia Radonjici, susținut de Veneția și de Habsburgi, și un lider religios, mitropolitul de Cetinje, din familia Petrovici

*Marko Miljanov, comandantul trupelor
din Muntenegru în bătălia de la Novșice*

Monarhia Dualistă cu una austro-ungaro-croată. Aspirațiile politice pan-croate se bazau pe existența, în jumătatea estică a Golfului Boka Kotorska, adică în zonele care nu fuseseră ocupate anterior de Imperiul Otoman, a unci populații croate, ce contrabalansa populația etnică sârbă din jumătatea vestică a golfului respectiv, ce fusese sub control otoman.

De la jumătatea secolului al XIX-lea, Austria a construit o serie de forturi militare care protejau portul Kotor și arsenalul militar de la Tivat. Forturile austriece erau amplasate atât în Golful Boka Kotorska – la Capul Kobila, Arza, Insula Mamula, Capul Ostro din Peninsula Prevlaka (aceasta din urmă situată în prezent în Croația) –, cât și în zona litorală Budva – la Kosmaci.

Prin decizia Congresului de Pace de la Berlin, din 13 iunie – 13 iulie 1878, Muntenegru a devenit stat independent,

obținând o dublare a suprafeței, prin preluarea de teritorii în Herțegovina Orientală majoritar etnic sârbă și în zona Lacului Skodra, unde locuia și încă locuiește o importantă comunitate etnică albaneză. Austro-Ungaria a reușit să-și atingă obiectivele privind blocarea transformării Muntenegrului într-un debușeu al Rusiei la Marea Adriatică. Muntenegru a obținut inițial doar orașul port Bar/Antivari și un foarte scurt litoral adriatic, de doar câțiva kilometri, la sud de acest oraș.

Congresul de Pace de la Berlin a dispus ca „Muntenegru să nu dețină nici nave de război, nici pavilion de război. Portul Antivari și toate apele Muntenegrului vor rămâne închise față de navele de război ale tuturor națiunilor” – adică flota militară a Rusiei nu putea avea acces la portul adriatic muntenegrean. Flota muntenegreană, care oricum putea fi doar civilă, era pusă sub autoritatea consulară austro-ungară.

Austro-Ungaria își extindea controlul asupra Balcanilor de Vest în zona Bosniei și Herțegovinei, reușind astfel să conecteze pe calea terestră cea mai scurtă Bazinul panonic al Dunării Mijlocii de litoralul adriatic din Dalmația. Astfel, Austro-Ungaria bloca expansiunea teritorială a Serbiei spre Bosnia și Herțegovina, neutralizând programul de expansiune teritorială a Serbiei expus în documentul „Nacertanje”.

Ca o compensație, pentru a obține acceptul Rusiei față

de impunerea administrației civile și militare austro-ungare asupra Bosniei și Herțegovinei, Dubla Monarhie a renunțat la impunerea propriei administrații și asupra Sandjakului de Novi Pazar, care făcea parte tot din Bosnia. Cum Sandjakul de Novi Pazar avea o deosebită importanță strategică, separând teritoriul Serbiei de Muntenegru, Austro-Ungaria a obținut ca arealul respectiv să rămână în cadrul Imperiului Otoman. În plus, trupe austro-ungare au fost amplasate în Sandjakul de Novi Pazar.

Muntenegru a reușit să-și extindă accesul la litoralul adriatic datorită hazardului istoric. Astfel, Congresul de la Berlin a atribuit Muntenegrului teritoriile Plav și Gusinje, locuite de slavi musulmani (actualii bosniaci) și albanezi, din sudul Sandjakului de Novi Pazar. Respectivii localnici, coalizați în jurul Ligii albaneze de la Prizren, au înfrânt armata muntenegreană în Bătălia de la Novșice din 4 decembrie 1879, astfel că Muntenegru nu a putut anexa Plav și Gusinje. În compensație, Marile Puteri au forțat Imperiul Otoman să cedeze Muntenegrului orașul portuar adriatic Ulcinj/Ulqin, populat în majoritate de etnici albanezi. Abia în 1880 – 1881 Muntenegru a reușit să ocupe Ulcinj/Ulqin, după ce combatanții locali albanezi ai Ligii de la Prizren au încetat lupta, abandonând de Imperiul Otoman.

În 1909 Muntenegru a reușit, prin finalizarea construcției digului din Portul Bar, să operaționalizeze propriul acces la comerțul maritim adriatic.

(Va urma)

Vuk Stefanovici Karadzici cu soția

tului erau numiți tot de Rusia, din rândul căpeteniilor locale ale triburilor muntenegrene. Tot Rusia a constituit poliția muntenegreană, „Garda“, formată din căpetenii de triburi care își primeau salariile din partea statului rus. Majoritatea veniturilor bugetului muntenegrean proveneau din subvenții primite din partea Rusiei, echivalente ale granturilor nerambursabile din zilele noastre.

Tot pe linia consolidării influenței ruse asupra Muntenegrului, în 1833 Petar al II-lea Petrovici Njegoș a fost uns mitropolit (*vladika*) la Sankt Petersburg de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, în prezența țarului Nicolae I. Din acel moment, Petar al II-lea Petrovici Njegoș a primit personal subvenții de la țar, iar biserica ortodoxă din Muntenegru subvenții regulate din partea Bisericii Ortodoxe Ruse. Ulterior, Rusia a furnizat și alimente populației muntenegrene, astfel că Muntenegru, ca stat, a ajuns să depindă total de Rusia.

Rusia, urmărindu-și proprii-

le interese geopolitice, a blocat de mai multe ori inițiativele lui Petar al II-lea Petrovici Njegoș de a declanșa confruntări armate împotriva vizirilor otomani învecinați din Herțegovina (Mostar) și Albania (Skodra).

Petar al II-lea Petrovici Njegoș a fost un promotor al unionismului pan-sârb. A avut relații apropiate cu filologul Vuk Stefanovici Karadzici, reformatorul limbii literare sârbe.

În consecință, Petar al II-lea Petrovici Njegoș a efectuat modificări în poemul său eroic *Cununa Munților* – care glorifica momentul nimicirii turcișilor din Vechiul Muntenegru –, înlocuind în text dialectul său matern local Zeta – Raška, vorbit în zona Cetinje, cu dialectul Herțegovinean Oriental, promovat de Vuk Stefanovici Karadzici ca bază a limbii literare sârbe.

Ilija Garašanin

În 1848 Petar al II-lea Petrovici Njegoș a corespondat cu ministrul de Interne al Serbiei, Ilija Garašanin, pe marginea unificării politice a tuturor teritoriilor etnic sârbe. Ilija Garašanin a fost creatorul, în 1844, al proiectului unionist pan-sârb „Nacertanje“ (Schița), ce viza constituirea unei Serbii Mari, care să includă toate popoarele sud-slave din Balcani. În respectiva Serbie Mare, Petar al II-lea Petrovici Njegoș aspira să devină conducătorul întregii Biserici Ortodoxe Sârbe.

Tot Rusia a fost cea care a decis succesiunea la conducerea Muntenegrului după decesul lui Petar al II-lea Petrovici Njegoș. În 1852, Danilo I, succesorul desemnat de Petar al II-lea, aflat la studii în Rusia, a revenit în Muntenegru cu o scrisoare de sprijin din partea țarului Nicolae I, asigurându-și preluarea conducerii laice a statului muntenegrean.

Austria nu a acceptat pierderea influenței în Muntenegru și a continuat să-și consolideze pozițiile la litoralul adriatic în detrimentul statului muntenegrean și al Rusiei. Austria era interesată să țină Rusia și, ulterior, Italia, departe de litoralul adriatic dalmat. Boka Kotorska a fost inclusă de Austria, în 1814/1815, în Regatul Dalmației, împreună cu zonele Dubrovnik și cu Dalmația propriu-zisă. Arealul Regatului Dalmației era populat în majoritate absolută de etnici croați și a rămas în componența Austriei după constituirea, în 1867, a Austro-Ungariei. Patrioții croați urmăreau constituirea Regatului Croația – Slavonia – Dalmația, ca o a treia entitate politică, ce ar fi trebuit să înlocuiască

*Transmisioniști Choctaw
din timpul Primului Război Mondial*

cu argoul militar. De exemplu, soldații americani denumesc elicopterele UH-60 „Vulturul negru”.

Pentru alte cuvinte ce trebuia să fie transmise, a fost creat un alfabet fonetic, asemănător cu alfabetul fonetic modern al NATO. Cuvântul respectiv era descompus în litere. Fiecărei litere îi era desemnat unul dintre trei cuvinte în limba engleză care începeau la fel. De exemplu, „L” putea să fie *lion* („leu”), *lamb* („miel”) sau *leg* („picior”). Aceste cuvinte erau apoi traduse în limba Navajo și transmise.

EFORTURILE DE DESCIFRARE ALE JAPONEZILOR

La momentul respectiv, Navajo era o limbă extrem de puțin cunoscută. Ea aparține familiei lingvistice Athabaskan, ce cuprinde mai multe limbi din sud-vestul Statelor Unite și din vestul Canadei, dar are puține asemănări cu engleza sau cu japoneza. Antropologii și misionarii au studiat limba și au publicat lucrări despre ea și despre cultura Navajo, însă nu erau cărți uzuale. Statele Unite folosiseră transmisioniști din tribul Choctaw în Primul Război Mondial, iar drept urmare Germania a trimis antro-

*Primii 29 transmisioniști Navajo
depun jurământul în 1942, la Fort Wingate*

pologi în perioada interbelică să studieze limbile diverselor triburi. Dar nu există documente cum că Japonia ar fi făcut același lucru.

USMC (*United States Marine Corps*, Corpul de infanterie marină al Statelor Unite) era conștient de limitele codului Navajo și l-a folosit în mod corespunzător. Era un cod cu valențe tactice și foarte rar strategice, transmis doar verbal. Nu era niciodată utilizat în formă scrisă. Dacă ar fi fost, ar fi fost supus acelorași încercări de spargere pe care restul lumii le folosea împotriva cifrurilor.

Pentru a sparge codul, japonezii trebuia să transcrie mesajele audio. Aveau două opțiuni. Prima era să creeze un sistem precis de transcriere. Transcrierea în timp real este însă dificilă, chiar și pentru propriul limbaj. Japonezii au renunțat la a încerca să transcrie o limbă complet străină și au încercat în schimb a doua variantă, înregistrarea mesajelor audio.

Pentru japonezi, înregistrarea presupunea utilizarea unor cilindri de ceară sau a înregistratoarelor cu fir, rare în acel moment (înregistrarea pe bandă magnetică sau cea digitală nu erau cunoscute încă). Acești cilindri trebuia să înregistreze mesajele de luptă pline de zgomote de fundal.

La un moment dat, japonezii și-au dat seama că era vorba despre

Joe Kieyoomia

limba Navajo. Aveau un prizonier Navajo, Joe Kieyoomia. Nu era un transmisionist și fusese capturat în Filipine, supraviețuind Marșului mortal din Bataan – un episod considerat ulterior o crimă de război, când japonezii au transportat forțat prin junglă zeci de mii de prizonieri, pierind între 5.000 și 18.000. Kieyoomia a fost forțat de japonezi să asculte transmisiunile. A ascultat mesajele și a auzit fraze precum „Roșu țărăna înaintea”, printre alte înșirui de cuvinte fără înțeles. Credea că sunt bolboroseli și le-a spus asta japonezilor. Japonezii au bănuțat că mințea, în loc să realizeze că era un cod, și l-au torturat regulat pentru a obține mai multe informații despre limba Navajo. În mod inteligent, Kieyoomia nu a scris niciodată cuvintele Navajo pe care le auzise și a supraviețuit taberei de prizonieri și bombardamentului atomic de la Nagasaki înainte să fie eliberat.

TRANSMISIONIȘTII NAVAJO

MICHAEL ASHMORE (S.U.A.)

În Al Doilea Război Mondial, s-a format o unitate secretă de operatori radio ai marinei americane din indienii Navajo, care transmiteau în siguranță mesajele cifrate pe Frontul din Pacific (Magazin istoric, nr. 9/1995).

Codul folosit de ei este singurul care nu a fost vreodată spart. Maiorul Connor, ofițerul semnalizator al Diviziei 5 Infanterie de Marină, a spus: „Dacă nu erau Navajo, infanteria marină nu ar fi cucerit niciodată Iwo Jima“. Dar în ciuda publicității, o mare parte a istoriei transmisioniștilor Navajo este plină de informații greșite. Așadar, cine erau transmisioniștii, de nu a fost niciodată spart codul lor?

Programul transmisioniștilor Navajo a fost creația lui Philip Johnston, un veteran al Primului Război Mondial, care crescuse în rezervația tribului Navajo (Magazin istoric, nr. 3/2004) și traducătorul delegației lor primite de președintele Theodore Roosevelt în 1901.

Codul Navajo propriu-zis este incredibil de simplu. Termenii militari uzuali au primit denumiri echivalente în limba Navajo, întrucât multe dintre aceste cuvinte nu existau în limba propriu-zisă. De exemplu, „amfibiu“ a devenit „chal“, ceea ce înseamnă „broască“. „Germania“ a devenit „Besh-be-cha-he“, ceea ce înseamnă „Pălăria de fier“. Este destul de simplu și asemănător

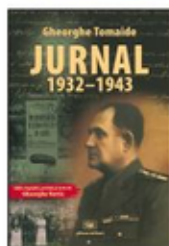
*Sergentul Philip Johnston
în misiune de recrutare de transmisioniști*

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Adrian-Silvan Ionescu – BALURI ÎN ROMÂNIA MODERNĂ (1790 – 1920)**
Editura Vremea, București, 2020, 267 pp.

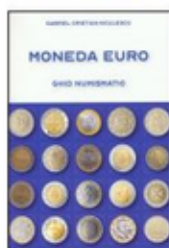
● **Gheorghe Tomaide – JURNAL (1932 – 1943)** (ediție îngrijită, postfață și note de Gheorghe Vartic)
Editura Militară, București, 2020, 480 pp.

● **Ionuț-Constantin Petcu (editor) – BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN FONDUL MINISTERULUI CULTELOR ȘI ÎNSTRUCȚIUNII PUBLICE (1820 – 1914). ÎNREGISTRĂRI ARHIVISTICE**
Editura Mega, Cluj-Napoca, 2020, 758 pp.

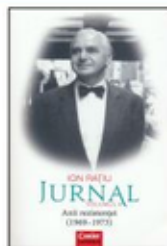
● **Florian Bichir – HORIA AGARICI, VÂNĂTORUL DE BOLȘEVICI. VIAȚA UNUI AVIATOR ÎN ARHIVELE SECURITĂȚII** (cuvânt-înainte de Valeriu Avram)
Editura Militară, București, 2020, 340 pp.

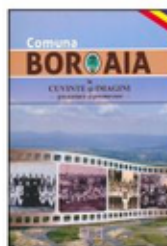
● **Gabriel Cristian Niculescu – MONEDA EURO: GHID NUMISMATIC**
Editura Oscar Print, București, 2020, 160 pp.

● **„EXPERIMENTUL PITEȘTI”. CONFERENCE PROCEEDINGS. COMUNICĂRI PREZENTATE LA SIMPOZIONUL „EXPERIMENTUL PITEȘTI – REEDUCAREA PRIN TORTURĂ”, „ALTE FORME ȘI ASPECTE DE REPRESIUNE DIN PERIOADA DICTATURILOR COMUNISTE”. EDIȚIA A XIX-A, PITEȘTI, 27 – 29 SEPTEMBRIE 2019** (editor și coordonator Ilie Popa; traducere în engleză – **Rozalia Rodica Popa, Ilie Popa**; traducere în franceză – **Dan Ottiger Dumitrescu**; traducere în germană – **Maria Cristina Neagu**; coperta: **Ilie Popa**)
Editura Fundația Culturală Memoria, Filiala Argeș, Pitești, 2020, 702 pp.

● **Ion Rațiu – JURNAL. VOLUMUL 4. ANII REZISTENȚEI (1969 – 1973)** (prefață de Nicolae C. Rațiu; studiu introductiv, note și ediție de Stejărel Olaru)
Editura Corint Books, București, 2020, 809 pp.

● **COMUNA BOROAIA ÎN CUVINTE ȘI IMAGINI – PREZENTARE ȘI PROMOVARE**
Editura IPrint, Suceava, 2020, 89 pp.

● **Sheila Fitzpatrick – ÎN ECHIPA LUI STALIN. ANII PERICULOȘI DIN POLITICA SOVIETICĂ** (traducere din limba engleză de Anca Irina Ionescu)
Editura Meteor Press, București, 2020, 432 pp.

● **DOCUMENT. BULETINUL ARHIVELOR MILITARE**
Anul XXIII, nr. 3(89)/2020, 100 pp.

● **REVISTA TEOLOGICĂ** (publicație oficială a Mitropoliei Ardealului sub redacția Centrului de Cercetare Teologică al Facultății de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna”)
Editura Andreiana, Sibiu, Serie Nouă, Anul XXX (102), nr. 3/2020, iulie-septembrie 2020, 274 pp.

● **CAIETE SILVANE** (Revistă de cultură, sub egida Uniunii Scriitorilor din România)
Anul XVII, Nr. 1 (192), ianuarie 2021, 52 pp.

Veterani transmisioniști primiți la Casa Albă de președintele Trump, în 2017

MESAJE APROAPE INSTANTANEE, GATA CIFRATE

Indienii navajo au participat la mai multe operațiuni ale USMC din zona Pacificului. De exemplu, șase transmisioniști au fost trimiși în secția de transmisiuni a Diviziei 6 Infanterie de Marină în cadrul bătăliei de la Iwo Jima. Au fost utilizați pe larg, deoarece codul era folosit doar la nivel tactic și la o scară mult mai mică decât codurile și cifrurile operaționale ale Statelor Unite. Când programul încă era în curs de dezvoltare, avantajul său principal nu era criptarea, ci timpul necesar transmiterii sigure a informațiilor. Modul în care trupele americane puteau comunica deschis era fie prin radio sau să folosească o mașină de cifrat, care de obicei lua o oră să cifreze și să descifreze mesajele. A doua variantă era inoperantă, când o unitate avea nevoie de sprijinul rapid al artileriei, iar prima, în cazul unei transmisiuni în limba engleză, era exploatată de japonezi, care aveau un procent relativ mare de vorbitori fluenți de engleză.

Transmisioniștii Navajo însă puteau transmite mesaje altor colegi aproape instantaneu. Sprijinul de artilerie, mișcările de trupe, pozițiile puteau fi transmise rapid. De asemenea, ei utilizau un fel de parolă sau cheie. Limba Navajo fiind atât de complexă, iar transmisioniștii atât de puțini, se puteau recunoaște între ei în timpul transmisiunilor. În plus, unicitatea aceasta a menținut codul în cadrul arsenalului militar – iar limba Navajo a fost secretizată – până în 1968, când au început să apară radiourile cu salt de frecvență, greu de interceptat.

Codul a fost utilizat oficial după Al Doilea Război Mondial. Există declarații cum că transmisioniștii au participat alături de unitățile USMC, care trebuia să invadeze Japonia, la operațiunile de pacificare în China. De asemenea, există declarații conform cărora transmisioniștii ar fi fost folosiți în războiul din Coreea și în prima parte a războiului din Vietnam. Nu există însă surse primare care pot să confirme aceste ultime două afirmații.

Pentru că programul și limba Navajo au rămas clasificate până în 1968, acești veterani întorși acasă nu s-au putut bucura de gloria pe care o meritau. În documentele desecretizate înainte de 1968 – declarații de presă, fotografii, documente militare – ei sunt numiți „semnalizatori”, sau „operatori radio”. În urma desecretizării, au putut să-și spună poveștile și să fie recunoscuți pentru eforturile eroice, care au contribuit la înfrângerea Japoniei în Pacific.

**În românește de
Andrei OPREA**

MITOLOGICĂ (Biverb: 6, 4)

LM ZU

Laurian BUTURE

Soluția rebusului **DOMNUL TUDOR**,
din nr. 2/2021

OLT – VLADIMIR – TAUTU – GROAZA
– OTRAVITA – HAN – MACI – A – GUM –
I – ARICESCU – UIT – NETA – IE – ODA
– TI – C – AGA – NP – PU – MOTRU – AUA
– A – TACIT – AMAN – DIVULGAT – URD
– ETERIA – ATRIU – SIRET – SLUGER

Soluția jocului **MAREȘAL FRANCEZ
(1757 – 1816)**, din nr. 2/2021

AUGEREAU
(AU – G – E/R – E – AU)

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Un fond documentar încă anevoie de cercetat este cel cuprinzând sutele de scrisori, memorii, plângeri trimise de diferiți cetățeni români autorităților comuniste în răstimpul 1944 – 1989. Lui Leonte Răutu, factor decident al vieții culturale naționale, i se adresează intelectuali din toate domeniile, încercând să salveze valori, să promoveze creația românească în străinătate, să pună de acord rigiditatea ideologiei oficiale cu evoluția firească a culturii noastre – parte indiscutabilă a celei europene. Memoriul ce publicăm în continuare, datorat criticului Petru Comarnescu, rătăcit într-o arhivă bucureșteană particulară, s-ar putea intitula pur și simplu „Constantin Brâncuși la cheremul lui Leonte Răutu”.

Petru Comarnescu

București, vineri, 11 septembrie 1964

Către tovarășul Leonte Răutu, membru supleant al Biroului Politic al C.C. al P.M.R. șeful direcției de propagandă și cultură a C. C. al P. M. R.

Subsemnatul, Petru Comarnescu, scriitor și critic de artă, membru al Uniunii Scriitorilor din R.P.R. și al Uniunii Artiștilor Plastici (secția de critică), socot de datoria mea, ca om

devotat culturii noastre de azi, de a vă prezenta următoarele chestiuni privitoare la relațiile noastre culturale cu străinătatea, în scopul valorificării unor creații românești și, în primul rând, a operei sculptorului Constantin Brâncuși.

1. Pentru valorificarea pe plan mondial a ansamblului de monumente de la Târgu Jiu și a lucrărilor sale aflate la București, Craiova și Buzău, propun să fie invitați în țară soții Carola Giedion Welcker, critic de artă, și Siegfried Giedion, profesor la Politehnica din Zürich.

Carola Giedion Welcker, autoare a mai multor cărți despre arta contemporană, a fost, timp de mai multe decenii, prietenă cu Brâncuși și ei sculptorul român i-a făcut cele mai multe și mai prețioase mărturisiri despre viața și activitatea lui și i-a încredințat, spre sfârșitul vieții, unele documente și fotografii. Înaintea altor critici, Carola Giedion Welcker l-a considerat pe Brâncuși cel mai reprezentativ sculptor din secolul nostru, scriind

Leonte Răutu, în mijloc, între Chivu Stoica (stânga) și Gheorghe Gheorghiu-Dej; mai pot fi recunoscuți Mihail Roller, cu ochelari, în spatele lui Dej, și Ghizela Vass, între Chivu Stoica și Răutu

MĂRTIȘOR

4

1865. În această zi de inaugurare a celui de al doilea mandat al președintelui american Abraham Lincoln, vicepreședintele său, Andrew Johnson, desemnat în alegerile din 1864, se simte foarte emoționat, deloc la largul lui. El cere președintelui să rămână acasă și să depună jurământul în fața unui judecător. Lincoln îi impune însă să fie prezent și, pentru a-i alunga angoasa, îi oferă un pahar mare de whisky, apoi încă unul, altul și încă unul. Când ia cuvântul în fața Congresului, Johnson, altfel un om de toată isprava, care va deveni al 17-lea președinte al S.U.A., după asasinarea lui Lincoln, în aprilie același an, este beat mort. Bodogănește fraze fără noimă, trecând în fața întregii țări drept un bețiv. Este o nedreptate, mai ales după ce Lincoln va constata că, înainte de acest episod, Johnson nu băuse o picătură de alcool în viața lui.

7

1943. La 37 de ani, în plin război, prințul Franz-Josef de Liechtenstein, fin al împăratului Franz-Josef, de la care i s-a dat numele, se căsătorește la Vaduz cu Georgina („Gina“) von Wilczek, una dintre cele mai frumoase tinere din aristocrația vieneză, aparținând unei familii importante, cu domenii în Cehoslovacia. Căsătoria are loc în intimitate, fără niciun fast. Logodnica își procură cu mare greutate un cupon de mătase ieftină, din care iese o rochie de mireasă nu prea reușită. „Oamenii din categoria mea nu au avut patrie, povestește Gina. Eu aparțin unei mari familii austro-ungare. Tatăl meu era ceh prin naștere. A devenit austriac după Primul Război Mondial, apoi german după Anschluss, apoi din nou austriac. După aceea liechtensteinian“. Ca cetățean german, Gina a fost obligată să îndeplinească „serviciul social“ decretat de Hitler, pe care l-a efectuat la o fermă, lucrând la câmp și în grajd, deși era titulara unei diplome de traducătoare în patru limbi. Grație ei, Liechtenstein devine un paradis pentru prizonierii aliați evadați din lagărele germane, de care se îngrijește personal să-i treacă în Elveția.

15

1728. Lipsit de bani și numai cu hainele de pe el, Jean-Jacques Rousseau, care nu a împlinit 16 ani, ucenic la un gravor din Geneva, de a cărui tiranie s-a săturat, fuge într-un sat din Savoia, aflat la vreo opt km de Geneva. Va hoinări 14 ani în căutarea destinului său de filosof, scriitor și compozitor, născut într-o familie cu o mamă ce a murit când el avea șase luni și un tată de o violență înspăimântătoare. „Ambiția, lăcomia, tirania și prudența rău condusă a taților sunt de sute de ori mai dăunătoare copiilor decât tandrețea nechibzuită a mamelor“, va scrie el mai târziu în *Emil*.

22

1832. „Te rog, deschide și al doilea oblon, să intre mai multă lumină“, i se adresează Goethe slujnicei sale, la Weimar. Are 84 de ani, e bolnav la pat și va muri. S-a spus că el a avut în vedere mai multă lumină a minții, mai multă știință, mai mult adevăr. Banala sa rugămintă („Mehr Licht“) este un caz tipic de atribuire arbitrară a unor sensuri elevate sau ezoterice unei vorbe interpretabile astfel când este rostită de o personalitate, mai ales la ceas de cumpănă.

28

1797. Este după-amiaza de dinaintea Duminicii Floriilor. Pavel I, fiul Ecaterinei a II-a, decedată în noiembrie, în al 68-lea an de viață și al 35-lea de domnie – noul țar, plesnind de mândrie că un Romanov bărbat este din nou *imperator* –, însoțit de fii, Alexandru (viitorul Alexandru I) și Constantin, intră călare în Kremlin. Îi urmează o trăsură cu soția și cele două nurori. După moartea mamei, Pavel s-a stabilit, împreună cu familia, în Palatul Petrovski, construit de Ecaterina în stil neogotic, în afara Moscovei. Mare iubitor de momente solemne și fastuoase, țarul își strunește calul să meargă cât mai lent cu putință, așa încât procesiunea durează cinci ore, repetându-se totul, spre disperarea maestrului de ceremonii, contele Fiodor Golovkin. Cu zece zile în urmă Pavel a introdus la Curte primul ceremonial „baise-mains à genoux“ (sărutarea mâinii suveranului, cu un genunchi la pământ).

Carola Giedion Welcker, la Târgu Jiu,
cu Barbu Brezianu (dreapta;
fototeca Institutului de Istoria Artei „G. Oprescu”,
donația Barbu Brezianu)

tatea operei sale. Este greu de scris, dar firește nu imposibil, despre valorificarea lui Brâncuși peste hotare fără a menționa polemicile între autorii menționați și fără a ne referi la cartea lui Jianu. Mai ales că, după cum arată Carola Giedion Welcker în aceeași recenzie, riguroasă și destul de severă, Jianu dispune de unele date ce nu se găsesc în alte scrieri despre Brâncuși. „Muzcul de artă modernă a permis autorului să examineze documentele pe care le deține, documente greu accesibile în timpul vieții lui Brâncuși și apoi ținute sub sigiliu timp de mai mulți ani, împreună cu operele, după moartea sa”.

Personal, lucrând la o carte asupra vieții și operei lui Brâncuși (o monografie de 300 pagini), trebuie să țin seama de controversale privitoare la elementele creației brâncușiene, firește, cu spirit critic și de pe pozițiile științei care ne călăuzește, și astfel ar trebui să discut partea de adevăr aflată în scrierile din străinătate, inclusiv acelea ale Carolei Giedion Welcker, Sidney Geist și Ionel Jianu. Chiar dacă lucrarea mea nu este menită, cel puțin deocamdată, decât cititorilor români, nu mă pot situa în poziția de a ignora

chestiuni esențiale despre formația și sinteza lui Brâncuși. Aceasta cu atât mai mult cu cât teza surselor folclorice românești ale creației lui Brâncuși, pe care o susține Jianu în monografia tipărită la Paris, am susținut-o cel dintâi cu, într-un studiu publicat în 1944 și apoi în alte articole tipărite în anii 1956 – 1964. Jianu vede mai restrâns și mai simplu problema „țărănici” lui Brâncuși, precum și legăturile lui cu cultura patriei, dar poziția lui rămâne valabilă, cel puțin în parte.

Ca urmare la acestea, supun luarea în considerare de către Dvs. a posibilității ca Jianu să fie citat, când este necesar, în scrierile din țară. Cazul lui Ionel Jianu care, prin monografia Brâncuși și prin alte materiale despre arta românească, se dovedește atașat artei și culturii noastre, cred că ar trebui supus unei cercetări mai minuțioase. Nu cunosc, firește, întreaga sa atitudine față de țară la Paris, dar cartea despre Brâncuși și capitolul pe care l-a scris pentru *Enciclopedia artei universale*, pe care o va tipări cunoscutul editor Fernand Hazan, capitol consacrat artei noastre plastice din trecut și din prezent, mă determină să cred că el, și din interes personal, dar și din atașament față de cultura noastră, vrea într-adevăr a servi cauza artei românești de ieri și de azi. Dau amănuntul că pentru capitolul din menționata *Enciclopedie*, el a obținut un spațiu

Sidney Geist

În acest sens, iar după moartea lui a publicat o mare monografie (*Brancusi*, Editions du Griffon, Neuchâtel, Suisse, 1959). Din această carte, ca și din alte scrieri ale ei, reies dragostea lui Brâncuși pentru patria sa și faptul că el s-a considerat mereu român, precum și calitățile lui de artist înnoitor, legat de folclorul patriei, de arta populară din țara noastră. În sinteza concepției artistice a lui Brâncuși ea vede elemente mediteraneene și orientale, elemente din experiența lui țărănească, dar și o îndrumare spre filosofia indiană.

La rândul său, profesorul S. Giedion a prezentat, în cadrul cursului său de la Politehnica din Zürich (1952), unele aprecieri de ordin matematic și geometric asupra coloanelor lui Brâncuși, semnalând perfecția proporțiilor și simetriei lor și demonstrând că aceste coloane posedă toate simetriile cunoscute.

Soții Giedion nu au fost niciodată în țara noastră. Ei cunosc colecțiile și muzeele din restul lumii unde se află opere ale sculptorului nostru. Dacă ar vizita țara noastră, cu siguranță că ar scrie despre lucrările aflate aici și mai ales ansamblul de la Târgu Jiu ar constitui obiectul unor studii ale lor. Într-o scrisoare pe care am primit-o de la Carola Giedion Welcker, ea acordă toată atenția celor care l-au cunoscut pe Brâncuși și au scris despre el, arătându-se dornică de a colabora cu noi.

Adresa soților Giedion este: Doldertal 7, Zürich.

2. Tot în legătură cu valorificarea elementelor românești din creația lui Brâncuși și a felului lui de a trăi ca român la Paris, se ridică problema activității criticului de artă Ionel Jianu, plecat din țară în 1961 și stabilit la Paris, unde are o editură (Arted). În această editură el a publicat în 1963 o monografie de mari dimensiuni, cu aparat științific – catalogul operei, bibliografia, lista expozițiilor etc. despre Brâncuși.

În această monografie Jianu susține tezele originii românești a creației lui Brâncuși, accentuează premisele folclorice românești ale artei sale – teze pe care, în mare măsură, le susținem și noi, criticii de artă din R.P. Română. Mono-

grafia sa, care s-a bucurat de numeroase aprecieri favorabile, dar și de unele critici din partea Carolei Giedion Welcker și din partea criticului american Sidney Geist, a întâmpinat cele mai severe obiecții tocmai pe chestiunea că exagerează calitatea de țărăn român a lui Brâncuși în făurirea operei sale. „Nu-i conform cu faptele de a prezenta pe Brâncuși ca un păstor visând sub stele“ (Carola Giedion Welcker, recenzie publicată în revista *Aujourd'hui*, aprilie 1964). Iar Sidney Geist, după recenzia din *Arts Magazine* (ianuarie 1964), și-a explicat mai clar încă poziția față de cartea lui Jianu într-un interviu pe care mi l-a acordat și care urmează a fi tipărit. Recunoscând unele (rare) legături între viziunea sculpturală a lui Brâncuși și arta noastră populară, Sidney Geist susține că Brâncuși s-a format la Paris în spiritul artei moderne, depășind-o, și prin ea a ajuns la unele reminiscențe din arta noastră populară.

Cei care scriem despre Brâncuși suntem nevoiți a lua atitudine în asemenea discuții și controverse ce se duc pe plan internațional, privitoare la românitatea și totodată universal-

O pasăre măiastră din bronz și Coloana fără sfârșit

Miron Grindea

titlurilor de studii, articole și cărți publicate despre Brâncuși ocupă șapte pagini mari într-o recentă bibliografie, iar contribuțiile românești nu au fost nici ele puține de-a lungul anilor. Menționez că Sidney Geist a învățat românește în S.U.A. spre a putea citi în bibliote-

cile noastre tot ce s-a scris despre sculptor, precum a mers la Tg. Jiu, Buzău, București și Craiova sau în satul natal al sculptorului, Peștișani Hobița, spre a vedea operele ori spre a găsi urme ale existenței artistului.

5. Dată fiind celebritatea lui Brâncuși și, implicit, a locurilor din patrie unde s-a născut și a trăit, este de așteptat ca numărul vizitatorilor străini care vor veni la Tg. Jiu și în comuna lui natală să sporească. Și pentru aceștia, dar mai ales pentru compatrioții săi, se pune chestiunea organizării unei case memoriale în casa unde s-a născut sculptorul. Această casă natală există, transformată ușor și mutată într-un loc învecinat. Despre identificarea casei natale de la Peștișani Hobița și despre modul în care ea și-ar putea relativ lesne căpăta vechea înfățișare am publicat un articol în *Gazeta literară* (n-rul de joi, 6 august a.c.), pe care îmi permit să-l anexez. În viitor ar fi de considerat și construirea unui hotel la Tg. Jiu pentru vizitatorii români și străini din ce în ce mai numeroși.

Ultimele două chestiuni pe care le supun atenției Dvs. nu mai privesc pe Brâncuși, dar țin

Max Blecher

tot de problemele propagandei noastre culturale peste hotare:

6. Conducătorul revistei internaționale de literatură și artă de la Londra – revista *Adam* –, Miron Grindea, mi-a cerut și mie și altora anumite servicii. L-am cunoscut pe Miron Grindea pe vremuri în țară, când el publica la *Rampa*, *Bilete de papagal* etc. A plecat prin 1930 în Anglia, unde conduce de mulți ani revista *Adam*, publicație se pare nu de mare tiraj și care se adresează unor cercuri interesate în aspecte mai puțin cunoscute ale literaturii mondiale, în curente artistice mai specioase, ca existențialismul, suprarrealismul, literatura freudiană etc. În această revistă au apărut și scrieri antifasciste. Un număr din 1961 a fost în întregime consacrat tipăririi în traducere engleză a unei scrieri, publicată mai întâi în românește la noi, în 1947, și anume *Groapa este în livada cu vișini*. Autorul ei, pictorul Arnold Dagani (sau Daghani, cum semnează acum) descrie în această scriere ororile și suferințele îndurate de el, soția și alți evrei, ridicați de hitleriști din ghetourile din cele două părți ale Bugului și duși să lucreze într-o localitate din Ucraina sudică. Numai evadând din lagărul acela, Dagani și soția lui au scăpat de exterminarea la care au fost supuși ceilalți deținuți. Dagani, cumnat cu Miron Grindea, se află acum în Anglia.

Alt număr din revista *Adam*, pe care mi l-a trimis Grindea, a fost consacrat unor comentarii la opera și viața scriitorului Marcel Proust, iar în articolul-editorial al său Grindea s-a referit la multe nume de scriitori români de odinioară care l-au cunoscut pe Proust și au scris despre el (esteticianul și matematicianul Matila Ghica, încă în viață, trăind în Anglia, Martha Bibescu, Anton Bibescu etc.).

În cuprinsul acestei reviste internaționale, Grindea dorește să valorifice doi scriitori români, neretipați după 23 august 1944, și anume pe scriitorul suprarrealist Urmuz, decedat de mult, și pe romancierul M. Blecher, cu care Grindea a fost prieten. Probabil că Grindea vede în Blecher un fel de Kafka, un precursor român al existențialismului, așa cum Urmuz a fost unul dintre primii suprarrealiști. Într-adevăr, suferind de o boală cumplită și știindu-se cu zilele numărate, Blecher a scris două lucrări pline de tragism, *Inimă cicatrizată* și *Întâmplări în realitatea imediată*.

(Continuare în p. 90)

mai mare decât cel oferit inițial de către editor – un spațiu egal cu acela rezervat unor țări cu cultură mai veche decât a noastră – și că s-a străduit, fără a reuși, ca Brâncuși să fie în capitolul despre arta românească, Hazan însă îl înglobase „școlii din Paris“.

În corespondența cu mine, Jianu și-a manifestat intenția de a tipări la Paris și o *Istorie a artei românești*, de la începuturile ei și până în prezent. Cât a stat în țară și a activat ca critic, el a scris o asemenea lucrare, pe care ar dori s-o amplifice. Textul acestei lucrări, alcătuită în anii 1958 – 1960, se află în țară și este nevoie de autorizare spre a-i fi expediat la Paris.

3. Tot pentru valorificarea lui Brâncuși se ridică și alte chestiuni, acestea privind modul în care noi, cei din țară, ne ocupăm de operele aflate aici. Doar unui critici străini, și mai ales profesorul S. Giedion, au studiat și îndrăzneța tehnică a unora dintre operele lui Brâncuși – accentuând forma aerodinamică a *Păsărilor măiestre*, realizate de el în bronz șlefuit la o dată când tehnica industrială nu promovase formele aerodinamice (1919 și în anii următori) –, iar profesorul S. Giedion a făcut acele considerații de ordin matematic și geometric, pe care le-am menționat mai sus; în schimb, niciun om de știință român nu s-a ocupat de Coloana fără sfârșit de la Târgu Jiu.

Credem că se cuvine să nu rămânem nici aici mai prejos de cercetătorii străini și că forurile superioare ale științei noastre ar trebui să îndemne o serie de matematicieni și geometri ca să studieze și să publice la noi ori peste hotare observațiile lor asupra monumentului de la Târgu Jiu.

În cartea despre Brâncuși, la care scriu, mă refer la aceste chestiuni și arăt surprinzătoarele constatări ale unor matematicieni, geometri și oameni de artă, dar nefiind specialist în problemele ingineresti și tehnologice, firește că nu sunt în măsură de a aduce contribuții noi și personale. Ceea ce însă am putut observa și încă nu a fost nicăieri semnalat decât în articolul ce am publicat sub titlul *Testament de Brancusi*, în *Journal de Genève* (n-rul din 18 – 19 iulie a.c.) este faptul că, privită din diferite unghiuri de vedere și de la diferite distanțe, în variatele schimbări ale luminii, Coloana fără sfârșit de la Tg. Jiu capătă felurite

V.G. Paleolog

forme umane (șiruri verticale de nuduri feminine, asemănătoare cu forma femeii din lucrarea mai veche a lui Brâncuși *Rugăciunea*), alteori forma unor șiruri de vase țărănești, alteori forma unor creste de munți etc. Porțiunile romboedrice ale Coloanei sunt construite cu ingenioase procedee pe care s-ar cuveni să le studieze oamenii noștri de știință. Faptul că ele iau asemenea forme variate și sugestive se explică prin proporțiile la care s-a fixat sculptorul, dar și prin forma lor,

căci muchiile – doar aparent ascuțite – sunt ușor rotunjite. Tocmai jocul acesta de volume și linii schimbătoare asigură varietatea de forme a Coloanei, forța ei magică, pe care ar fi de mare folos ca oamenii de știință să o studieze mai temeinic.

4. Dintre cei care trăiesc în țară și l-au cunoscut pe Brâncuși, obținând de la el prețioase mărturisiri, date și aforisme, cum a fost, în mai mic, cazul meu, cel mai apropiat prieten și interpret al operei sale a fost V.G. Paleolog. Deși în vârstă înaintată, V.G. Paleolog a publicat în vremea din urmă o serie de articole în ziarul și revista de la Craiova, iar în 1938 și 1944 două mici cărți, reunite în 1947 într-o versiune franceză, tipărită tot la noi. Această carte din 1947 a lui V.G. Paleolog se bucură de prestigiu în fața cercetătorilor străini. În amintita recenzie a cărții lui Jianu, Carola Giedion Welcker îi reproșa acestuia că „nu acordă un loc mai important compatriotului său V.G. Paleolog“. În interviul pe care mi l-a acordat, recent, sculptorul și criticul Sidney Geist se mândrea că este singurul new-yorkez care posedă cartea lui Paleolog, căpătând-o de la autor în vara aceasta, când Geist a fost la Craiova. Un alt exemplar, mi-a spus Geist, îl avea directorul Muzeului Guggenheim, criticul Sweeney, dar acesta, trecând la conducerea Muzeului din Texas, a luat cu el exemplarul.

Poate că o retipărire în limbi străine a cărții lui V.G. Paleolog, cu unele corecturi și adausuri și cu simplificarea stilului lui cam alambicat (Paleolog a fost pe vremuri la cenaclul lui Macedonski) și-ar avea rostul, date fiind mărturiile pe care el le deține chiar de la Brâncuși, în mai mare măsură decât mine sau decât Jianu.

Este necesar – credem – ca patria lui Brâncuși să tipărească mai multe cărți despre el, dar firește valabile și cu adevărat documentate. Lista

Expoziția Universală din anul următor a reprezentat o adevărată rampă de lansare internațională. În 1902, uzina începuse deja să se extindă pe o suprafață de peste 7.500 mp, în zona Boulogne – Billancourt, deținând în cataloage deja mai multe modele de autoturisme. Louis a prezentat și primul model de motor propriu, cu patru cilindri.

O POVESTE DE SUCCES...

Au urmat noi curse auto, noi victorii. Din nefericire, în primăvara anului 1903, în timpul competiției Paris – Madrid, Marcel Renault și-a găsit sfârșitul într-un tragic accident. În timpul unei depășiri, un val de praf l-a orbit și a pierdut controlul volanului, mașina sa prăbușindu-se, cu mai bine de 100 km/h, într-o răpă. În ciuda unor răni grave și a multiplelor fracturi, cocchi-pierul, mecanicul Vauthier, a scăpat cu viață. Marcel a intrat însă în comă, iar după 48 de ore a murit, fără să-și recapete cunoștința. Traumatizat, Louis a gândit o nouă strategie pentru companie: angajarea unor piloți străini, care, de atunci, s-au aflat

la volanul mașinilor Renault la competiții din întreaga lume.

În 1909, în urma decesului și al celui de-al doilea frate, Louis a preluat controlul. După ce s-a specializat în producția de taximetre, autobuze și autocamioane comerciale, în anii Primului Război Mondial a reorientat producția spre muniție, avioane

și vehicule militare (tancul său de mici dimensiuni fiind unul dintre cele mai apreciate din domeniu, mulți specialiști considerând că a avut un rol esențial în obținerea victoriei finale).

După o vizită în S.U.A. la uzinele Ford, a încercat să implementeze și noi metode de lucru – în special așa-numitul model Taylor: organizarea muncii prin reducerea mișcărilor inutile, control și o salarizare diferențiată, în funcție de performanțe. Din păcate, inovativele măsuri au fost privite cu ochi critic de muncitori, mare parte a sindicaliștilor considerându-le injuste. Acestea, alături de firea sa tumultuoasă, de patron de modă veche, ce își pierdea repede cumpătul, vărsându-și năduful pe angajați, l-au transformat într-o țintă a criticilor venite cu predilecție din tabăra comunistă.

La terminarea primului conflict mondial, Louis Renault a devenit deja cel mai mare și important producător privat din Franța, el

Cei trei frați (de la stânga la dreapta): Marcel, Louis și Fernand

deținând 85% dintre acțiuni, uzinele de la Billancourt fiind considerate, de acum, un adevărat pol al prosperității. Contribuția sa excepțională la victoria Alianților l-a transformat într-un adevărat crou, în 1918 el fiind recompensat de statul francez cu mult râvnitul statut de ofițer al „Legiunii de Onoare”.

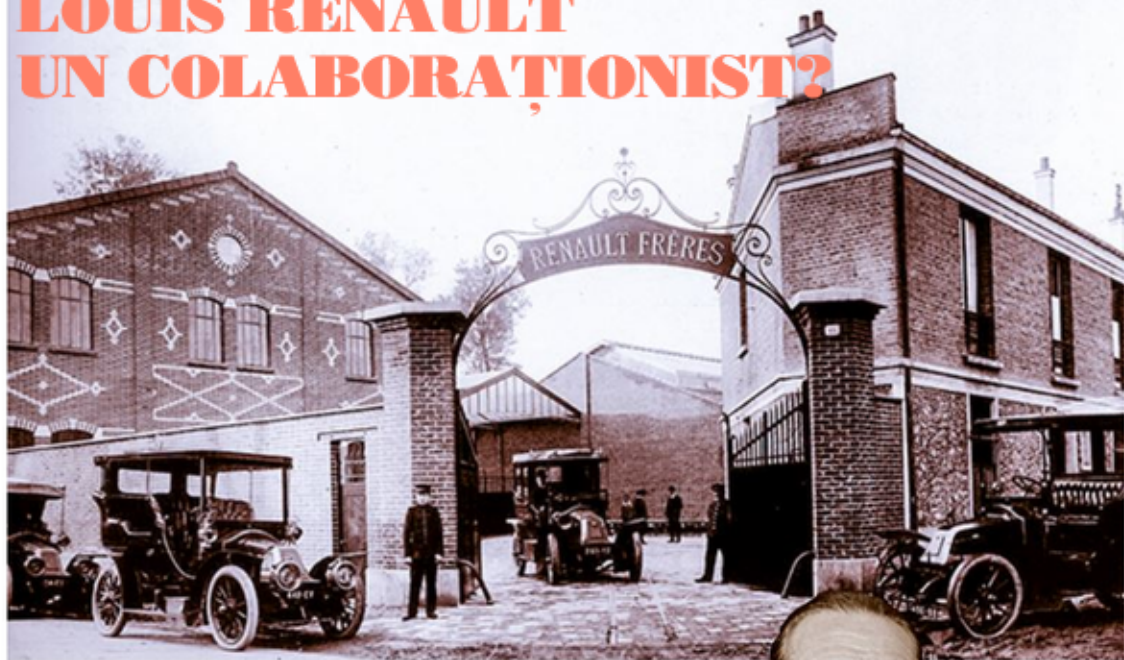
Sunt anii în care cel care a intrat în istorie ca „seniorul de la Billancourt” reușește să își extindă și peste granițe o companie puternică, prezentă în 49 de țări, vizibilă atât la Moscova, cât și la Tokyo, la New York sau la Londra.

Fascinat de modernizarea rapidă a Germaniei naziste, se pare că din proprie inițiativă, Renault stabilește în februarie 1935 o întâlnire cu Adolf Hitler. Cei doi discută aprins, mai bine de două ore, în biroul privat al Führerului. Francezul, pacifist convins, susține, în van, că singura soluție viabilă a păstrării păcii în Europa s-ar baza pe crearea unei înțelegeri economice între cei puternici (a se înțelege, Germania și Franța!), parafate într-un cadru mai amplu al unui acord între cele două țări. Peste câțiva ani, ceea ce părea în acele vremuri o simplă întâlnire

Renault Voiturette 1CV

LOUIS RENAULT UN COLABORAȚIONIST?

ANA DARIE

*Louis Renault
și începuturile
întreprinderii
de la Billancourt*

25 februarie 1899 – undeva în centrul Parisului, în apropierea Podului Mirabeau, doi frați își uneau capitalurile pentru a crea una dintre întreprinderile ce va deveni emblematică pentru spațiul francez: uzinele Renault. Inițial, mezinul, Louis (n. 1877), nu s-a aflat printre fondatori, fiind doar angajatul celor doi mai mari, Fernand (1865 – 1909) și Marcel (1872 – 1903). Punându-și la bătaie ingeniozitatea de constructor, Louis s-a dovedit rapid de neînlocuit. Până la sfârșitul anului, noua companie avea să producă și să vândă pe piața pariziană 76 de mașini Renault Voiturette 1CV. Un asemenea succes comercial a fost posibil și datorită prezenței celor trei frați în cele mai importante competiții automobilistice naționale, prima victorie datând chiar din august 1899.

... ȘI UN SFÂRȘIT TRIST

Eroul primei conflagrații mondiale, purtătorul „Legiunii de Onoare”, s-a trezit condamnat pentru colaborare cu inamicul. Ar fi putut să plece în Elveția sau Spania, până se linișteau

împiedicând statul german să îi relocheze și să-i folosească în propriul uz! Tocmai el, cel care contribuise într-o mare măsură la producția națională a vehiculelor de război! „Eu le-am dat nemților untul, tocmai pentru ca ei să nu ne ia, din proprie inițiativă, vacile!” – i s-ar fi confesat unui amic.

În celulă, orele au fost greu de îndurat. Mai ales că se pare că a „beneficiat” și de un tratament special din partea gardienilor. Bântuia în acci ani o ură teribilă împotriva celor avuți, a

*Louis Renault alături de Hitler; a fost sau nu colaboraționist?
Henry Rouso (stânga sus),
Annie Lacroix-Riz,
Julian T. Jackons (dreapta jos)
și Laurent Dingli
au răspunsuri diferite*

cile sale au fost naționalizate, transformându-se în „Régie Nationale des Usines Renault”. Nimeni nu s-a atins însă de rivalii Citroën sau Peugeot!

O moarte suspectă, o anchetă cu multe lacune, vremuri extrem de tulburi – familia a cerut

apele. Dar nu a făcut-o și a rămas acasă. Se pare că și problemele de sănătate l-au determinat să ia o asemenea decizie: suferea de uremie – o afecțiune complexă ce însoțește insuficiența renală –, dar și de o boală nervoasă, care îl făcea să devină afazic, cu din ce în ce mai dese episoade în care nu se putea exprima sau devenea neinteligibil.

În septembrie 1944, a fost arestat și trimis în închisoarea din Fresnes. Nu îi venea să creadă! Tocmai el, cel care salvase peste 40.000 de muncitori,

celor care părea că nu au fost doborâți de greutățile războiului. La fiecare schimbare de tură, la fiecare patrulare, Louis Renault mai primea o lovitură. Acestea au cântărit greu, lăsând urme adânci asupra stării sale de sănătate, și așa foarte fragilă. La 15 decembrie 1944, gardienii care au venit să inspecteze celula l-au găsit mort.

La scurt timp după dispariția fizică, activele industriale Renault au fost confiscate de Guvernul provizoriu condus de generalul de Gaulle. Fabri-

de atunci, în mai multe rânduri, să se facă lumină...

Și bătălia s-a mutat nu numai în sălile de judecată, ci și... în rândul istoricilor, despărțindu-i în două tabere. După cum avea să declare într-un interviu pentru *Le Figaro* istoricul Henry Rouso: „Renault a lucrat pentru economia germană de război. Este un fapt de necontestat. Dar rămâne întrebarea cât de mult a făcut-o din entuziasm sau din constrângere? și asta o vor demonstra poate doar studiile viitoare...”

Tancul Renault, taxiurile Renault mobilizate în timpul bătăliei de pe Marna și un camion marca Renault

de afaceri (prezentată amplu atât în presa din Hexagon, cât și în cea germană, inclusiv cu fotografii pe măsură) avea să se transforme radical! Mai ales că cei doi s-au revăzut din nou, doi ani mai târziu, în 1937, cu ocazia Salonului Automobilitic de la Berlin. Dar să lăsăm istoria să își depece povestea...

Sunt și anii în care îl privește deja ca de la egal la egal pe rivalul André Citroën. „Mă simt de-a dreptul încântat să îl am concurent pe dl. Citroën, căci, astfel, îl oblig și pe el să muncească mai mult și să se lupte“ – i-ar fi declarat unui apropiat. Se sfătuiește cu Henry Ford și Frederick Taylor; leagă prietenii puternice cu Albert Thomas (1878 – 1932, socialistul care, după război, avea să devină primul director general al Organizației Internaționale a Muncii, funcție pe care o va deține până la moarte) sau Aristide Briand. Trece cu bine de Marca Criză. Înfruntă curajos destul de multe greve și conflicte sindicale pornite la Billancourt, lansând, totodată, interesante și atractive pachete sociale pentru muncitorii săi; este considerat unul dintre părinții alocațiilor pentru familii, dar și dezvoltatorul transportului periurban. Pe lângă modernizarea și diversificarea constantă a automobilelor create în propria companie, s-a implicat activ în introducerea

de principii noi în agricultură, transporturi (în special pe căile ferate și în aviație).

În 1936, odată cu victoria Frontului Popular în alegerile legislative din aprilie, muncitorii săi se puteau mândri cu statutul de campioni în privința condițiilor mai bune de lucru, dar și de viață. De pe porțile fabricilor ieșea un număr record de vehicule: 61.146! Marea Cruce a „Legiunii de Onoare“ va străluci de acum pe pieptul lui Louis.

Și iată-l, în 1939, în fruntea celui mai mare grup industrial din Franța, deținând, împreună cu familia, 96% dintre acțiuni și având în subordine undeva în jur de 40.000 de oameni.

Declanșarea celei de a doua conflagrații mondiale l-a obligat încă o dată pe Louis Renault să schimbe tactica. Chiar de la debutul conflictului, s-a numărat printre cei mai importanți furnizori de material de război pentru armata Franței. Totodată, asemenea celorlalți mari

producători auto francezi, Citroën, Peugeot sau Berliet, și-a vândut mașinările de război și germanilor.

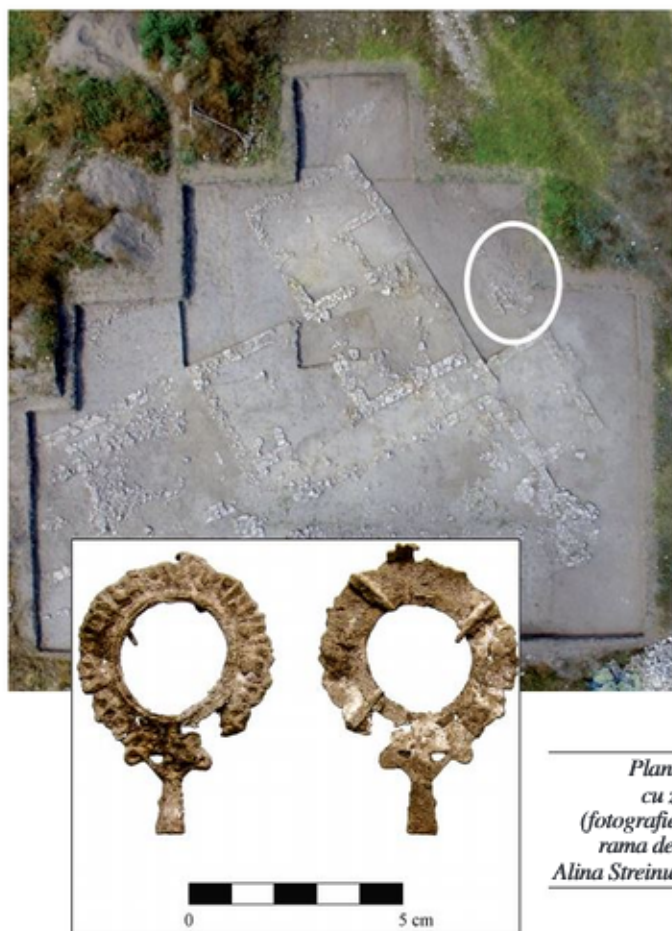
Însă, odată cu invazia trupeiilor germane în Franța, lucrurile au luat o altă turnură. Se găsea în Statele Unite, când a aflat de rechiziționarea uzinelor de Wehrmacht. Urmează ani grei, dar cărora, hârșăit deja prin multe conflicte și crize traversate, se părea că le poate face față. Și-a continuat producția, cu toate distrugerile provocate de bombardamentele masive asupra fabricilor sale (martie 1942). În patru ani de război, a livrat Germaniei naziste peste 34.000 de camioane, cifră ce pare importantă, dar ea nu a reprezentat decât spre 25% din ceea ce ceruse economia de război a Führerului. Și, oricum, un număr considerabil redus, în comparație cu producția din perioada interbelică. Eliberarea ar fi trebuit să îi aducă gura de aer proaspăt atât de râvnită. Dar nu a fost așa!

Automobile Renault în China

OGLINZILE DE PLUMB ÎN ANTICHITATEA ROMANĂ

Dr. ALINA STREINU
(Muzeul Municipiului București)

Planul edificiului rural roman de la Acic Suat, cu zona de descoperire a oglinzii încercuită (fotografie din dronă de Marius Streinu) și, în prim plan, rama de oglindă găsită acolo (fotografie realizată de Alina Streinu, editată de Gina Săndulescu și Alexandra Dolea)

Oglinda, *speculum*, face parte din categoria obiectelor de toaletă, cu forme și dimensiuni variabile. Piesele de dimensiuni mai mari se realizau din bronz și se lustruiau pe una dintre părți, pentru a reflecta imaginea. O categorie aparte sunt oglinzile mici din plumb, cu ramă circulară sau rectangulară, ușor de integrat

într-o trusă personală. Fiind foarte răspândite în secolele II – III, mai ales cele cu rama circulară, au continuat să fie produse și folosite și în Antichitatea târzie. Erau realizate prin turnare în tipar, măsoară aproximativ 10 cm, iar suprafața reflectorizantă era fie tot din metal lustruit, fie din sticlă aplicată. Din textul autorului

Despre viața de zi cu zi a romanilor mai avem multe aspecte de descoperit. Ca și în cazul altor civilizații antice, principala sursă de informare rămâne arheologia, dar obiectele scoase la lumină trebuie plasate în contextul epocii când au fost realizate și avut în vedere în ce anume scop erau folosite. Fragmentele ceramice constituie cele mai multe descoperiri care ne dau informații despre economie, comerțul foștilor locuitori și dieta lor. Există și alte tipuri de piese, din metal, cu rol practic, ritual sau decorativ. Un astfel de obiect, cu rol funcțional și ritual, este oglinda

antic Pliniu cel Bătrân aflăm că Britania era principala zonă de exploatare a plumbului, urmată de zone miniere din Grecia, Spania, Franța și Italia. Despre sticlă aflăm tot de la Pliniu că primele încercări de producere s-au făcut în Sidon (Libanul de azi), iar atelierele de prelucrare s-au răspândit în provinciile imperiului.

BĂTĂLIA ISTORICILOR: TABĂRA PRO-COLABORAȚIONISM

Avocatul cel mai vocal al acestei prime tabere poate fi considerată, fără nicio urmă de îndoială, Annie Lacroix-Riz, una dintre cele mai cunoscute specialiste în istoria economică a Franței din perioada celui de Al Doilea Război Mondial. După cum a susținut în nenumărate rânduri, Louis Renault nu numai că s-a implicat activ în fabricarea de vehicule de război germane, ci a ocupat „un loc excepțional în aparatul de război al Führerului”. Ca deținător a 96% dintre acțiunile companiei, poate fi considerat personal responsabil chiar de o „entuziastă” colaborare cu inamicul!

Mai mult, „Renault, Louis Renault, întregul său aparat și mulți dintre cei care îl înconjurau și acasă au jucat un rol determinant în constituirea ligilor fasciste în Franța, în ceea ce se va numi mai târziu La Cagoule” (conferință susținută în noiembrie 2016). Grupul, cu denumirea sa oficială de Comitet secret de acțiune revoluționară, a acționat ca o formațiune teroristă, cu tendințe fasciste și anticomuniste, folosindu-se de violență în toată perioada sa de activitate între 1935 și 1941, pentru a-și promova ideile și acțiunile. „Renault și ai săi au contribuit în mod decisiv la triumful acestei linii politice”.

I-au susținut părerile și mulți dintre vechii membri de sindicat de la uzinele din Billancourt. „Pentru toți istoricii, nu mai există îndoială – Louis Renault a colaborat cu regimul nazist și tocmai pentru

acest lucru toată afacerea sa a fost naționalizată”!

TABĂRA CARE ÎI NEAGĂ COLABORAȚIONISMUL

Cele mai multe voci contra tezei Renault-colaboraționist s-au făcut auzite din lumea istoricilor din afara Franței.

Monika Ostler Riess, istoric german, specializat în relațiile franco-germane din perioada celei de-a doua conflagrații mondiale, nu a găsit nicio dovadă clară de colaboraționism. „Louis Renault doar a încercat să își salveze afacerea, ceea ce a construit”.

Talbot Imlay, profesor la Universitatea Lavale: „Nicio întreprindere de talia Renault nu avea cum să dorească să își semneze condamnarea la moarte. Toate s-au trezit forțate să accepte să lucreze cu germanii, cei care au rechiziționat industria națională franceză. Au fost nevoiți deci să producă pentru nemți tocmai din grija de a-și menține în viață afacerile”. „Nu putem demonstra astăzi nicio apropiere politică dintre Louis Renault și autoritățile celui de Al Treilea Reich, apropiere care ar fi dat câștig de cauză teoriei conform căreia ar fi dovedit mare zel în participarea la efortul de război al Germaniei”. În susținerea poziției sale vin și unele documente scoase la lumină în ultima vreme, care demonstrează că industriașul francez (care, prin o străbunică pe linie paternă, Victoire Angibau, prezenta rădăcinile unei vechi familii de evrei alsacieni!) nu susținea deloc extrema dreaptă. Apropiat al socialiștilor Briand și Thomas,

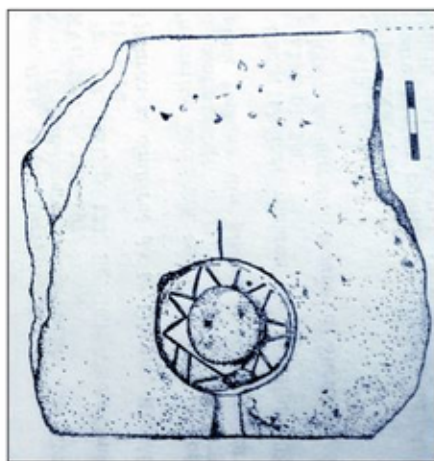
într-un text datat 1936, a mărturisit: „O federație economică a țărilor europene trebuie să fie construită în afara oricărei idei naționale, într-un scop cu totul și cu totul umanitar și social, iar toate partidele trebuie să adere la o asemenea idee, fără a-și ascuți săbiile în conflicte politice sau religioase”.

Britanicul Julian T. Jackson, într-un interviu acordat unei prestigioase televiziuni franceze, în 2011, mergea pe aceeași variantă: faptul că Renault a lucrat pentru germani „a fost o alegere de natură economică și deloc una ideologică”.

În ceea ce privește susținătorii francezi, purtător de stindard poate fi considerat, fără nicio urmă de îndoială, Laurent Dingli, autorul unei monumentale biografii a industriașului de la Billancourt, realizată în urma a cinci ani de cercetări laborioase care au vizat și arhive neexplorate. Opinia sa este fermă: dosarul de acuzație construit împotriva lui Louis Renault nu are nicio valoare! Industriașul a fost doar „un țap ispășitor, desemnat vinovat de la început, o victimă care a plătit pentru toți”. O opinie care a stârnit noi controverse în Franța. Semne de întrebare s-au ridicat luându-se în calcul faptul că, inițial, Dingli fusese specializat în istoria Franței sub Ludovic al XIV-lea și, mai mult, este căsătorit cu o nepoată a lui Louis Renault!

ÎN LOC DE EPILOG

Cel mai probabil, tot Henry Rousso va avea până la urmă dreptate: rămâne ca studiile viitoare să ofere un verdict: Louis Renault a colaborat sau nu cu inamicul?! ■

Tipar de oglindă descoperit la Apulum
(după Ciugudean Daniela, 1994)

cate zeilor Selene, Venus, Isis, Iunona, Artemis, Fortuna, nimfelor sau grațiilor. Este plauzibil ca oglinzile cu rol votiv să fi fost produse strict cu acest scop, după cum sugerează descoperirile de piese inscripționate cu dedicații pentru Selene și Afrodita, provenite din ateliere galice. Chiar decorul cu linii radiante a condus la ipoteza că oglinzile ar putea fi asociate cultului dedicat lui Sol Invictus (Soarele Necânvins), posibil și datorită calității reflectorizante.

O descoperire aparte este cea din templul lui Bacchus și al Nimfelor de la Sucidava. Oglinzile sunt decorate cu motive specifice cultului zeului – viță de vie, butoaie, presă de struguri –, dar și cu reprezentări ale nimfelor și alte instrumente specifice pentru obținerea vinului. Una dintre ele poartă și o inscripție destul de explicită: *da vinum*. Chiar dacă ofrande pentru nimfe mai sunt cunoscute, oglinzile de la Sucidava sunt singurele piese asociate în mod cert și cu o divinitate masculină. Nu trebuie să presupunem că aceste accesorii erau în uzul exclusiv femeilor. Un exemplu clocvent este o piatră

de mormânt descoperită la Roma pe care se păstrează imaginea unui chip masculin reflectat într-o astfel de oglindă.

Cele mai recente piese de acest tip au fost descoperite pe teritoriul României într-o așezare rurală din perioada romană timpurie; situl de la Acic Suat se află pe malul râului Golovița, iar în Antichitate se găsea în teritoriul administrat de cetatea Histria. Cercetările arheologice (2015–2019)

au scos la lumină urmele unui edificiu rural compartimentat și cu o curte extinsă. Oglinda din plumb a fost descoperită în exteriorul casei, lângă zidul vestic. Rama decorată cu linii radiante se păstrează integral, dar lipsește suprafața reflectorizantă, cel mai probabil din sticlă, fixată cu ajutorul a trei cleme de ramă.

Edificiul rural a fost părăsit undeva în prima jumătate a secolului al III-lea, locatarii lăsând în urma lor foarte puține materiale, în cea mai mare parte fragmente ceramice. Descoperirea oglinzii în exteriorul edificiului, singurul obiect din metal recuperat, ar putea fi explicată prin aruncarea ei în urma deteriorării suprafeței centrale, dar la fel de valabilă este și ipoteza pierderii de către proprietar. La Histria s-a găsit o singură astfel de oglindă, împreună cu un lot de figurine din teracotă. Cinci oglinzi similare au fost descoperite tot într-un context rural, în villa romană de la Pavlikeni (Bulgaria). Trei dintre piese sunt inscripționate cu urări

de bine sau dedicații („un suflet bun“) și decorate cu reprezentarea unui *krater* plin cu viță de vie – vas grecesc de mari dimensiuni, folosit pentru amestecul vinului cu apă. Simbolismul iconografic este similar cu descoperirile de la Sucidava, dedicate zeului vinului.

Muzeul din Varna deține o colecție de 76 de astfel de oglinzi, descoperite în sanctuare, așezări sau necropole. Un alt depozit format din 13 oglinzi din plumb a fost scos la lumină într-un alt sanctuar dedicat Nimfelor, de la Oroceak (Saladinovo, Bulgaria), din timpul dinastiei Severilor (193 – 235). Din arealul Mării Negre, mai sunt cunoscute oglinzile din plumb descoperite în necropola de la Panticapacum (Kerci, Crimeea).

Oglinzile din plumb, mai ales cele inscripționate, puteau fi și dăruite. Textele scrise erau destul de scurte și asemănătoare, de la urări de noroc, succes, numele posesoarei (ex. Lavinia) sau dedicații („Pentru un suflet frumos“, „Cadou pentru o femeie frumoasă“, „Salutări doamnei“). Grație unci astfel de inscripții aflăm și care era prețul unci oglinzi: „Doamnă, cum-pără-mă pentru un denar“. Pentru a înțelege valoarea pe piață, un legionar câștiga 225 de denari pe an. S-a calculat că un roman avea

Oglindă de plumb de la Tomis,
colecția „Maria și dr. George Severeanu“
(fotografie de Vasile Opreș)

CONTEXTE VARIATE

Plumbul era un metal ieftin, ușor de prelucrat, cu numeroase utilizări, în ciuda efectelor nocive, iar dimensiunile mici permiteau realizarea facilă și numeroasă a pieselor. Dar plumbul a căpătat și o valență magică, la care a contribuit și culoarea, fiind folosit în mod exclusiv pentru realizarea tăblițelor cu blesteme, *defixiones*, după cum ne transmite Tacitus. Ieftin, dar și maleabil, plumbul se folosea în turnarea obiectelor de uz comun, precum vase, cleme pentru reparații, țevi pentru canalizare, statuete sau bile pentru prăstie (cele din urmă chiar inscripționate).

Răspândirea acestor mici obiecte este atestată de descoperirile arheologice, astfel de piese fiind recuperate din contexte urbane, rurale, militare, din temple, edificii civile, băi publice și morminte. Unul dintre cele mai mari depozite de oglinzi din plumb a fost descoperit în România, la Sucidava (Celei – Corabia, Ilt). Aici a funcționat un atelier dedicat producerii lor și cunoaștem numele a doi dintre meșteșugarii, Lollianus și Brutus. Alte descoperiri au fost făcute în centrele urbane antice din Dobrogea, la Histria (Istria, Constanța), Tomis (Constanța),

Durostorum (Ostrov, Constanța), Noviodunum (Isaccea, Tulcea), Capidava (Topalu, Constanța), Ulmetum (Pantelimonul de Sus, Constanța), dar și în așezarea rurală de la Acie Suat (Baia, Tulcea), din teritoriul histrian.

În Dacia romană s-au descoperit ateliere și tipare pentru fabricarea oglinzilor din plumb la Apulum (Alba Iulia) și Drobeta (Drobeta-Turnu Severin, Mehedinți), deși piesele finite cunoscute din publicații nu depășesc 13 exemplare (șase la Drobeta, două la Obreja, una la Soporul de Câmpie, una la Slăveni, una la Deva, două la Ilișua). Cunoaștem numele unor meșteșugari: Stacnius sau Saenius, Albanus și Felicissimus.

Trei rame de oglinzi din plumb scoase la lumină în timpul săpăturilor din băile romane de la Cioroiu Nou (Dolj) – sediul Legiunii a VII-a Claudia –, dar și descoperirile din apropierea amfiteatrului de la Carnuntum (Austria) arată varietatea contextelor în care au fost utilizate astfel de piese în Antichitate. Prezența micilor oglinzi în castre militare ar putea fi explicată de prezența familiilor soldaților, mai precis a soțiilor, dar nu putem exclude ca posesorii să fi fost chiar soldații. Caracterul marțial al disciplinei militare

romane nu excludea preocuparea față de aspectul fizic. Pliniu deplânge în textul său practica folosirii ulciului de păr de soldați sau depilarea bărbaților cu ajutorul rășinii. Suetoniu, un alt autor antic, relatează cum soldații se dedaseră obiceiului de a folosi parfumuri, iar împăratul Vespasian a anulat promovarea unui ofițer tocmai pentru că mirosea prea puternic.

Pe de altă parte, tocmai dimensiunea redusă și maleabilitatea acestor mici piese le fac destul de greu de utilizat, spre deosebire de cele din bronz, cu dimensiuni mai mari. Această caracteristică indică și posibilitatea altor întrebuințări. Din textul autorului antic Pausanias aflăm că oglinzile puteau fi folosite în practicarea magiei. El descrie o ceremonie ținută în templul zeiței Demetra, din Patra (Grecia), în cadrul căreia o oglindă se scufunda în apă, iar reflexia trebuia să arate dacă persoana va trăi sau va muri.

UN OBIECT ACCESIBIL

Oglinzile din plumb sunt adesea considerate de specialiști ca depuneri funerare, în morminte sau *ex-voto* (ofrandă), mai ales că astfel de piese au fost adesea descoperite în zona altarelor dedi-

Așezările antice de la Sucidava (stânga) și Histria

DOSARUL RUGULUI APRINS DE LA C.N.S.A.S.

MARIUS VASILEANU

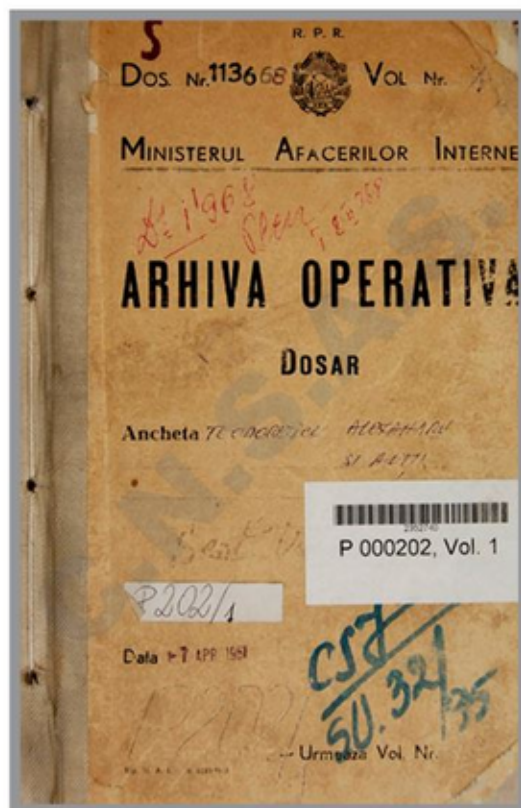
La finalul anului trecut, în seria de restituiri pornită de Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (C.N.S.A.S.), a fost publicat online și dosarul Rugului Aprins, ceea ce este un eveniment salutar. Notez mai jos câteva beneficii și riscuri legate de acest necesar demers.

Acțiunea de publicare online sau în format tipărit a dosarelor fostei Securități ori a altor instituții ale poliției politice din perioada comunistă este absolut firească. Aceste dosare trebuie cunoscute integral, dacă s-ar putea, pentru o bună și atentă recuperare și înțelegere a acestei perioade nefaste a istoriei noastre care a fost comunismul. Din păcate, există și niște riscuri în publicarea dosarelor – asupra cărora trebuie meditat.

Intitulat mai exact (pe copertă) *Teodorescu Alexandru și alții*, inventariat „Dosar P 000202” și supranumit – de cercetători – „Dosarul Rugului Aprins”, acesta cuprinde 11 volume care au stat la bază și oglindesc ancheta și condamnarea celor 16 arestați în anul 1958 sub acest pretext: au fost membrii unei mișcări dedicate exclusiv căutării spirituale – ceea ce era considerat o „crimă” în anii '50 ai regimului comunist.

OBLIGATIVITATEA UNOR COMENTARII EXPLICATIVE

Voi sublinia din start: precum orice dosar politic făcut de Securitate, și dosarul Rugului Aprins trebuie citit cu inteligență și discernământ. Dacă nu ai o bună cunoaștere a felului în care

Coperta dosarului Teodorescu Alexandru și alții

decurgeau anchetele pline de bătaii, amenințări, șantaj în anii '50 – nu prea înțelegi nimic. Căci în dosarele aflate la C.N.S.A.S. regăsim varianta, „adevărul”, anchetatorului și cea a poliției politice comuniste, Securitatea!

Bună parte dintre informațiile aflate în acest dosar sunt manipulări, imense prostii, minciuni. De aceea, personal, nu cred că demersul acesta de publicare – absolut necesar, repet – este productiv și ziditor în lipsa unor comentarii explicative (de subsol), pentru mare parte dintre pagini, în care să se prezinte documente și mărturii alternative, care să explice contextul istoric, cine au fost cu adevărat personajele aflate pe scenă etc.

Beneficiile publicării online sunt evidente. Dincolo de modalitatea mult mai facilă de circulație și de protecția fizică a acestor prețioase documente istorice, avem, iată, posibilitatea ca aceste informații – fie și parțial obiective – să ajungă la câți mai mulți cititori. Vom vorbi

Un mozaic de la Muzeul Arheologic din Limassol, Cipru, în care sunt înfățișați Afrodita și Amor cu o oglindă, dreapta (fotografie de Carole Raddato, <https://www.ancient.eu/image/10248/aphrodite-bathing-mosaic-cyprus/>)

nevoie de o sumă cuprinsă între 10 și 20 de denari pe lună pentru un trai decent, iar cu un denar puteai să plătești pentru curățarea unei tunici la Pompei sau chiar pentru cumpărarea uncia noi la Siscia (Croatia de azi). Nu putem ști dacă toate oglinzile din această categorie costau un denar, dar putem presupune că prețul varia în jurul acestei sume, făcând obiectul accesibil unei categorii largi a populației.

ROL PRACTIC SAU VOTIV?

După cum am menționat deja, oglinzile din plumb aveau atât un rol practic cât și unul

votiv, fără ca unul să îl excludă pe celălalt. Este posibil ca unele să fi ajuns depuneri votive după ce avuseseră un rol practic. S-au descoperit piese cu partea centrală reflectorizantă decupată, ca în cazul unei piese de la Tomis. În acest caz nu putem ști dacă oglinda purta o inscripție, dacă inscripția a fost înlăturată în mod voluntar sau în ce scop. Putem doar bănuși că posesorul sau posesorul ar fi putut dori să păstreze dedicația și să refolosească obiectul, poate chiar să îl depună la un templu sau altar. Un disc inscripționat, „Toate sunt frumoase la frumoasa doamnă”, separat de ramă, provine tot din Dobrogea și poate indica această practică de a păstra o parte a oglinzii, probabil cu o semnificație de natură personală.

O mare problemă în studiul acestor piese este lipsa informațiilor arheologice. Cele mai multe fac parte din colecții muzeale și nu au un loc de proveniență cert. Puținele informații par să indice o răspândire a fabricării și folosirii acestor oglinzi în special în zona provinciilor danubiene: Moesia, Pannonia, Noricum, dar și Dacia (Bulgaria, Ungaria, Austria și România).

În Antichitatea târzie (secolele V – VI), oglinzile din plumb cu ramă circulară poartă un decor mai elaborat. De la Ulmetum provin două oglinzi

circulare cu mâner, decorate cu motive vegetale și geometrice pe ramă și cercuri ajurate în jur. Asocierea cu divinitățile feminine nu se pierde, cea mai frecventă este cea cu Venus. Un mozaic foarte bine păstrat din Cipru îl înfățișează pe zeul Amor oferind o mică oglindă, ce pare a fi decorată tot cu cercuri ajurate, zeiței Venus. Același tip de oglindă apare redat și în iconografia mai timpurie, pe o *aedicula* (mic altar) din plumb, din secolele II – III, tot ca un cadou al lui Amor pentru Venus. Nu putem să nu ne întrebăm dacă aceste oglinzi cu rama ajurată au fost considerate specifice ca depuneri votive în cadrul cultului zeiței. Luând în considerare continuitatea reprezentărilor, din epoca romană timpurie până în Antichitatea târzie, putem aprecia popularitatea și longevitatea acestui model de ramă, dincolo de eventuala conexiune cu adorarea zeiței Venus.

Chiar dacă sunt piese de mici dimensiuni, oglinzile de plumb au putut juca un rol mai mult decât funcțional. Puteau fi depuneri funerare, magice, ofrande pentru zei sau cadouri pentru persoana iubită. La fel ca multe alte piese cotidiene antice, puteau căpăta valențe multiple, iar descoperirea și cercetarea lor aduc un plus de cunoaștere a lumii romane, a dinamicii sociale, prin prisma obiectelor pe care romanii le prețuiau ca posesiune personală sau ca un dar pentru apropiați sau pentru zei. ■

O femeie romană la cosmeticiană

Vasile Voiculescu,
Fotografii din dosarul întocmit
la arestarea din 1958

cu adevărat viața mistică, majoritatea membrilor Rugului Aprins nu au fost nici membri și nici simpatizanți ai Mișcării Legionare. Ba chiar dimpotrivă, fondatorii Rugului Aprins – părintele Daniil Sandu Tudor, profesorul Alexandru Mironescu – au polemizat adesea cu legionarii în presa interbelică.

Citit cu atenție, în dosarul Rugului Aprins se poate observa „lupta”, strădania anchetatorilor de a-i aduce spre legionarism pe cei arestați. Uneori și prin mijloace specifice acelor vremi și dictaturii: bătăi, amenințări, șantaje etc., dar și prin diverse șiretlicuri.

Aflăm, de pildă, din mărturiile de familie și enigma faptului că marele poet Vasile Voiculescu a semnat, a „recunoscut” că ar fi fost legionar într-un astfel de document aflat la C.N.S.A.S. Cu toate că realitatea vieții sale contrazice total acea semnătură. Și totuși, de ce ai semnat? – l-a întrebat fiul său cel mare, Ionică, în scurtul timp în care ilustrul medic a mai trăit după eliberare. „Mi-a fost rușine să fiu bătuț zilnic de un om mult mai tânăr decât mine”, i-a

răspuns Vasile Voiculescu, care fusese arestat la 74 de ani.

REVERSUL MEDALIEI

Așadar, mărturiile de istorie orală, alte documente și mărturii aflate chiar în arhivele C.N.S.A.S. (în dosarele individuale ale celor de la Rugul Aprins, în alte dosare), ori în varii arhive ne aduc o mult mai rafinată și exactă imagine a realităților descrise în dosarele de cercetare și anchetă ale Securității.

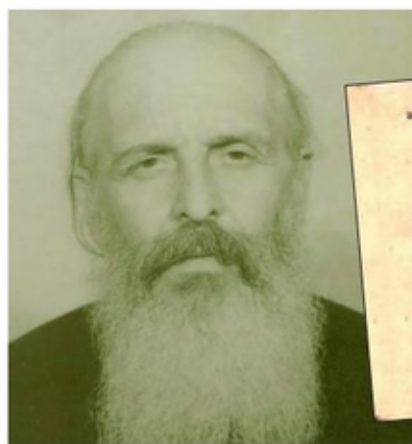
Pe de altă parte, există și un revers al medaliei. Accesul liber la asemenea dosare facilitează noi perspective și lecturi venite din partea unor tineri care – cu condiția să fie bine informați, cum am arătat mai sus – aduc o privire proaspătă asupra unor fenomene ale istoriei noastre recente. Abia aceștia, a căror obiectivitate poate deveni un atu, vor aduce o lectură corectă...

Din păcate, deocamdată, majoritatea scrierilor dedicate Rugului Aprins nu sunt caracterizate de această distanță științifică, obiectivă, atunci când se referă la dosarele aflate la C.N.S.A.S. O cultură solidă a memoriei comuniste nu se face peste noapte. În plus, fiind vorba despre Rugul Aprins, este *sine qua non* o bună cunoaștere a interbelicului românesc și european și, mai ales, o clară perspectivă a istoriei Bisericii Ortodoxe Române de secol XX, cel puțin. Iar accesul la arhivele de secol XX ale B.O.R. abia începe.

Fiindcă am vorbit recent aici despre Mitropolitul Bartolomeu Anania, aș vrea să aduc în sprijinul celor de mai sus un exemplu privitor la dosarul acestuia (imens) aflat la C.N.S.A.S. Chiar dacă nu este oferit online, deocamdată, în mod evident fiind vorba despre o asemenea per-

sonalitate, dosarul lui Bartolomeu Anania a fost consultat de mulți cercetători. Tânărul istoric și teolog Dragoș Ursu a publicat deja mai multe studii în care face o temeinică analiză a dosarului de la C.N.S.A.S. al mitropolitului. Între altele,

Părintele Daniil Sandu Tudor,
în arest (1958)
și certificatul său medical
de deces

astfel în cunoștință de cauză despre unul dintre momentele cele mai importante și onorante ale istoriei Bisericii Ortodoxe Române (B.O.R.) din perioada regimului comunist.

Ca să nu rămânem la vorbe abstracte voi da câteva exemple. Chiar dacă am mai spus-o în paginile revistei, într-un alt articol, reiau exemplul cel mai elocvent care este legat de autobiografia părintelui Daniil Sandu Tudor (al cărui nume real este Alexandru Teodorescu, Sandu Tudor fiind pseudonimul său literar; *Magazin istoric*, nr. 12/2017), fondatorul Rugului Aprins. Este vorba despre un memoriu autobiografic scris de monahul Agathon Sandu Tudor (întâiul nume primit la tundera în monahism a poetului a fost Agathon, acesta fiind transformat în Daniil peste câțiva ani) – la finalul anilor '40, înaintea primului său arest din perioada comunistă. Acest memoriu a fost publicat inițial de Mitropolitul Antonie Plămădeală în volumul său de amintiri și mărturii intitulat *Rugul Aprins* (Sibiu, 2002), dar a fost preluat apoi și „rostogolit” la nesfârșit pe internet, republicat în alte cărți etc. Om cu bogată experiență în relația cu Securitatea, Mitropolitul Antonie Plămădeală, a cărui inteligență a rămas proverbială, notează la finalul paginilor în care este publicat memoriul respectiv: „NOTĂ: Este evident că Memoriul e scris ca să placă comuniștilor. L-am notat totuși pentru că e singurul scris de autor” (pagina 17).

ȘTAMPILE LA MODĂ

Intervine aici încă un aspect deopotrivă subiectiv și obiectiv: dacă nu a trăit măcar câțiva ani în perioada comunistă ori dacă nu este specialist, la o primă lectură a cuiva inocent, neavizat, greu înțelege subtilitățile unor astfel de scrieri. Anume, un memoriu autobiografic aparent corect, un fel de CV povestit pe patru pagini, care trece în revistă principalele evenimente ale vieții. În realitate, pentru un ochi avertizat și

*Alexandru Mironescu (stânga)
și Sandu Tudor pe Calea Victoriei*

pentru un cunoscător al vieții lui Sandu Tudor se vede de departe că în paginile respective sunt evidențiate anumite evenimente și acțiuni ale jurnalistului și scriitorului – în special din activitatea sa interbelică – și eludate altele. Tocmai ca „să placă comuniștilor” Sandu Tudor amintește despre articolele sale „de stânga” publicate în ziarul *Credința*, dar le face uitate pe cele „de dreapta”. Chestiunea este descoperită ulterior de comuniști și i se impută la procesul și arestul final (1958) – căci părintele Daniil Sandu Tudor moare ca un martir în închisoarea de la Aiud (1962). Ei bine, după ce le descoperă, acuzarea procesului Rugului Aprins petrecut în anul 1958 aduce în sprijin chiar extrase din *Credința*, cu articolele anti-

comuniste semnate de Sandu Tudor. Iar acestea nu sunt singurele inadvertențe existente în acel memoriu, preluat din dosarul Rugului Aprins.

Tot astfel și cu acuzele de legionarism – „ștampilă” aruncată de-a valma pe dosarele celor arestați în lotul Rugului Aprins și poveste „la modă” atunci când se dorea distrugerea unei cariere sau arestul cuiva în regimul comunist. Cu excepția a două – trei personaje care avuseseră activitatea legionară în prima tinerețe și de care s-au dezis ulterior tocmai fiindcă au descoperit

*Poetul Vasile Voiculescu (stânga),
părintele Antonie Plămădeală (centru)
și părintele Andrei Scrima*

O VECHIE MATRICE SIGILARĂ A MĂNĂSTIRII COZIA

AUGUSTIN MUREȘAN,
LAURENȚIU-ȘTEFĂN SZEMKOVICS

Un capitol important din sigilografia ecleziastică românească este reprezentat de sigiliile mănăstirilor. Pentru a imprima sigilii pe documente, aceste așezăminte monastice au utilizat de la început tipare sigilare, dar, din păcate, dintre cele vechi s-au păstrat puține. Cercetările viitoare privind aceste vestigii sfragistice vor trebui să se ocupe mai mult de studierea lor, atât din punct de vedere al formei, cât mai ales al conținutului emblemei și al legendei.

Un astfel de vestigiu este și o veche matrice sigilară a Mănăstirii Cozia, județul Vâlcea. Mănăstirea Cozia, situată la 5 km de stațiunea Călimănești, pe malul drept al Oltului, și la aproximativ 20 km nord de municipiul Râmnicu-Vâlcea, a fost ctitorită între anii 1387 – 1391 de domnitorul Mircea cel Bătrân.

Matricea sigilară...

De mare interes, vechea matrice sigilară pe care o prezentăm se păstrează în colecția de matrice sigilare de la Arhivele Naționale Istorice Centrale din București. Piesa, de formă rotundă, cu diametrul de 50 mm, confecționată din alamă, a intrat în depozitul Arhivelor Naționale ale României în anul 1885. Rondela sigilară a fost gravată în excizie, pentru imprimare cu fum, cerneală sau tuș.

De regulă, sigiliile instituțiilor ecleziastice și cele ale mănăstirilor au, în emblema, reprezentarea hramului bisericii catedrale sau al bisericii mari din respectivul așezământ monastic. Astfel, în câmpul sigilar este reprezentată scena „Sfânta Treime”, hramul bisericii mănăstirii. Într-o curte, în fundal cu aco-

... și sigiliul aplicat pe documentul din 12 august 1819

perișuri de case și ziduri, precum și cu silueta coroanei unui copac, ce semnifică stejarul Mamvri, din textul biblic (*Facerea*, 18), în jurul unei mese, în formă circulară, acoperită cu o față de masă drapată și cu franjuri pe margini, pe care se află un potir, o farfurie cu un pește și o pâine, sunt așezate trei personaje înaripate, ținând fiecare cu o mână o cruce lungă de tip bizantin. În secvența de la masă, personajul din dreapta întinde degetele mâinii spre pâinea din față, iar cel din mijloc binecuvântează cu mâna dreaptă. În fața mesei este înfățișat Avraam, aureolat, rugându-se în genunchi, iar în planul secund,

constată istoricul, a descoperit o congruență totală între dosarul respectiv și ceea ce este scris direct sau printre rânduri în „Memoriile” mitropolitului publicate acum câțiva ani (Polirom, 2008). Și, evident, memoriile respective nu sunt nicidecum singura modalitate de a verifica veridicitatea celor notate – adesea, cu prețul sângelui celui anchetat – în dosarele de la C.N.S.A.S.

Am apelat la această paranteză fiindcă este un caz fericit, Mitropolitul Bartolomeu Anania (1921 – 2011) a trăit până aproape de noi. Din păcate, bună parte dintre membrii Rugului Aprins erau plecați deja din această lume atunci când aceste dosare au început să fie restituite publicului. Astfel încât, foarte puțini dintre aceștia au mai trăit pentru a fi întrebați despre ceea ce s-a petrecut cu adevărat, pentru a înțelege cât de cât ceea ce este notat în dosarul Rugului Aprins. Personal, am mai prins câțiva în viață, iar dialogurile cu aceștia mi-au adus nenumărate lămuriri.

Există un singur caz comparabil cumva cu cel sus-menționat al Mitropolitului Bartolomeu Anania. Mă refer la paginile de jurnal și de amintiri scrise de Alexandru Mironescu (1903 – 1973). Sunt notate acolo nenumărate gânduri și mărturii referitoare la coagularea propriu-zisă a Rugului Aprins, dar și la anchetele din anul arestului (1958), despre închisoare. Imediat după eliberare, la finalul anului 1963, începutul lui 1964, Alexandru Mironescu scrie și un pseudo-jurnal, volumul intitulat *Floarea de foc* (Editura Eikon, 2019), care aduce noi lămuriri, chiar dacă sunt scrise adesea prin-

tre rânduri...

În aceleași scrieri ale lui Alexandru Mironescu se găsesc și viitoare chei de lectură pentru dosarele de la C.N.S.A.S. De pildă, suntem avertizați să nu mai aplecăm urechea la bârfe, ipoteze sau fapte concrete, este irrelevant cine pe cine „i-a turnat” pe membrii Rugului Aprins. Important este că, prin închisoare, această mișcare cultural-spirituală unică în întreaga ortodoxie și-a împlinit menirea. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 aprilie 2021, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Ce produse, în mod special, a vândut magazinul lui George Blake în timpul misiunii sale la Berlin?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din ianuarie 2021 este:

Suma nu trecea de 4.000 de tineri

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Cristian Macri**, din **București**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2021.

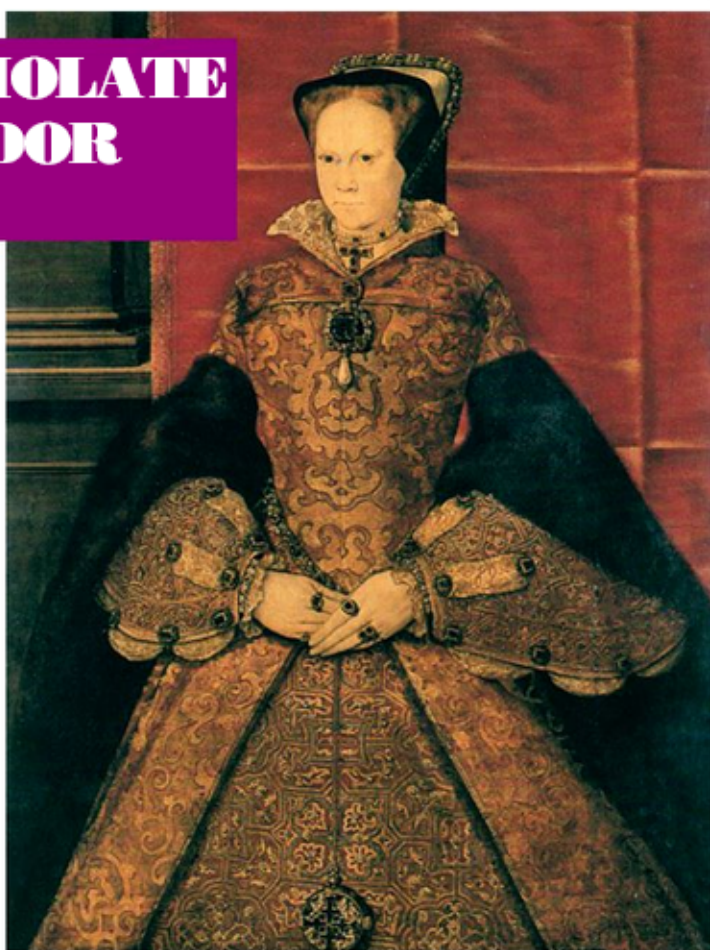
Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București
E-mail-ul nostru: mistoric@gmail.com

MITURI DEMOLATE MARIA I TUDOR A ANGLIEI

DORINA MIHALCEA

„Sângeroasa regină Mary“, spirit malefic, ucigașa de protestanți, privire și inimă de oțel, trădătoare... Maria I Tudor a Angliei poate fi considerată regina cu cele mai multe descrieri negative din istorie. Personaj de roman, de piese de teatru, de producții cinematografice – cruzimea a fost mereu cuvântul de ordine.

Imaginea diabolică, care a prins contur abia după dispariția ei fizică, astăzi se poate dacă nu total demola, cel puțin zdruncina din temelii. Istoria a judecat-o greșit, mereu după standardele altor epoci, neluând în seamă momentele decisive care i-au schimbat percepția asupra lumii, transformând-o într-un personaj intransigent și, totodată, într-un monarh strălucit.

Portretul reginei realizat de pictorul flamand Hans Eworth

UN COPILĂ CU PERSONALITATE ÎN VREMURI COMPLICATE

Născută la 18 februarie 1516, Maria a fost singura odraslă a regelui Henric al VIII-lea și a Caterinei de Aragon care a reușit să treacă de primii ani de viață. Henric a așteptat un moștenitor, care nu a mai venit însă. Gânduri negre îi tulburau mințile: oare căsătoria cu fiica Isabellei de Castilia nu era un păcat, atâta timp cât Caterina mai fusese măritată o dată și tocmai cu fratele lui, Arthur, prinț de Wales?! Lipsa mult doritului băiat în familia regală britanică

nu reprezenta o pedeapsă divină?! Niciun răspuns nu-i putea oferi liniștea deplină...

Se mai lumina doar când își întâlnea fetița, care, încă din primii ani, se dovedea un spirit puternic, încăpățânat, dornic de a cunoaște lucruri noi. Cu o mamă care nu a preocupat nimic pentru educația fiicei, a învățat să stăpânească spaniola, franceza sau latina. De la tată se pare că a moștenit pasiunea pentru muzică, dovedindu-se și o excelentă dansatoare. Acesta o răsfăța, oferindu-i cadouri spectaculoase și costisitoare, considerând-o o adevărată „comoră“ a regelui. Totodată, după

în stânga, se află reprezentată Sara, soția lui, în picioare, în fața unei intrări.

Reprezentarea ortodoxă obișnuită a „Trei-mii” înfățișează pe cei trei îngeri veniți în casa lui Avraam: ci au același chip, port și stat și sunt așezați în jurul unei mese. Toți trei sunt redați asemănător: central este Tatăl, la dreapta acestuia este Fiul, iar în stânga este Sfântul Duh.

Prin conținutul emblemei, această matrice sigilară se include în categoria sigiliilor de tip hagiografic. În exergă, între două cercuri liniare, s-a scris legenda în limba slavonă care, în traducere, este: † PECETEA * SFINTEI TROIȚE * MĂNĂSTIREA COZIA. Din punct de vedere al conținutului, legenda acestui însemn sigilar cuprinde un text în strânsă legătură cu reprezentarea din emblema: invocația simbolică (†), apelativul sigilar (PECETEA), hramul lăcașului monahal (SFÂNTA TREIME), denumirea așezământului (MĂNĂSTIREA COZIA).

Uncle cuvinte ale acestuia sunt despărțite prin câte o steluță sau prin două puncte. Textul legendei începe din centrul părții superioare a matricii și se desfășoară, circular, în sensul acelor de ceasornic. Din punct de vedere al aspectului, se constată grija creatorilor (meșter-pecetar și posesor) pentru

executarea unei piese ce dovedește aplecarea spre frumos. Prin reprezentarea inclusă în emblema, matricea sigilară demonstrează, într-un fel aparte, rolul acestui lăcaș de cult din Valca Oltului în viața spirituală și social-economică.

Matricea sigilară nu este datată. Prin diametrul său neobișnuit de mare pentru un lăcaș de cult din Țara Românească, prin formularea legendei în slavonă, prin caracterele literelor chirilice, precum și prin compoziția emblemei, o putem data în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Astfel, cu această matrice sigilară s-au imprimat sigiliile pe unele documente păstrate la Arhivele Naționale Istorice Centrale (*Mănăstirea Cozia*, XXXII/2, XLVII/117, XLVII/130). Așa, de exemplu, este sigiliul imprimat cu fum pe cartea soborului Mănăstirii Cozia, din 12 august 1819, prin care se specifică că Nectarie a fost ales egumen la Mănăstirea Cotmeana (cu întărirea lui Iosif, episcopul Argeșului).

Matricea sigilară descrisă este un izvor sigilografic ecleziastic valoros prin vechimea și prin realizarea artistică. Scena „Sfânta Treime”, înfățișată în emblema acestui vestigiul sigilar, reprezintă imaginea icoanei hramului bisericii mari de la Mănăstirea Cozia, ctitorie a lui Mircea cel Bătrân. ■

GLOSAR

Câmp sigilar – suprafața pe care se gravează emblema și legenda unui sigiliu

Emblema – reprezentarea gravată pe suprafața unui sigiliu

Exergă – spațiul de la marginea câmpului sigilar, de obicei cuprins între două sau mai multe cercuri, ce pot fi liniare, șnurate sau perlate, în care se scrie textul legendei

Invocația simbolică – numită și *cruce ajută* (†), apare la începutul legendei

Legendă – textul scris, de obicei la marginea spațiului sigilar, însoțind emblema, redând numele și atributele posesorului

Matrice sigilară – obiect confecționat dintr-un material dur, care poartă gravate pe suprafața sa, în negativ, un text și o reprezentare menite a individualiza posesorul, exprimând atributele sale în viața socială; sinonim: *tipar sigilar*

Nimbat – definește un personaj care poartă o aureolă în jurul capului, de obicei capete de sfinți și îngeri

Sigiliul – amprenta rămasă pe suportul documentului (în ceară, hârtie, soluție de aur, tuș sau fum) în urma aplicării matricei sigilare ce poartă o emblema și un text menit a individualiza posesorul; sigiliul este principalul mijloc de garantare a secretului și de asigurare a autenticității actului. În vorbirea curentă termenul s-a folosit și pentru matricea sigilară

Sfragistică – știință auxiliară a istoriei care are ca obiect studierea sigiliilor sub toate aspectele, indiferent de dată. Descrie matricele și impresiunile sigilare și studiază, din punct de vedere istoric, artistic, tehnic, juridic și diplomatic emblema și legenda, modul de aplicare pe suport și valoarea probatorie; sinonim: *sigilografie*

Vestigii sigilare – termen ce definește generic totalitatea izvoarelor sigilare, adică a matricelor sigilare și a impresiunilor acestora, inclusiv a fragmentelor și resturilor de sigilii, existente pe documente importante, pentru efectuarea cercetărilor sigilografice; sinonim: *vestigii sfragistice* ■

Jane Grey și soțul ei, ducele de Northumberland, John Dudley

– 1554), nepoata lui Henric al VIII-lea și nora influentului duce de Northumberland, John Dudley (1504 – 1553). O bună calvinistă, pe care Dudley credea că o putea manipula după propriul plac.

În partea cealaltă a țării, în est, în comitatul Suffolk, Maria a înțeles că venise vremea să își arate adevărata forță. Știa că Dumnezeu îi este alături, ca și întreaga tabără catolică din Anglia. După cum avea să comenteze Sarah Gristwood într-o biografie recentă, a fost o „acțiune uimitor de îndrăznească”, căreia, la început, aproape nimeni nu-i dădea vreo șansă de reușită. Maria se ridica împotriva cutumiei, o simplă femeie, și pe deasupra catolică ferventă într-o țară în care protestantismul era în ascensiune.

Însă, în doar câteva zile, în fruntea unui alai care tot creștea și în aclamațiile aproape isterice ale mulțimii, Maria a străbătut regatul și a ajuns la Londra. În primele zile ale lui august 1553 își făcea intrarea triumfală, braț la braț cu Elisabeta, și având în juru-i susținerea a 800 de nobili. Cronicarii au rămas uimiți: nu se mai întâmplase vreodată ca o regină să fie primită cu atât de multă afecțiune. Nimeni nu

a putut număra câte pălării au fost aruncate în aer, câți bănuți au zburat de la ferestre, iar hăr-mălaia provocată de clopotele trase în neștire a fost cu adevărat una de pomină.

Și, iat-o regină! A fost un drum anevoios, pe care, cu tenacitate, a reușit să-l parcurgă. Bine-înțeles că unul dintre primele acte pe care le-a întreprins a vizat anihilarea adversarilor, fără vreo urmă de milă. Luptase prea mult ca să mai piardă acum, iar sentimentalismul, o învățase de mult pe propria piele, nu avea ce să caute în jocul politic. Lady Jane, soțul ei și tatăl acestuia, ducele de Northumberland, au fost, inițial, închiși în Turnul Londrei, apoi executați pentru înaltă trădare.

Se părea că primei fiice a lui Henric al VIII-lea viitorul i se deschidea din nou sub cele mai favorabile auspicii. Însă Maria a comis cel puțin o

croare de judecată. Unsă regină într-un asemenea val de aclamații, a crezut că oricare dintre deciziile pe care le va lua va avea, de la sine înțeles, același suport popular. Numai că nu a fost nici pe departe așa...

3 REGINA HULITĂ

Mai ales că a decis să se lege de două dintre cele mai sensibile subiecte pentru spiritul multora dintre britanici: Papa (a se înțelege Biserica catolică) și influența străinilor asupra regatului (în epocă, în special a spaniolilor).

În prima adunare convocată a Parlamentului (octombrie 1553) a restabilit liturgia în limba latină și le-a luat dreptul de practică preoților căsătoriți. Începea lupta împotriva protestanților... Un conflict în care, din nou, sentimentalismele nu aveau ce căuta. Maria se formase și a trăit într-o epocă violentă, în care pedepsele pline

Maria Tudor și soțul, Filip, viitorul rege al Spaniei

*Caterina de Aragon
și primul ei soț,
Arthur,
prinț de Wales*

obiceiurile vremii, îi proiecta viitorul, întrecându-l complicate alianțe matrimoniale încă de la frageda vârstă de doi ani! Măna i-a fost oferită pe rând sau chiar simultan unora dintre cele mai importante figuri ale Europei: Delfinului Franței; nepotului regelui Spaniei; regelui Scoției; prințului moștenitor al Portugaliei.

Și în tot acel timp, Caterina îmbătrânește... Henric, obișnuit să fie înconjurat de femei frumoase și de acțiune, se săturase să aștepte. Nuri tinere Anne Boleyn s-au dovedit fatali pentru căsnicia lui cu Caterina. Inițial, Maria nu a resimțit prea puternic problemele. În 1525 însă universul avea să înceapă să i se clatine. Își vedea mama distrusă atât de problemele medicale provocate de dese pierderi de sarcină, cât și de indiferența soțului. Tatăl nu-i mai acorda aceeași atenție ca altădată.

Căsătoria tatălui cu Anne Boleyn, la 25 ianuarie 1533, i-a schimbat statutul. Din moștenitoare, adevărată „comoră” a regatului, Maria s-a trezit peste noapte bastardă. Nu putea să își creadă urechilor: cum, tatăl care o adora într-atâta, să îi facă așa ceva?! Poate că era doar o neînțelegere... Pusă față în față cu decizia regală din octombrie, prin care îi era luat titlul de

prințesă, a înțeles cruda realitate. O furie puternică a pus stăpânire pe tânără: s-a încuiat în cameră, a refuzat mâncarea... Îi devenise clar: sentimentele nu fac casă bună cu puterea și, cel mai important, nu te puteai încrede în englezi! Pe jumătate spaniolă, a început să se simtă diferită, credința catolică fiindu-i un sprijin serios în acele vremuri de restriște. S-a opus cu dârzenie să îi nege rolul Papei asupra Bisericii, recunoscându-și, astfel, părintele de autoritate supremă în spațiul britanic. Doar bolnavă și amenințată cu grele pedepse, la 20 de ani, a fost forțată să o facă. Dar umilirea aceasta a bătut-o mereu. Și odată devenită regină, i-a cerut Sfântului Părinte iertarea păcatului suprem, doar așa își putea recăpăta conștiința împăcată!

2 REGINA CELOR NOUĂ ZILE CONTRA CELEI MAI ADULATE REGINE

Moartea lui Henric al VIII-lea, survenită la 28 ianuarie 1547, părea să-i schimbe din nou destinul. Era încă o fiică nelegitimă, dar, totuși, conform celui de Al Treilea Act de Succesiune parafat în 1544 de părintele său, reîntra, după fratele Edward (născut la 12 octombrie 1537, fruct al celei de-a treia căsătorii

a lui Henric, cu Jane Seymour, 1508/1509 – 1537), pe lista urmașilor la tronul Angliei, împreună cu sora vitregă, Elisabeta (1533 – 1603), fiica lui Henric și a Annei Boleyn.

Urcat pe tron la doar nouă ani, tânărul Edward a avut de înfruntat probleme complicate: o situație economică dezastruoasă, dese conflicte interne, generate, în principal, de ascensiunea taberei protestante, războaie externe – o Anglie pe cale de a da în clocot. Consiliul de regență care conducea, în fond, țara cu greu mai făcea față. Au urmat șase ani dificili, iar ei se pare că au atârnat foarte greu pe umerii neceptului rege. La doar 15 ani, la 6 iulie 1533, o infecție pulmonară îi aducea sfârșitul. Cu câteva luni înainte, conștiința de gravitatea maladii care le măcina suveranul, membrii Consiliului îl sfătuiseră să proclame, printr-un document special – *Devise for the Succession* (Linie a succesiunii) – excluderea surorilor de la tron, împiedicând, astfel, reîntoarcerea țării la catolicism. Intra în ecuația succesiunii un nou personaj: Jane Grey (1537

Edward al VI-lea

nale. Bună catolică, a avut mereu grijă de săraci și de infirmi. Spirit liber, a încurajat cu tărie descoperirea de noi orizonturi, susținând expediții britanice în America, Africa sau Siberia. Se deschidea astfel o nouă eră, pe care sora sa vitregă, Elisabeta, avea să își pună definitiv amprenta.

Cea care se descria în copilărie drept „cea mai nefericită prințesă din lume” avea să ducă această povară întreaga viață: a eșuat în a-și câștiga afecțiunea tatălui; mai târziu a tuturor suptilor; a ales să trăiască alături de un soț care o considera nevrotică, bătrână și neatrăgătoare; nu a reușit să aducă pe lume un moștenitor. Mai mult chiar,

nefericirea a urmărit-o și după moarte. Reputația sa – este convinsă Lucy Wooding, una dintre cele mai cunoscute specialiste ale epocii lui Henric al VIII-lea – „a fost foarte minuțios construită după dispariția ei fizică și a cunoscut o asemenea longevitate tocmai din cauza poziției fundamentale pe care a deținut-o mereu protestantismul în mentalitatea britanică”. Iar cronicarii au alimentat-o constant. Începutul l-a făcut pastorul John Foxe (1516/1517 – 1587) cu veacuri în urmă, când i-a descris domnia ca pe una „de-a dreptul oribilă și plină de sânge”.

Pentru mulți dintre istoricii de astăzi, Maria poate fi considerată unul dintre cei mai străluciți

monarhi britanici. „A fost un monarh inteligent, un politician hotărât, care și-a depășit cu mult statutul de simplă femeie” (Anne Whitelock, *Mary Tudor: England's First Queen*, Maria Tudor: Prima regină a Angliei, 2009). „Maria a fost un pionier, un deschizător de drumuri, membru perfect al familiei Tudor, a cărei domnie a redefinit monarhia engleză”.

A fost un personaj aparte, o femeie puternică sau, după cum episcopul de Winchester avea să sublinieze în discursul de la funeraliile sale, din decembrie 1558: „Fiică a regelui, soră a regelui, soție de rege. A fost, în același timp, și regină și rege...” ■

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

(Urmare din p. 70)

Grindea a apelat la mai mulți cunoscuți din țară ca să i se procure textele acestor doi scriitori – Urmuz și Blecher –, precum și unele scrieri ale lui Mihail Sebastian despre Proust și chiar un număr din *Bilete de papagal*, unde a scris un articol el însuși. Nu a primit niciun răspuns.

Nefiind în măsură a aprecia dacă publicarea lucrărilor dorite de Miron Grindea servește real cauza prestigiului literaturii noastre în Occident, îmi îngădui a supune Dvs. și această chestiune, spre a fi luată în considerație.

7. În fine, un gând pe care am fost sfătuit de mai mulți ca să-l supun forurilor superioare este următorul. În afară de expozițiile de arte plastice cu caracter antologic, ce se organizează de statul nostru peste hotare și care se bucură de un răsunet din ce în ce mai mare, cred că poate ar atrage și mai mult expozițiile cu caracter special, cu teme restrânse și care tocmai prin aceasta se impun atenției generale. Mă gândesc ce răsunet ar putea avea, mai ales în Anglia sau în S.U.A., o expoziție de pictură intitulată *Florile în pictura românească*. Poate că în pictura florilor, artiștii noștri de ieri

și de azi au dat lucrări neîntrecute și o expoziție în care să se prezinte capodoperele în materie de tablouri cu flori ale lui Grigorescu, Andreescu, Luchian – mai ales Luchian –, Petrescu, Pallady, Ghiață, Ciucurencu și tinerii noștri pictori de azi ar stârni un interes foarte larg. Se știe cât țin englezii la flori, mai ales în clima lor, și cât caz fac chiar de picturi cu flori de un nivel inferior acelorale ale școlii noastre de pictură. În numele florilor ar fi atrași la expoziție oameni care nu ne cunosc forța creatoare și am dobândi frumoase aprecieri. Unei expoziții cu pictura florilor i-ar putea urma o *Expoziție a peisajului românesc de ieri și de azi*, cu variatele lui specii, de la peisajul liric la cel urban și industrial, care ar oglindi realizările contemporane din țara noastră. În organizarea expozițiilor noastre de peste hotare este de considerat și asemenea expoziții cu teme restrânse, dar foarte atrăgătoare.

Cerându-vă scuze pentru lungimea acestui memoriu, în care mi-am permis să vă prezint o seamă de chestiuni cu caracter general și altele de care mă izbesc în munca de scriitor și critic de artă, vă rog să primiți expresia respectului pe care vi-l port.

Petru Comarnescu ■

de cruzime, ce implicau cel mai adesea moartea prin forme extrem de sângeroase, erau acțiuni aproape comune. Conform unor estimări actuale, regele Henric al VIII-lea, de pildă, a decis eliminarea fizică a cel puțin 60.000 de supuși în cei aproape 40 de ani de domnie, 81 dintre ei într-o singură ceremonie!

Nu trebuie omis că creziile religioase afectau, pe atunci, nu numai stabilitatea bisericii, ci întregul eșafodaj statal. Era un conflict care pe care – după cum consemna Virginia Rounding în *The Burning Time: Henry VIII, Bloody Mary and the Protestants Martyrs of London* (O istorie în flăcări: Henric al VIII-lea, sângeroasa Maria și martirii protestanți din Londra, 2017). „Doar așa puteau fi salvate multe suflete creștine nevinovate, care, dacă lucrurile ar fi stat altfel, ar fi fost ele victime sigure“. Mai mult chiar, în opinia aceleiași autoare, chiar și metoda de execuție a ereticilor protestanți – prin arderea pe rug a aproape 300 de persoane – avea o conotație religioasă, era chiar focul iadului, care îi mistuia pe păcătoși!

O epocă întunecată, acest turbulent veac al XVI-lea în istoria britanică. Pentru Linda Porter, autoarea unei interesante biografii a reginei Maria (*The Myth of Bloody Mary*, Mitul reginei sângeroase, 2009) a fost foarte clar că, în epocă, „ideea respectării libertății de credință a celuilalt [extrem de comună astăzi – n.n.] era de-a dreptul una absurdă. Existau doar opresori și oprimați!“.

Alianța matrimonială cu Spania a cântărit apoi decisiv în ochii supușilor. Regina Maria își pierduse judecata... Mai ales că

Thomas Wyatt

toți erau conștienți de faptul că nu era nici pe departe vorba de o căsătorie bazată pe dragoste (cu toate că în epocă asemenea aranjamente aproape că nu existau!), diferența de vârstă de peste 10 ani în defavoarea celei ce ocupa tronul Angliei vorbea de la sine.

Cu toate acestea, la 25 iulie 1554, la doar un an de la intrarea triumfală în Londra, s-a căsătorit cu Filip al II-lea (1527 – 1598), viitorul rege al Spaniei (din 1556). Ceea ce părea în ochii contemporanilor o adevărată trădare a fost, în fond, un act politic foarte bine cântărit. A negociat

John Foxe

dur aproape un an întreaga afacere, pentru a obține cele mai bune condiții pentru țara sa. Era conștientă că avea nevoie de un aliat puternic, iar Spania, țara natală a mamei, îi putea fi de un real ajutor. Confruntată cu revolta supușilor, a acționat, din nou, dovedindu-și aceeași forță și abilitate de a lua decizii chiar și în cele mai complicate momente. Într-un discurs adresat londonezilor le-a vorbit ca o mamă, încercând să le câștige încrederea: „Cu toate că nu am fost hărăzită de la Dumnezeu cu un prunc, deci nu știu cum e dragostea naturală de mamă, vă pot încredința pe voi, supușii mei, că vă iubesc și vreau să vă protejez așa cum o face doar o mamă“. Inițial, cuvintele au funcționat. Rebeliunea condusă de nobilul din Kent, Thomas Wyatt, care amenința să crească în intensitate, a fost înăbușită. Bineînțeles că, din nou, Maria a acționat dur, pentru a-și elimina dușmanii. Wyatt a fost capturat și executat pentru trădare. Iar căsătoria a putut avea loc...

Pentru Maria sfârșitul era aproape. În doar cinci ani, regina aclamată de altădată s-a transformat într-un personaj hulit. Istoria, încetul cu încetul, i-a creionat imaginea de trădătoare, de asasină.

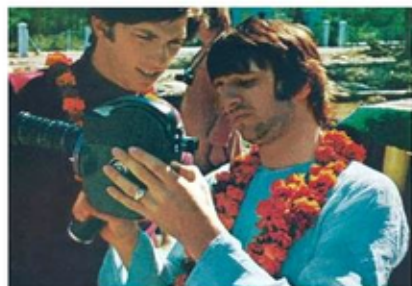
4 ȘI TOTUȘI, O REGINĂ STRĂLUCITĂ!

În puținii ani cât s-a aflat pe tronul Angliei, în ciuda vremurilor atât de complicate și a moștenirii unui regat zdruncinat de problemele economice, Maria a reușit să impună inițiative importante în domenii cheie, precum o reformă financiară sau dezvoltarea forțelor navale națio-

DISTRUGEREA SITURILOR ARHEOLOGICE SUDANEZE

Jabal Maragha, un sit arheologic din perioada meroitică a Sudanului (350 î.H – 350 d.H.), a fost ruinat de căutători de aur ilegali. Aceștia au săpat un șanț adânc de 17 m și lung de 20 m în căutarea aurului, folosind utilaje grele și distrugând vestigii istorice. Vinovații au fost eliberați necondiționat – fără să fie acuzați, după ce au fost deținuți câteva zile –, din motive necunoscute.

Din păcate, nu este un fenomen nou în Sudan. Conform lui Hatem al-Nour, directorul antichităților și muzeelor din Sudan, „din cele 1.000 de situri mai mult sau mai puțin cunoscute în Sudan, cel puțin 100 au fost distruse sau avariate”. Printre factorii care au cauzat acest fenomen se numără: lipsa pazei la aceste situri; încurajarea operațiunilor de căutare a aurului ilegale de către autoritățile locale și anumiți oameni de afaceri, care oferă inclusiv utilaje; și lipsa de cunoaștere și de apreciere a istoriei Sudanului de tineri.

Paul Saltzman (stânga) și Ringo Starr

NOU DOCUMENTAR DESPRE THE BEATLES

În 1968, Paul Saltzman, un călător canadian aflat în India, s-a hotărât să viziteze un templu de lângă orașul Rishikesh pentru a se liniști în urma despărțirii de prietena sa. Odată ajuns, a descoperit că acolo se aflau în vacanță și membrii trupei Beatles, în costume tradiționale indiene, alături de soțiile și prietenele lor, precum și actorii Mia Farrow, Mike Love și cântărețul Donovan. Conform relatării sale, Paul McCartney i-a oferit un scaun călătorului, iar John Lennon a spart gheața, întrebându-l dacă este american și dacă o „venerează” pe regină.

În timpul sejurului de opt zile, Ringo Starr i-a dăruit camera lui foto lui Saltzman, ca să poată realiza fotografii și filmări, spunându-i că „poate valorează niște bani”. Din acestea, s-au păstrat 54 de fotografii, însă cele trei minute de videoclip filmat s-au pierdut.

Saltzman își amintește de această experiență spunând: „Lennon era cel mai amuzant, avea un umor crispant, te șicana. Starr părea foarte calm și cu picioarele pe pământ. George [Harrison] era cel mai tăcut și cel cu care puteai discuta cel mai intim. Iar Paul era cel mai prietenos și mai jucăuș dintre membrii formației. I-am cunoscut doar pentru opt zile. Dar totul a fost magic.”

Acum, Saltzman a realizat un documentar de 79 de minute, *Meeting The Beatles in India* (Întâlnindu-mă cu The Beatles în India), narat de Morgan Freeman și produs de David Lynch, pe baza relatării sale și a fotografiilor.

ARTEFACTE ATACATE ÎN MUZEE GERMANE

La 3 octombrie 2020, cel puțin 70 de artefacte aflate în Insula Muzeelor, locația a cinci muzee, în Berlin, au fost stropite cu un „lichid uleios” care le-a lăsat pete. Printre obiectele afectate se află sculpturi și obiecte antice grecești. Polițiștii nu au anunțat public acest atac decât la 20 octombrie, din „motive strategice”, iar ipoteza principală a acestora îi acuză pe activiștii de extremă dreaptă.

LOCUL DE NAȘTERE AL LUI HITLER, „RENOVAT“

Casa unde s-a născut Adolf Hitler, un apartament din secolul al XVII-lea aflat în orașul austriac Braunau am Inn, a fost transformată în secție de poliție, în noiembrie 2020. Măsura a fost luată

Casa azi și proiectul de transformare

pentru a opri „pelerinajele” neo-naziștilor. Autoritățile austriece au angajat firma de arhitectură „Marte”, care urmează să schimbe fundamental aspectul clădirii și acoperișul. Placa aflată la intrare – pe care scrie: „Pentru pace, libertate și democrație. Fascismul, să nu mai fie niciodată. Milioanele de morți ne amintesc asta” – a fost mutată într-un muzeu din Viena. Istorici locali susțin că ar trebui să rămână, totuși, în Braunau am Inn.

UN SAT MEDIEVAL ITALIAN VA „REAPĂREA”

Satul italian Fabbriche di Careggine a fost întemeiat în secolul al XIII-lea de un grup de fierari, fiind recunoscut în epocă pentru producția de fier. În 1946, localnicii au fost mutați într-un oraș învecinat, după ce s-a construit o centrală hidroelectrică, iar satul a fost înghițit de lacul artificial Vagli. Lacul este ocazional golit pentru a fi efectuate lucrări de întreținere la baraj. În acest an, apa urmează să fie din nou drenată, iar locul poate fi vizitat de turiști.

ASASINUL PRIM-MINISTRULUI SUEDEZ

La 28 februarie 1986, prim-ministrul suedez Olof Palme a fost împușcat pe când se întorcea de la cinematograful cu soția. În timpul Războiului Rece, a criticat în mod deschis atât Statele Unite, cât și Uniunea Sovietică; a denunțat regimul lui Franco și Apartheidul din Africa de Sud; a mediat conflictul dintre Iran și Irak din anii '80 și a militat împotriva proliferării armelor nucleare. În Suedia, politicile sale de stânga, controversate în epocă, au marcat țara până în ziua de astăzi.

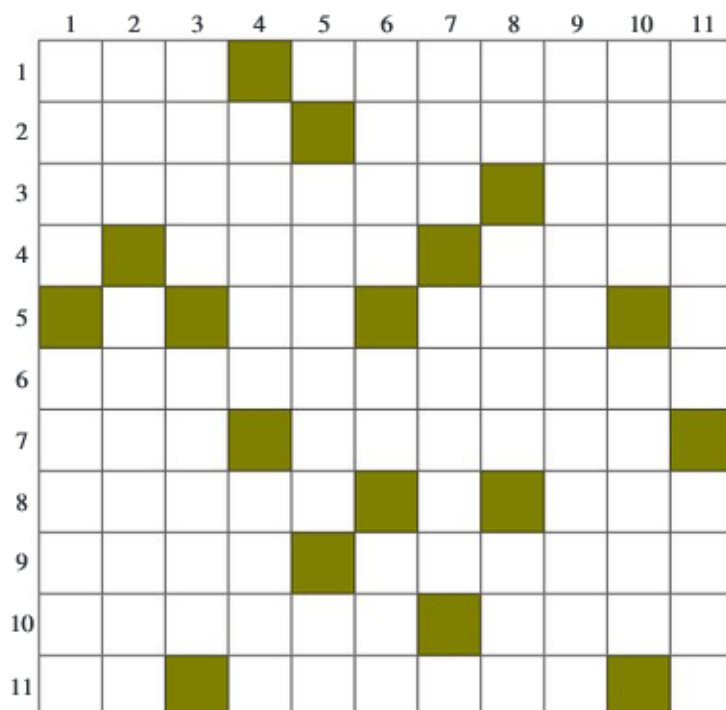

Olof Palme cu liderul cubanez Fidel Castro

Asasinarea sa a șocat întreaga națiune; indiferent de afinitățile politice individuale, violența politică nu era acceptată în Suedia. Multă vreme investigațiile poliției nu au dat rezultate, drept urmare a apărut un fel de traumă și obsesie colectivă – *Palmes sjukdom* („Boala lui Palme”) – legată de găsirea ucigașului.

Poliția suedeză a publicat rezultatele cercetărilor. Se presupune că asasinul ar fi fost un designer, care s-ar fi sinucis în anul 2000. Anchetatorii au descoperit că declarațiile pe care le-a dat poliției nu se potriveau, personajul fiind și printre criticii locali ai prim-ministrului și având probleme cu alcoolul. Nu este cunoscut însă motivul crimei, iar arma folosită nu a fost descoperită niciodată. Întrucât presupusul asasin nu mai este în viață, poliția suedeză a închis ancheta.

BASARABIA

ORIZONTAL: 1) Imperiu care, în urma războiului purtat cu Imperiul Otoman și încheiat cu Pacea de la București din 16/28 mai 1812, a anexat o parte a Moldovei, situată între Prut și Nistru, Dunăre și Marea Neagră, denumind-o oficial Basarabia – Comună în Basarabia, semnalată ca târg încă din 1430 – 1431. 2) Localitate în Iran – Domn al Moldovei care a întărit cetățile Hotin, Soroca, Cetatea Albă, Orhei, Chilia Nouă ș.a. și a cărui statuie impunătoare domină centrul Chișinăului (... cel Mare). 3) Personalitate politică română care a cerut recunoașterea Basarabiei ca ținut românesc (Gri-gore) – Document. 4) Localitate în Sicilia – Necredincioși. 5) Tras pe margini! – Pictor român, autorul pânzei „Mihai Viteazul” (Virgil). 6) Cea mai puternică cetate din timpul lui Ștefan cel Mare, cucerită de otomani în 1484 și numită Akkerman, intrată

în stăpânirea Rusiei prin Pacea din 1812 (2 cuv.). 7) Turcul din Mălin! – Împodobită. 8) Sistem de imprimare pe hârtie care, în prezent, în Basarabia se face cu caractere latine, renunțându-se la cele chirilice – Fluviu în Anglia. 9) Munte în Iordania – Istoric român, coautor, alături de Dumitru Almaș, Armand Grosu, Ion Pavelescu și Gheorghe I. Ioniță al lucrării *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1994* (Ioan). 10) Grafia folosită astăzi în Basarabia – Principal curent musulman, constituind religia de stat în Iran și Yemen. 11) Plantă textilă – Om de cultură din Basarabia, autorul volumului *Basarabia sub steaua exilului* (Mihai).

VERTICAL: 1) Capitala Letoniei unde, în martie 1989, intelectualii români din Basarabia au tipărit ziarul *Glasul* cu litere latine – Prefectul județului Bălți, vechi luptător pentru unirea Basarabiei cu România, arestat imediat după ocuparea Basarabiei de trupele sovietice, la 28 iunie 1940 (Emanoil). 2) A folosi – Patriot basarabean, director pentru Afaceri Externe în Consiliul Director, creat la 8 decembrie 1917, la Chișinău, militant pentru unirea cu România (Ion). 3) Conducători – Strigăt disperat. 4) Ținut care făcea parte din județul Dorohoi, ocupat de sovietici în iunie 1940, odată cu ocuparea Basarabiei și a Bucovinei – Plumb mărunț pentru vânat. 5) Istoric și om politic român, autorul lucrării *Istoria Basarabiei*, apărută la Chișinău, în 1923 (Ion; 1876 – 1962) – Unit la centru! 6) Gâscan fără aripi! – În cerc! – Unchiul din America. 7) Cuvânt care imită plesăitul zgomotos al buzelor – Han din București unde, la 16 mai 1812, s-a semnat pacea care a pus capăt războiului ruso-otoman, în urma căruia ținutul dintre Prut și Nistru a intrat în componența statului rus. 8) În duel! – Societate americană de promovare a preocupărilor pentru cercetări teoretice și aplicative în domeniul explorărilor spațiale, înființată în 1930 – În plin muson! 9) Numele purtat de parlamentul revoluționar al Basarabiei, care la 27 martie 1918 a votat declarația de unire a Basarabiei cu România (2 cuv.). 10) Localitate în S.U.A. – Localitate din Basarabia, care în 1818 a primit statutul de oraș. 11) Istoric a Basarabiei care începe cu urme de locuire umană din paleoliticul mijlociu – Istoric român, autorul lucrării *Desăvârșirea unificării statului național român*, apărută în 1968 (Constantin).

Dicționar: IZEH, IRIA, ALN, EVAL, AIAA

Gheorghe BRAȘOVEANU

POTRIVNICILE EXILULUI

În lunile iulie – august 1951 s-a purtat o corespondență între Constantin Vișoianu și generalul C. Petre-Lazăr legată de arhiva Comitetului Național. Scrisorile sunt păstrate în Fondul Constantin Vișoianu, aflat la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a le publica.

13 iulie 1951

Domnii sale

Domnului general C. Petre-Lazăr,
Adjutant al Majestății Sale regelui Mihai I

Domnule general,

Dat fiind că Comitetul Național nu dispune din corespondența dintre dvs. și generalul Rădescu, pe vremea când acesta din urmă ocupa funcțiunile de președinte al Comitetului, decât de scrisorile menționate pe lista aici alăturată, am onoarea a vă ruga, în cazul în care au fost și alte scrisori care nu au fost vărsate în arhiva Comitetului, să binevoiți a ne trimite o copie de pe ele pentru completarea arhivei.

Primiți, vă rog, domnule general, încredințarea deosebitei mele considerațiuni.

Președintele Comitetului Național Român

C. Vișoianu

Membru în Comitetul Național Român,
însărcinat provizoriu
cu conducerea Secretariatului General

Al. Cretzianu

16 august 1951

Domnii sale

Domnului general Constantin Petre-Lazăr
Adjutant al Majestății Sale regelui Mihai I

Domnule general,

Am primit scrisoarea dv. no. 362-LCN/51.
Comitetul Național Român a simțit totdea-

una nevoia de a avea o arhivă completă. Pe vremea când Comitetul era prezidat de dl. general Rădescu și secretariatul împărțit între Washington și New York, Comitetul nu a putut să întocmească o arhivă, cu toate stăruințele secretarului general, din pricină că metoda președintelui era, ca să zicem așa, patriarhală și actele mai importante erau ținute la d-sa acasă, iar cele mai puțin importante erau aruncate prin diferite coșuri de secretarul oficiului de la New York. La New York nu a existat niciodată vreun dosar.

Dacă pe vremea aceea nu puteam căpăta cel puțin copii pentru secretariatul din Washington, vă închipuiți ușor că după aceea a fost cu neputință să convingem pe fostul președinte de a ne transmite acte aparținând Comitetului.

Calea justiției, la care ne sfătuiți să recurgem, nu este practicabilă, din păcate, nici din punct de vedere juridic, nici din punct de vedere politic. Dar, cum este în adevăr necesar ca arhivele Comitetului să fie cât mai complete, singura cale ce ne rămâne este să facem apel la bunăvoința dv. pentru ca să ne trimiteți copii de pe scrisorile, rapoartele și actele pe care le posedați.

Cum copierea lor însemnează o trudă pe care n-am dori să vi-o impunem dv., îmi îngădui să vă sugerez, dacă socotiți potrivit, să folosiți serviciile secretarei oficiului nostru de la Londra.

Mulțumindu-vă pentru grija pe care o aveți pentru buna administrație și funcționare a Comitetului, vă rog, domnule general, să primiți încredințarea sentimentelor mele de deosebită considerațiune.

C. Vișoianu ■

CONTENTS (Romanian History)

C. Stere The historical responsibility of voting for the Union of Bessarabia • **I.-A. Pop** The Hunyadi family, from legend to historical truth • **S. Corlăteanu-Granciuc** The reasons why Italy delayed ratifying the Bessarabia Treaty • **L. Cornea** Ovid Țopa, the Bukovinian fighter for Romanian identity • **P. Otu** The legacy of the Orghidan Collection and the intervention of two American senators • **D. Matei** A book on the NBR Treasure evacuated to Moscow for the Western reader • **M.E. Ionescu** Why Greater Romania fell (II) • **R. Radu** The architectural and Medieval art complex at Brebu • **C. Neagoe** The yearly Medieval fair at Câmpulung • **G. Filitti** Letters from former days: a memoir by Petru Comarnescu about Brâncuși, sent to Leonte Răutu • **A. Streinu** Roman lead mirrors unearthed in Romania • **M. Vasileanu** The Burning Bush file at the National Council for Studying the Securitate Archives (C.N.S.A.S.) • **A. Mureșan, L.-Ș. Szemkovics** An old seal matrix of the Cozia Monastery • Romanian Documents at Hoover Institution (CLXXIX)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история)

К. Стере Историческая ответственность за голос объединения Бессарабии • **И.-А. Поп** Род Хуняди (Корвины) – легенда и историческая правда • **С. Корлэтяну-Гранчук** Почему Италия медлила с ратификацией Бессарабского Договора • **Л. Корня** Овид Цопа, борец за румынскую идентичность в Буковине • **П. Оту** Потомство коллекции Оргидан и вмешательство двух американских сенаторов • **Д. Матей** Книга о эвакуированном в Москве запасе Нацбанка – для западного читателя • **М.Е. Ионеску** Почему разошлась Великая Румыния (II) • **Р. Раду** Архитектурный комплекс феодального искусства в Бребу • **К. Нягое** Ежегодная средневековая ярмарка в Кымпулунге • **Дж. Филитти** Когда-то люди посылали письма друг другу: Петру Комарнеску вступает в пользу Константина Брынкуша перед Леонте Рэуту • **А. Стреину** Свинцовые римские зеркала, найденные в Румынии • **М. Василяну** Дело Неополимой Купины в Национальном Совете изучения Архивов Секуритате • **А. Мурешан, Л.-Ш. Семкович** Средневековая печать монастыря Козия • Румынские документы в Гуверовском Институте (CLXXIX)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Măcăineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

DIALOG CU CITITORII

JUSTIȚIA COMUNISTĂ

Domnul NICOLAE GOLGOJAN, din com. Darova, jud. Timiș, ne scrie: În anul 1959 am ajuns la I.M. Rovinari, venit de la București, via orașul Stalin (Brașov). Eram angajat la stația S.T.U.C., la Apeductul 3 de la Roșu până în cartierul Militari, apoi la fundația blocurilor din Piața Palatului; iar în final, la fundația Stației de Sud de pe Giurgiului, până în iulie când am plecat fără să finalizez.

În septembrie am avut un accident tehnic la un motor electric pe un excavator de vreo 200 t, venit de la Canal și pe care mai lucrasem acolo. Cum eram singur pe utilaj și fără ajutor, cum prevedeau normele de exploatare, am plecat după electricianul de la Utilaj Greu, secția de care aparțineam.

În lipsa mea a venit un altul care nu știa ce s-a întâmplat, a forțat cuplarea motorului și, fiind în două faze, a luat foc. A urmat cercetarea și el vinovat, cu toate că era membru de partid, a fost arestat.

Eu am fost chemat trei luni ca martor la tribunal. Ultima citație a fost să mă prezint la data de 12

ianuarie 1960, ceea ce am și făcut, ca și altădată. Procurorul, pe lângă alte date cerute, m-a întrebat dacă sunt membru de partid și nu eram. Mi-a replicat: „Dacă crai, pe unde ai intrat, pe acolo ieșei”, apoi bagă mâna pe sub birou, apasă pe un buton și aud o sonerie într-o cameră vecină. A intrat un milițian, i-a înmănat o hârtie și i-a spus: „Ia-l și du-l”.

Așa că am fost arestat și cu după trei luni și condamnarea a fost de doi ani pentru „părăsirea locului de muncă”, deci neglijență. A urmat un recurs și pedeapsa s-a redus la jumătate.

Pe data de 25 martie am fost imbarcați vreo 30 de deținuți într-un vagon special în gara din Târgu Jiu pe la ora 15 – 16 și atașați la coada unui tren. Am ajuns la București și trași pe o linie moartă până a doua zi după masă, când iar am fost agățați de un tren spre o destinație necunoscută. În final am ajuns la Brăila în jurul orei 10 noaptea, pe 26.

Am fost duși la colonia de muncă Tichilești, dincolo de Lacu Sărat, și am fost cazați în barăci de stuf, câte 50 într-un dormitor. Am avut noroc că se apropia vara și până în noiembrie am câștigat prin muncă două luni, așa că am fost

eliberat înainte de termen. Digul de la Gropeni până la Chiscani cuprinde și sudoarea mea.

RUGĂMINTE ADRESATĂ CONCURRENTILOR NOȘTRI

Dragi participanți la Blitz... concursul nostru lunar, vă rugăm, în cazul în care vă înscrieți prin e-mail, să includeți în mesaj și adresa dumneavoastră, unde să vă expediem abonamentul în cazul în care câștigați. Îi rugăm, de asemenea, pe cei care ne scriu prin poștă să vă asigurați că aveți adresa scrisă corect, pentru a nu exista erori atunci când pregătim abonamentele.

CERERI ȘI OFERTE

Doamna ANDREEA BELU dorește să doneze colecția Magazin istoric, din aprilie 1967 până în septembrie 1976, interval din care lipsesc câteva numere. Revistele au aparținut bunicului dănei și ar dori să le ofere unor destinatari care le-ar prețui la fel de mult. Au fost păstrate într-o stare bună. Doritorii o pot contacta la adresa de e-mail beluandreaioana@gmail.com.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcineanu, nr. 1–3, etajul 3, camerele 11–14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

magazin istoric

